

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Zevkin bu dünyada acıya ağır bastığı
veya en azından, bu ikisinin eşit
ağırlıkta olduğu yönündeki iddianın
doğru olup olmadığını kısa süre
içinde anlamak isteyen, bir başka
hayvanı yiyen hayvanın hisleriyle,
yenilen hayvanın hislerini
karşılaştırsın.

ARTHUR
SCHOPENHAUER

Dünyanın İstirabı Üzerine

Dünyanın İstırabı Üzerine

DÜNYANIN İSTIRABI ÜZERİNE

Orijinal Adı: Nachträge zur lehre vom leiden der welt

Yazarı: Arthur Schopenhauer

Yayın Yönetmeni: Enis Köksaldı

Çeviri: Ferhat Jak İçöz

Kapak Tasarımı: David Pearson

Kapak Uygulama: Berna Özbek Keleş

1. Baskı: Ocak 2018

ISBN: 978-605-4820-63-4

YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 34590

© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

KAFKA, Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin
tescilli alt markasıdır.

Basım ve Cilt: GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.

Atatürk Bulvarı, Deposite İş Merkezi,

A5 Blok, 4. Kat, No: 407

İkitelli OSB, Başakşehir / İstanbul

Tel: (0212) 671 91 00 Faks: (0212) 671 91 90

Sertifika No: 32211

Yayımlayan:

Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Osmanlı Sk. Osmanlı İş Merkezi 18/ 4-5 Taksim / İstanbul

Tel: (0212) 252 38 21 Faks: 252 63 98

İnternet adresi: www.epsilonyayinevi.com

e-mail: epsilon@epsilonyayinevi.com

Dünyanın İstırabı Üzerine

Arthur Schopenhauer

Çeviri
Ferhat Jak İçöz

İÇİNDEKİLER

DENEMELER	7
Dünyanın İstirabı Üzerine	9
Varolmanın Beyhudeliği Üzerine	26
Kendinde Şey ve Şeyin Görünüşü Arasındaki Zıtlık Üzerine	33
Yaşama İstencinin Olumlanması ve İnkârı Üzerine	43
Gerçek Varlığımızın Ölüm Tarafından Yok Edilmezliği Üzerine	51
İntihar Üzerine	69
Kadınlar Üzerine	74
Kendi Kafanla Düşünmek	90
 AFORİZMALAR	 101
Felsefe ve Akıl Üzerine	103
Estetik Üzerine	130
Kitaplar ve Yazarlık Üzerine	149

DENEMELER

Dünyanın İstirabı Üzerine

1

Hayatımızın birincil ve doğrudan amacı ıstırap çekmek değilse, o zaman varoluşumuz dünyada amacından en çok sapmış olan varoluştur. Çünkü hayatın özündeki çile ve ihtiyaçlardan doğan, dünyayı da baştan sona dolduran sonsuz acının amaçsız ve salt rastlantısal olduğuna inanmak absürttür. Her felaket bir istisna gibi görünür, oysa felaket kaidedir.

2

Tıpkı bir derenin herhangi bir engelle karşılaşmadığı sürece girdap yapmaması gibi, insan ve hayvan doğası da öyledir ki, istencimize uygun düşen hiçbir şeyi gerçekten fark edemez, gerçekten kavrayamayız. Eğer bir şeyi fark ediyorsak, bu şey istencimize hemen uymamış, kötü bir etki yapmış demektir. Buna karşın, istencimize karşı çıkan, onu engelleyen ve ona direnç gösteren her şeyi, yani nahoş ve acı veren her şeyi doğrudan, hemen ve çok belirgin bir biçimde duyumsarız. Tıpkı vücudumuzun bütününe sağlık durumunu değil de ayakkabının vurduğu o küçücük yeri

hissedişimiz gibi. Aynı şekilde, tamamen yolunda giden işlerimizi değil de sinirimizi bozan önemsiz ve küçük bir şeyi takarız aklımıza. Acının olumluluğunun aksine esenlik ve mutluluğun daha önceleri sıklıkla vurguladığım olumsuzluğu buna dayanır.

Bu nedenle, kötülüğü olumsuz bir şey olarak açıklayan çoğu metafizik sistemin düştüğü saçmalıktan daha büyük bir saçmalık tanımıyorum. Oysa kötülük; olumlu olan, kendi kendini hissedilir kılandır tam da. Buna karşın iyilik, yani bütün mutluluklar ve bütün tatminler, olumsuz olandır, bir arzunun sonlanması, bir acının sona ermesidir.

Hazları beklentimizin çok altında, acıları ise çok üstünde bulmamız da bu durumu doğrular.

Zevkin bu dünyada acıya ağır bastığı veya en azından, bu ikisinin eşit ağırlıkta olduğu yönündeki iddianın doğru olup olmadığını kısa süre içinde anlamak isteyen, bir başka hayvanı yiyen hayvanın hisleriyle, yenmekte olan hayvanın hislerini karşılaştırsın.

3

Her şanssızlıkta ve dertte kullanılan en etkin teselli bizden daha şanssız olanları gözlemlemektir. Bunu herkes yapabilir. Fakat bu, genel hakkında ne söyler?

Tarih bize milletlerin hayatını gösterir ve savaşlarla kargaşalardan başka anlatacak bir şey bulamaz. Barış dolu yıllar sadece nadir, arada bir olan kısa aralar ve antraktlar olarak karşımıza çıkar. Bireyin hayatı da tıpkı bu şekilde sürekli bir mücadeledir ve bu mücadele sadece ihtiyaçlara veya can sıkıntısına karşı metaforik bir mücadele değil, aynı zamanda diğer insanlara karşı da fiili bir mücadeledir. İnsan her yerde bir düşman bulur, daimi bir çatışma içinde yaşar ve elinde silahıyla ölür.

4

Varoluşumuzu bir veba misali saran eziyetlerden en hafifi olmasa da biri, *zamanın* daimi baskısıdır. Bu zaman baskısı soluk almamıza izin vermez, gaddar bir öğretmen gibi elinde kamçıyla kovalar herkesi. Bir tek, can sıkıntısına teslim olmuş olanlara zulmetmez.

5

Ve yine de, tıpkı atmosferin baskısı üzerimizden çekilecek olsa vücutlarımızın paramparça olacak şekilde patlayacağı gibi, aynı şekilde çilenin, zahmetin, felaketin ve engellenmenin baskısı insanın hayatından çekilecek olsa, insanın küstahlığı da patlayacak noktaya kadar olmasa bile diz-

ginlenemez bir budalalığa ve hatta deliliğe kadar genişler. Her zaman belli bir miktar endişeye veya kedere veya çileye *ihtiyacımız olduğu* bile söylenebilir. Tıpkı bir geminin düz bir rotayı korumak için denge ağırlığına ihtiyacı olması gibi.

İş, eziyet, zahmet ve çile aslında neredeyse tüm insanların tüm hayatları boyunca payına düşendir. Ama bununla beraber, eğer her arzu ortaya çıkar çıkmaz tatmin olsaydı, insanlar hayatlarını nasıl doldururlar, nasıl zaman geçirirlerdi? Bu ırkın; her şeyin kendi kendine yettiği, güvercinlerin hazır pişmiş halde etrafta uçuştığı, herkesin deliler gibi sevdiği sevgilisini hemencecik bulup hiç zorlanmadan da sahip olduğu bir zevkusefa diyarına taşındığını hayal edin. Böyle bir yerde bazı insanlar sıkıntıdan ölecek veya kendilerini asacaklardır. Bir kısmı da kavga edip birbirlerini öldürecektir. Böylelikle doğanın mevcut haliyle onlara verdiğinden daha çok ıstırabı kendileri için yaratmış olacaklardır. Bu nedenle böyle bir ırk için başka hiçbir sahne, başka hiçbir varoluş şekli şu an sahip olduğundan daha uygun değildir.

6

Acının olumluluğunun aksine esenlik ve hazın yukarıda hatırlatılmış olan olumsuzluğu dolaısıyla, herhangi bir hayatın mutluluğu, içerdiği

keyiflerle veya hazlarla ölçülemez. Ancak pozitif unsurların yokluğuyla, ıstırabın yokluğuyla ölçülebilir. Ama bunun sonucunda hayvanların kaderi insanın kaderinden daha katlanılır görünmektedir. Bu ikisine biraz daha yakından bakacağız.

İnsana has mutluluğun veya sefaletin alacağı şekiller ne kadar çeşitli ve insan birini arayıp diğerinden kaçmaya ne kadar tahrik olursa olsun, bütün hepsinin maddi temeli, bedensel haz veya acıdır. Bu temel çok dardır: Sağlıktır, beslenmedir, sudan ve soğuktan korunmadır, cinsel tatmindir veya bunların eksikliğidir. Sonuç olarak insanlara, gerçek fiziksel haz konusunda hayvanlardan daha büyük bir pay düşmez. Buna belki de tek istisnayı daha yüklü sinir sisteminin her haz algısını yoğunlaştırması oluşturabilir. Ancak aynı şekilde her acı algısı da yoğunlaşmış olur. Yine de insanın içinde uyanan duygular hayvanlarda uyananlardan ne kadar güçlüdür! İnsanın ruh dünyası ne kadar daha derin ve şiddetlidir! Ve de hepsi sonuç olarak birebir aynı sonuca ulaşmak içindir: sağlık, yemek, örtünme vesaire.

Bunun ortaya çıkma sebebi her şeyden önce, insanın eksik olan ve geleceğe dair olan şeyler üzerine düşünmesiyle her şeyin onun için güçlü bir şekilde yoğunlaşmasıdır. Bu da aslında endişenin, korku ve umudun kökenidir. Bunlar bir

defa uyandırıldığında insan üzerinde aslında o an mevcut bulunan hazlar ve ıstıraplardan çok daha güçlü bir etki bırakırlar. Hayvanlar ise anlık haz ve ıstıraplarla sınırlıdır. Düşünme kabiliyetleri eksik olduğu için, keyifler ve üzüntüler, hayvanların içinde insanlarda hafıza ve beklenti yoluyla olduğu gibi toplanmaz. Hayvanlarda o andaki ıstırap, defalarca tekrar etmiş bile olsa ilk seferki gibi kalır ve artamaz. Hayvanların kıskanılasi kaygısızlığı ve sakinliği buradan gelir. Buna karşın, insanlarda, hayvanlarla ortaklaşa sahip olduğu haz ve ıstırap unsurlarından evrilerek mutluluk ve sefalet hislerinin koyu bir hali ortaya çıkar. Bu da bazen ölümcül olabilecek veya intihara meyilli bir umutsuzluğa dönüşebilecek anlık kendinden geçme hallerine yol açabilir. Daha yakından ele alındığında, olan şudur: İnsan, tatmin edilmesi hayvaninkilerden sadece biraz daha zor olan ihtiyaçlarını hazzı artırmak için bilerek artırır: Lüks, lezzetli yiyecekler, tütün, haşhaş, alkolü içecekler, şık elbiseler ve bunlara dair her şeyin kökeni burada yatar. Bunlara, üzerine düşünebiliyor olmanın da bir sonucu olarak bir başka haz ve sonuç olarak ıstırap kaynağı daha eklenir. Bu kaynak sadece insana aittir ve insanı hayal gücünün ötesinde meşgul eder. Geri kalan her şeyin bir araya gelmesinden bile fazla hatta. Bu da tutku, onur ve

utanç hissidir. Basit kelimelerle söyleyecek olursak, diğerlerinin onun hakkında ne düşündüğüne dair düşündükleri. Bu, birçok farklı ve genellikle ilginç şekillerde insanın tüm gayretlerinin amacına dönüşür ve fiziksel hazla fiziksel acının ötesine geçer. İnsan, entelektüel hazların keyfini çıkarmak kapasitesiyle hayvanları gölgede bırakır. Ve bu hazlar insan için, en basit latife ve sohbetlerden, zihnin en üst düzey başarılarına kadar birçok farklı derecede mümkündür. Ancak bu karşıt bir ağırlıkla dengelenir. İnsanda, ıstırap cephesinde, can sıkıntısı mevcuttur. Bu, hayvanların bilmediği bir şeydir, en azından doğal hallerinde. En zekice evcilleştirilmiş olanlarda ise çok az sezilebilir. Öte yandan can sıkıntısı insan için hakiki bir beladır. İhtiyaç ve can sıkıntısı elbette insan hayatının ikiz kutuplarıdır. Son olarak bahsedilmesi gerekense, insanlarda cinsel tatminin çok müzmin ve inatçı bir seçiciliğe bağlı olmasıdır. Bazen bu müzmin seçicilik aşağı yukarı tutkulu bir aşk şeklinde yoğunlaşabilir. Böylelikle cinsellik insan için kısa süreli bir hazla uzun süreli bir ıstırapın kaynağı olur.

Sırf hayvanların yoksun olduğu düşünce yeteneğinin ilavesiyle, hayvanların da sahip olduğu aynı dar ıstırap ve haz temelini üzerinde böylesine büyük ve kibirli bir insan mutluluğu ve sefaleti yapısının yükselmesi gerçekten de dikkat çekici-

dir. İnsanın, tesirleri yüzündeki kalıcı çizgilerde okunabilen böylesi hiddetli duygulara, tutkulara ve kıvranmalara tabi olması kayda değer bir şeydir. Çünkü bunların olduğu tüm zaman zarfında aslında insanın ulaşmaya çalıştığı şeyler, hayvanların erişmeye çalıştıklarıyla aynıdır. Ancak hayvanlar karşılaştırılamayacak kadar az bir duygusal tüketimle bunlara ulaşmaya çalışırlar. Fakat bütün bunlar aracılığıyla, insanda ıstırapın derecesi keyif ve hazzın derecesine kıyasla çok daha fazla artmış olur. Ve ıstırap, insanın ölümü *biliyor* olmasından dolayı daha da artar. Oysa hayvanlar ölümden sadece içgüdüsel olarak kaçarlar. Ölüm hiçbir zaman ufukta kendini göstermez. İnsan için ise her zaman oradadır.

Hayvanlar salt varoluşlarından bize göre çok daha memnunnardır. Bitkiler de tamamen öyledir. İnsan da böyle olabilir, ama kör ve duyarsız olduğu boyutta. Sonuç olarak hayvanların hayatı daha az ıstırap barındırır. Ama aynı zamanda insanın hayatından daha az da haz içerir. Bunun birincil sebebi hayvanların bir tarafta kaygıdan, endişeden ve bunların getirdiği eziyetten azade olmaları, ama diğer taraftan da umut sahibi olmamaları ve bu nedenle mutlu bir gelecek beklemek konusunda paylarına bir şey düşmüyor olmasıdır. Mutlu bir gelecek beklentisi, hayal gücünün bu beklen-

tiye eşlik eden büyüleyici ürünleriyle beraber, en büyük keyif ve hazlarımızın kaynağıdır. Hayvanlarda hem kaygı hem de umut noksandır, çünkü bilinçleri, net bir şekilde ortada olanla sınırlıdır. Böylelikle o anla sınırlıdır. Hayvan anda vücut bulur. Ancak tam da böyle olduğu için, bizimle karşılaştırıldığında bir açıdan daha sağgörüldür. Bu açı da barışçıl ve dertsiz bir şekilde anın keyfini çıkarabilmesidir. Hayvanların dinginliği ve soğukkanlılığı bizi, sık sık kapıldığımız kendi tedirgin, huzursuz ve memnuniyetsiz halimizle mahcup eder.

7

Eğer yukarıdaki tartışma insan hayatının hayvan hayatından daha çok ıstırap içermesinin sebebinin insanın bilgi için daha büyük bir kapasitesinin olması olduğunu gösterdiyse, şimdi bu durumu daha genel bir yasaya doğru götürebilir ve böylelikle daha kapsamlı bir bakış açısına da ulaşabiliriz.

Bilgi tek başına hiçbir zaman acı içermez. Acı sadece istenci etkiler ve istencin engellenmesine, aksamasına veya hüsrana uğramasına dayanır. Ancak yine de, istencin uğradığı hüsrana ve engellenme bir acı olarak hissediliyorsa, buna bilginin eşlik ediyor olması gerekir. Fiziksel acının ön ko-

şulu bu yüzden sinirler ve bu sinirlerin beyinle olan bağlantısıdır. Tam da bu nedenle bir uzuvdan beyne giden sinirlerde bir kesinti olursa veya beynin kendisinin canlılığı kloroformla ortadan kaldırılırsa, o uzuvda meydana gelecek bir zedelenme hissedilmez. Ruhsal acının da bilgiye bağlı olması hiç kuşkusuz bir gerçektir ve ruhsal acının, bilginin derecesiyle artacağı kolaylıkla söylenebilir. Böylelikle istencin bir tel olduğunu, istencin engellenmesinin veya aksamasının o telin titreşimi, bilginin de sesin yankılandığı tahta olduğunu ve çıkan sesin de acı olduğunu söyleyerek bütün ilişkiyi mecazi olarak betimleyebiliriz.

Şimdi bu sadece organik olmayan maddelerin değil, bitkilerin de acı hissetme kapasitelerinin olmadığı anlamına gelir. Oysa bitkilerin istenci de birçok engellemeye karşı karşıya kalır. Diğer taraftansa her hayvan, tek hücreliler bile, acı çeker, çünkü her ne kadar kusurlu olsa da bilgi, hayvan olmanın gerçek vasfıdır. Hayvan hayatının her daha yüksek basamağına karşılık olarak acıda da bir artış vardır. En aşağı basamaktaki hayvanlarda bu acı son derece küçüktür, ama en yüksek basamaktaki hayvanların acısı bile, kavram ve düşünüş yoksunlukları nedeniyle, insan acısının yanına yaklaşamaz. Ve bu acı kapasitesinin zirveye ulaştığı nokta, akıl ve mantığın varlığı sayesinde

istencin inkâr edilme ihtimalinin de bulunduğu yerdir. Çünkü bu ihtimal bulunmasa, çekilen acı amaçsız bir gaddarlıktan başka bir şey olmazdı.

8

İlk gençliğimizde tıpkı çocukların tiyatro perdesinin önünde oturuğu gibi, önümüzde uzanan hayatın önünde, ne çıkacak diye mutlu ve gergin bir beklenti içerisinde otururuz. Neyse ki gerçekten ne çıkacağını bilmeyiz. Ama bilen biri için çocuklar bazen masum suçlular gibi görünebilirler. Ölüme değil, hayata mahkûm olmuş ve cezalarının nelerden oluştuğunu daha henüz keşfetmemiş suçlular. Yine de, herkes yaşlılığa ulaşmayı arzular. Yani kişinin ancak, “Bugün kötü ve gün geçtikçe daha da kötü olacak, ta ki en kötüsü gelene kadar,” diyebileceği bir duruma ulaşmayı...

9

Güneş’in izlediği yol boyunca üzerinde parladığı her türlü derdin, acının ve ıstırabın miktarını elden geldiğince hayal ederseniz, Güneş’in ortaya çıkmasını sağladığı hayat fenomeni Dünya’da da Ay’da olduğu kadar az olsa ve yeryüzü burada da, Ay’da olduğu gibi, kristalimsi bir dokuda kalsa bunun çok daha iyi olacağını itiraf etmek zorunda kalırsınız.

Hayatımıza aslında, hiçliğin huzurlu sükûnetini nafil yere bozan bir dönem olarak da bakılabilir. Her durumda, hayatı tahammül edilebilecek derecede katlanılabilir bulan biri bile, yaşadıkça hayatın toplamda bir hayal kırıklığı, hayır, bir aldatmaca olduğunu daha net bir şekilde hissedecektir. Gençliklerinde arkadaş olan iki kişi, yaşlılık dönemlerinde, koca bir neslin akıp gitmesinden sonra buluşsalar, birbirlerini gördüklerindeki temel hisleri, o ilk yılların hatıralarıyla da bağlantılı olarak, her ikisinde de bütün hayata dair tam bir hayal kırıklığı olacaktır. Ne de olsa bir zamanlar, gençliklerinin güllük gülistanlık şafağında, önlerrindeki hayat ne ümitler taşıyordu. Oysa hayat ne kadar çok şey söz verip ne kadar azını gerçekleştirdi. Bu his her ikisinin de içini öyle keskin bir şekilde kaplayacaktır ki, bunun üzerine konuşmanın gerekli olduğunu bile düşünmeyecekler, sadece sohbetlerinin temelini bu olduğunu sessizce varsayacaklardır.

Eğer üreme eylemi bir arzunun sonucu olmasaydı veya bu eyleme haz hisleri eşlik etmeseydi, yani sadece mantık temeline dayanılarak karar verilen bir mesele olsaydı, insan ırkının hâlâ var olma ihtimali olur muydu? Bunun yerine her birimiz gelmekte olan nesle karşı yoğun acıma duyguları hissedip, onları var olmanın yükünden

kurtarmayı tercih etmez miydik? Veya en azından o yükü kendi ellerimizle ve soğukkanlılıkla onlara dayatmamayı dilemez miydik?

Dünya cehennemnin ta kendisidir ve insanlar da bir yandan zulüm gören ruhlar, öte yandan cehennemdeki şeytanlardır.

Brahma dünyayı bir tür günah veya yanlışlık sonucunda yaratır. Bunun karşılığında da, günahını veya hatasını telafi etmek için, kendi kendini affettirene kadar o dünyada kalır. Çok güzel! *Budizm*'de dünya, uzun bir huzur ve sükûnet döneminin ardından, o kutsal Nirvana halinin sahip olduğu ilahi duruluğun, nedeni açıklanamayan bir bulanıklaşmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle dünyanın kökeni, temelde manevi açıdan anlaşılması gereken bir çeşit mukadderattır. Buna rağmen, durumun fiziksel dünyada, güneşin açıklanamayan ilkel bir karartı izinden doğuşunda tıpatıp bir benzeri vardır. Bunun sonrasında, ahlaki suç ve bozulmaların bir sonucu olarak dünya fiziksel olarak da gitgide bozulmaktadır, ta ki şu anki üzüntü verici halini alana kadar. Mükemmel! *Yunanlılar* için dünya ve tanrılar kavranamaz bir zorunluluğun eseri idi: Bu, geçici bir açıklama olarak işe yarar bir düşüncüdür. Öte yandan *Ahura Mazda*, *Ehrimen*'le daimi bir savaş halindedir. Bu da gayet kayda değer bir durum-

dur. Fakat *Yehova* gibi bir tanrının bu yokluk ve sefalet dünyasını *animi causa** ve *de gaieté de cœur*** kurması, her şeyin çok iyi olduğunu söyleyerek kendini alkışlayacak kadar da ileri gitmesi, işte bu kesinlikle kabul edilemez bir şeydir.

Leibniz'in bu dünyanın *mümkün* olan dünyaların en iyisi olduğu yönündeki ispatı doğru olsa bile, bu yine de ilahi tutumu haklı çıkarmaz. Zira yaratıcı sadece dünyayı yaratmadı, ihtimalin kendisini de yarattı. Bu nedenle bu dünyadan daha iyi bir dünya ihtimalini de yaratmış olması gerektirdi.

Fakat genel olarak, dünyanın sonsuz bilge, sonsuz iyi ve aynı zamanda sonsuz güçlü bir varlığın başarılı bir eseri olduğu yönündeki şu ya da bu görüşe, iki şey haykırarak karşı çıkar: dünyayı dolduran sefalet ve dünyanın en gelişmiş fenomeni sayılan (oysa aslında grotesk bir karikatür olan) insanın aşikâr kusurluluğu. Bu, çözülemeyecek bir uyumsuzluktur. Tam aksine, söylediklerimi destekleyen ve dünyayı kendi günahlarımızın bir ürünü, dolayısıyla da aslında hiç var olmamış olsa çok daha iyi olacak bir şey olarak kavrayışımıza kanıt sağlayan, tam olarak bu unsurlardır. Önceki kavrayış çerçevesinde bu unsurlar Yaratıcı'ya karşı

*Gelgeç gönüllülükle; zevk için.

**Gamsızca; gönül rahatlığıyla.

acı bir suçlamaya dönüşür ve sinizm için malzeme sağlar. Bizim kavrayışımız çerçevesindeyse, bu unsurlar kendi doğamıza ve istencimize yönelik bir suçlama olarak belirir ki bu da bize tevazuyu öğretecek olan şeydir. Zira bunlar bizi, tıpkı çapkın babaların çocukları gibi, dünyaya zaten çeşitli suçlar yüklenmiş olarak geldiğimiz ve varoluşumuzun da sürekli bu suçluluğu telafi etmeye çabaladığımız için bu kadar zavallı, sonunun ise tam bu yüzden ölüm olduğu içgörüsüne ulaştırır. Çok çeşitli ve büyük *dünyevi ıstırapların* nedeni iğrenç *dünyevi günahlardır* ve genel olarak bakıldığında, hiçbir şey bundan daha kesin değildir. Bununla fiziksel-ampirik bir bağlantı kastedilmemekte, metafiziksel bir bağa işaret edilmektedir. Sonuç olarak Düşüş/Kovulma öyküsü, beni Tevrat'a razı eden yegâne şeydir. Hatta bu öyküye o kitapta bulunan tek metafiziksel hakikat gözüyle bakarım, her ne kadar alegoriye bürünmüş şekilde karşımıza çıkıyor olsa da. Çünkü varoluşumuz, bir kabahatin sonucu, yasak bir arzunun cezası olmaktan başka hiçbir şeye bundan daha çok benzememektedir.

Hayatta yönünüzü bulmak için hiçbir şey, kendinizi dünyaya bir kefaret yeri, mahkûmların gönderildiği bir tür sürgün kolonisi gözüyle bakmaya alıştırmaktan daha güvenilir bir pusula ola-

maz. Böyle yaptığınızda hayattan beklentilerinizi şeylerin olağan akışına göre oluşturmaya başlar ve böylelikle hayattaki felaketlere, ıstıraplara, acılara ve sefaletlere olağan dışı, beklenmedik şeyler olarak bakmazsınız. Aksine her birimizin aslında varoluşumuzun cezasını çekmek için burada olduğunu ve her birimizin kendi hususi cezasını çektiğini bildiğiniz için bu ıstırap ve acılara olağan olaylar olarak bakarsınız . Bu bakış açısı, insanların çoğunun sahip olduğu kusurlara, örneğin ahlaki ve akli yetersizliklerine ve bunların izini taşıyan surat ifadelerine hiç şaşırmadan ve kesinlikle kızmadan bakmamızı sağlar. Çünkü nerede olduğumuzu hep aklımızda tutmalı ve tüm insanlara öncelikle sadece kendi kusurluluğunun sonucu olarak dünyaya gelmiş, hayatları da doğmuş olmanın suçunun kefareтини ödemekten ibaret olan varlıklar gözüyle bakmalıyız.

Dünyanın –ve dolayısıyla insanın da– aslında hiç var olmaması gereken bir şey olduğu inancı, aslında bizleri birbirimize karşı anlayışlı olmaya yöneltir. Çünkü bizimki gibi bir duruma mahkûm olmuş varlıklardan başka ne beklenebilir ki? Bu açıdan bakınca, insanın insana hitap etme şeklinin Mösyö, Sör vs. yerine *acı yoldaşı* veya *sefalet ortağı* olması gerektiği düşünülebilir aslında. Her ne kadar kulağa garip gelse de, durumun doğasını

karşılayan budur. Bu ayrıca diğer insanları doğru bir ışık altında görmemizi sağlar ve bize her şeyden öte en çok neye ihtiyacımız olduğunu da hatırlatır: müsamaha, sabır, hoşgörü, dayanma gücü ve hayırseverlik. Hepimiz bunlara ihtiyaç duyarız ve tam da bu sebeple hepimiz birbirimize bunları borçluyuzdur.

Var Olmanın Beyhudeliği Üzerine

1

Var olmanın beyhudeliği kendini varoluşun aldığı her şekilde gösterir: zamanın ve uzayın sonsuzluğuna karşın bireyin her ikisindeki sonluluğunda; gerçekliğin var olabildiği tek biçim olarak uçuşup giden şimdiki anda; her şeyin tesadüfi ve göreceli olmasında; var olmaksızın sürekli oluştta; tatmin olmaksızın sürekli arzulamada; hayatı meydana getiren didinip durma halinin daimi hüsrânında. *Zaman* ve zamanda var olan her şeyin zamanın kendisinin getirdiği *faniliği*, kendinde şey olarak ölümsüz olan yaşam istencine, bütün çabalarının beyhudeliğinin gösterilme biçimidir. O zaman ki onun aracılığıyla her şey ellerimizde bir hiçliğe dönüşür ve tüm değerini yitirir.

2

Evvelce *var olmuş olan* artık *yoktur*. Daha önce *hiç* var olmamış olan kadar azdır varlığı. Ancak *şu anda var olan* her şey, bir sonraki anda *olup bitmiş olur*. Bu nedenle, en önemsiz şimdiki anın, en önemli geçmiş üzerinde *gerçeklik* avantajı vardır.

Bu da demektir ki: Şimdiki anın geçmişle olan ilişkisi, bir şeyin hiçlikle olan ilişkisine benzer.

Çok ilginç bir şekilde, sayısız milenyum boyunca var olmadıktan sonra aniden var oluruz. Kısa bir süre sonra da yine var olmamaya devam edeceğiz, tekrar sayısız milenyum boyunca. Kalp, bu doğru olamaz, der. Ve böyle bir fikri irdelediği zaman, en ham zekânın içine bile zamanın idealliğine dair bir önsezi doğmalıdır. Bu ise uzamın idealliğiyle beraber, bütün gerçek metafiziğin anahtarıdır; çünkü doğanın düzeninden çok farklı bir düzene yer açmaktadır. Kant bu nedenle bu kadar büyüktür.

Hayatımızın her anı, içinde bulunduğumuz şimdiye sadece bir an için aittir, daha sonra sonsuza dek geçmişe ait olacaktır. Her akşam bir gün daha fakirleşiriz. Eğer içinden kendimize her zaman yeni bir hayat ve yenilenmiş bir zaman çekebileceğimiz tükenmez bir sonsuzluk kuyusunun paydaşları olduğumuzu, varlığımızın en derinlerinde, en içe işlemiş şekilde, gizlice biliyor olmasaydık, sahip olduğumuz kısacık zamanın gitgide geri çekilmesinin görüntüsü karşında muhtemelen zıvanadan çıkardık.

Kuşkusuz ki, bu türden mülahazaların üzerine, en büyük bilgeliğin, şimdiki anın keyfini çıkarmak ve bu keyfi hayatın amacı haline getirmek

olduğu yolunda bir teori bina edebilirsiniz, çünkü şimdiki an gerçek olan tek şeydir ve geri kalan her şey ancak hayalidir. Öte yandan bu tür bir hayat tarzına en büyük *aptallık* da diyebilirsiniz: Zira bir anda var olmayı kesen, bir rüya gibi tamamen yok olup giden bir şey, asla ciddi bir çabaya değmez.

3

Varoluşumuzun, uçup giden şimdiki zaman haricinde dayanabileceği bir temeli yoktur. Bu yüzden, biçimi, esas olarak kesintisiz *harekettir* ve sürekli peşinden koştuğumuz o sükûnet haline ulaşma ihtimalimiz yoktur. Durum dağdan aşağı koşan bir adamın gidişatına benzer; adam durmaya çalışırsa düşer, ayakta kalmanın tek yoluysa koşmaya devam etmektir. Ya da parmak ucunda dengede tutulmaya çalışılan bir çubuğa veya yö-rüngesinde karşı konulamaz şekilde ileri doğru atılmayı keserse güneşinin içine düşecek bir gezegene benzer. Bu nedenle hareket ve kargaşa, varoluşun temelidir.

Herhangi bir sabitlik ya da istikrarın bulunmadığı, değişmeden kalabilecek herhangi bir şeyin mümkün olmadığı, her şeyin huzursuz bir değişim ve karmaşaya tabi olduğu ve kendini cambaz ipinin üzerinde ancak sürekli ileri doğru adımlar

atarak tutabilen böyle bir dünyada, mutluluk hayal dahi edilebilecek bir şey değildir. Mutluluk, Plato'nun deyişiyile "sürekli oluş ve hiçbir zaman var olmayış"ın hüküm sürdüğü bir yerde hayatını sürdüremez. İlk olarak, hiçbir insan mutlu değildir. Sadece bütün hayatı boyunca, varsayılan ama nadiren ulaşılan bir mutluluğun peşinden koşar. Ulaşılsa bile, insan bu mutluluktan ötürü yalnızca hayal kırıklığı yaşar. Ancak kural olarak, limana enkaz halinde ve direği kırılmış vaziyette girer. İkinci olarak da, sadece birbirini takip eden gelip geçici anlardan oluşan ve artık sonu gelen bir hayatta mutlu olmuş olması da olmaması da aynı kapıya çıkar.

4

Hayatlarımızın sahneleri pürüzlü mozaiklerle yapılmış resimlere benzer; yakından bakınca bir işe yaramazlar, güzel görünmeleri için onlara belli bir mesafeden bakmak gerekir. Bu nedenle de arzu ettiğimiz bir şeye ulaşmak, onun ne kadar beyhude bir şey olduğunu keşfetmektir. Her ne kadar tüm hayatımızı daha iyi şeylerin beklentisiyle yaşamış olsak da nedense geçmişte kalan şeylere genelde pişmanlık içinde özlem duyarız. Şimdiki zamana ise geçici bir şey gözüyle, bizi sadece hedefimize götüren yol gözüyle bakarız. Birçok

insanın hayatlarından geriye doğru dönüp bakınca tüm zamanlarını *ad interim** yaşadıklarını fark etmeleri ve böylesine ihmal edilerek, böylesine keyfi çıkarılmadan geçip gitmesine izin verdikleri şeyin tam da kendi hayatları olduğunu, yani tam da beklentisi içerisinde yaşadıkları şey olduğunu görünce şaşkırmaları işte bundandır.

5

Hayat her şeyden önce kendini bir vazife olarak, *da gagner sa vie*** vazifesi olarak ortaya koyar. Bu vazife gerçekleştirildiği zaman elde edilen şeyse bir yüküdür. Böylelikle ikinci bir vazife ortaya çıkar. Sıkılma halini defetmek için hayatla bir şeyler yapmaktır bu da. Sıkılma hali her güvenli hayatın üzerinde avlanmayı bekleyen bir kuş gibi dolanır. Bu nedenle, ilk vazife bir şeyi kazanmak; ikinci vazife ise kazanmış olduğumuz şeyi hissedilmez hale getirmektir. Yoksa bir yüke dönüşür.

İnsanın tatmin edilmesi zor ihtiyaçların bir bileşimi olmasına bakıldığında, insan hayatının bir çeşit hata olduğu sonucuna kolaylıkla varılabilir. Söz konusu ihtiyaçların tatminiye acısız bir durumdan başka bir şey sağlamaz. Bu acısız hal de yerini sıkılma haline bırakır. Ve bu sıkılma hali va-

*Geçici olarak.

**Hayatını kazanma.

roluşun kendi içinde değersiz olduğunun dolaysız bir kanıtıdır, çünkü sıkılma hali varoluşun boşluğunu algılamaktan başka bir şey değildir. Çünkü hayatın kendisi –ki özümüz ve varoluşumuz ona yönelik arzumuzdan oluşur– olumlu bir değer ve gerçek bir içerik taşısaydı, sıkılma hali diye bir şey olmazdı. Sadece var olmak bizi gerçekleştirir ve tatmin ederdi. Şu halimizdeyse var olmaktan ancak ya bir şeylerin peşinden koştuğumuz sürece haz alıyoruz –bir şeylerin peşinden koşarken araya giren mesafe ve zorluklar da, hedefimizin sanki bizi tatmin edecek bir şeymiş gibi görünmesine yol açıyor (ki bu da hedefe ulaşıldığında yok olan bir aldanmadır)– ya da kendimizi tümüyle zihinsel aktivitelere adadığımız sürece haz alıyoruz, ki bu durumda da hayatı tıpkı bir tiyatro oyununun izleyicileri gibi dışarıdan izlemek üzere onun dışına çıkmış oluyoruz. Bedensel hazlar bile sürekli bir gayretten oluşuyor ve hedefe ulaşıldığı an haz kesiliyor. Bu şeylerden biri veya ötekiyle ilgilenmeyip varoluşun kendisiyle baş başa kaldığımızdaysa, tekrar onun değersizliği ve beyhudeliği tarafından ele geçiriliyoruz. Bu hisse de sıkılma hali deniyor.

6

Karşılaştırılamayacak derecede ustaca kotarılmış ve karmaşık mekanizmasıyla insan organiz-

masında temsilini bulan yaşama istencinin en mükemmel tezahürünün, parçalanarak un ufak olması ve bütün varlığının nihayetinde aşikâr bir şekilde yok oluşa terk edilmesi, yaşama istencinin tüm çabalarının aslında beyhude olduğunun doğa tarafından apaçık ilan edilmesidir. Eğer kendi içinde değer taşıyan, koşulsuz olarak var olan bir şey olsaydı, hedefi var olmamak olmazdı.

Başlangıcımızla akıbetimiz arasında nasıl da bir mesafe vardır! Bedensel arzuların deliliği ve şehvetin karşı tarafa nakledilişiyle hayata başlar, bütün uzuvlarımızın ayrışıp bozulması ve küflü, leş kokulu cesetlere dönüşmesiyle sonumuza ulaşırız. Üstelik birinden diğerine giden yol, esenliğimize ve hayattan aldığımız zevke bakılacak olursa, sürekli olarak yokuş aşağıdır: mutlu rüyalar görülen çocukluk dönemi, sevinçten uçulan gençlik dönemi, yetişkin olmanın yorucu geçen yılları, halsiz, hasta ve genellikle zavalıca geçirilen yaşlılık dönemi, derken son hastalığın eziyeti ve sonunda ölüm sancıları. Varoluş, sonuçları gittikçe daha görünür hale gelen bir hataya benzemiyor mu?

Hayatı bir *desengaño* olarak, bir hayal âlemin-den çıkış süreci olarak görürsek en iyisini yapmış oluruz. Zira başımıza gelen her şey, bu sonucu doğrulamaktadır.

Kendinde Şey ve Şeyin Görünüşü Arasındaki Zıtlık Üzerine

1

Kendinde şey, bizim algımızdan bağımsız olarak var olan, gerçekte var olan şey demektir. Demokritos'a göre bu, maddedir; Locke'a göre de temelde benzer bir şeydir; Kant'a göre = x'tir; bana göre ise *istençtir*.

2

Nasıl ki yerkürenin iç kısmındaki muazzam katı kütleleri değil de sadece yüzeyini biliyorsak, şeyler ve dünya hakkında da yüzeyleri, yani *görünüşleri* haricinde ampirik olarak hiçbir şey bilmeziz. Yüzeye ve görünüşe dair kati bilgiler, en genel anlamıyla *fizik* bilimini oluşturur. Ancak bu yüzeyin sadece satıhtan ibaret olmayan, bunun yanında kübik içeriklere de sahip olan bir iç kısmı olduğunun farz edilmesi, iç kısmın özelliklerine dair tümdengelimlerle birlikte, *metafiziğin* konusunu oluşturur. Kendinde şeylerin doğasını görünüşün yasalarına göre yorumlamaya çalışmak, stereometrik kütleleri yüzeylerine bakarak ve yü-

zeylerine dair yasalar çerçevesinde yorumlamaya çalışmak gibidir. Her *dogmatik transandantal* felsefe, *kendinde şeyi, görünüşün* yasalarına göre yorumlama çabasıdır. Bu da mutlak şekilde birbirine benzemez iki kütleyi örtüştürmeye çalışmak gibidir: Böyle bir girişim her zaman başarısızlığa uğrar; çünkü öyle de çevirseniz böyle de çevirseniz, bir köşe her zaman kenardan fırlayacaktır.

3

Doğadaki her şey aynı anda hem görünüş hem *kendinde şey*, yani hem *natura naturata* hem de *natura naturans* olduğu için, sonuç olarak her şey iki katmanlı bir açıklamaya konu olur. Bunlar *fiziksel* ve *metafiziksel* açıklamalardır. Fiziksel açıklama her daim *sebeplere*, metafiziksel açıklama ise *istenç* odaklıdır; zira bilişi olmayan doğada *doğal güç*, daha yüksek seviyede ise *yaşam gücü* olarak beliren şey hayvan ve insanda *istenç* adını alır. Dolayısıyla, aslında, insanın zekâsının seviye ve yatkınlığı ile ahlaki karakterinin yapısı, geriye doğru iz sürülerek belki salt *fiziksel* sebeplere kadar götürülebilir. İlkinin sebepleri belki de beyinde, sinir sisteminde ve bunları etkileyen kan akışında; ikincinin sebepleri ise kalbin, damar sisteminin, kanın, ciğerlerin, karaciğerin, dalağın, böbreklerin, ince bağırsakların, üreme or-

ganlarının ve sairin yapısında ve yarattıkları ortak etkide bulunabilir. Ancak kabul etmem gerekir ki bunu yapabilmek için *rapport du physique au moral*'i* yöneten yasalar hakkında Bichat ile Cabanis'in bile sahip olduğundan daha fazla kesin bilgi gerekmektedir. Böylelikle zekâ ve ahlaki karakterin izini daha uzaktaki fiziksel sebeplerine doğru sürebiliriz. Tam olarak söylemek gerekirse: ebeveynlerinin fiziksel yapısına kadar; çünkü ebeveynler kendi tohumlarını ancak ve ancak benzer bir varlık ortaya çıkaracak şekilde donatabilirler, daha yüksek veya daha iyi bir varlık ortaya çıkarmak için değil. *Metafiziksel açıdan* ise aynı insanın, kendisine ait tümüyle özgür ve ilkel istencin görünürdeki biçimi olarak açıklanması gerekir; bu istenç ki kendisine uygun düşecek aklı yine kendi yaratmıştır. Dolayısıyla, söz konusu insanın eylemleri, her ne kadar zorunlu olarak bu insanın karakteri ile verili bir anda ona etkiyen motivasyonlar arasındaki çatışmanın sonucu olsa da ve her ne kadar bunlar aynı insanın bedensel varoluşunun bir sonucu olarak ortaya çıksa da, bu eylemler yine de tamamen insana atfedilmelidir.

*Fiziksel olan ile ahlaki olan arasındaki ilişki

Doğadaki herhangi bir yaratığın, örneğin bir hayvanın varoluşuna, yaşamına ve eylemlerine bakıp bunlar üzerine düşündüğümüzde, zooloji ve zootominin söylediği her şeye rağmen, önümüzde akıl ermez bir gizem durduğunu fark ederiz. Ancak doğa sırf bir inatçılık yüzünden sorgulamalarımıza hep dilsiz mi kalmalı? Doğa, her muhteşem şey gibi, açık, konuşkan ve hatta naif değil midir? Cevap vermemesinin nedeni yanlış soruyu sormamızdan, sorumuzun yanlış varsayımlara dayanmasından ve hatta içinde bir çelişki barındırmasından başka bir şey olabilir mi? Zira doğada sebeplerle sonuçlar arasında bir bağlantı varken, bu bağlantının aslen ve sonsuza kadar keşfedilemez olduğu hayal edilebilir mi? Hayır, kesinlikle hayır. Doğayı kavrayamıyoruz, çünkü sebepleri ve sonuçları, böylesi sebep-sonuç biçimlerinin olmadığı bir âlemde arıyoruz. Her fenomenen bize doğru bakan doğanın içsel varlığına ulaşmaya çalışırken, bunu yeter sebep ilkesinin ışığında yapmaya uğraşıyoruz. Oysa bu ilke, aklımızın sadece görünüşleri, yani şeylerin yüzeyini anlamak için kullandığı yapıdır. Biz ise bu ilkeyi görünüşün sınırlarının ötesini anlamak için kullanmak istiyoruz; zira bu ilke görünüşün sınırları içinde işe yarar ve yeterlidir. Mesela, burada, her-

hangi bir hayvanın varlığı, nasıl ürediğiyle açıklanabilir. Bu, temel olarak bakıldığında, herhangi bir sonucun, en basit sonuç dahi olsa, kendi sebebinden çıkarılmasından daha gizemli değildir. Hatta öyle ki, en basit örnekte bile açıklama en sonunda gelip anlaşılmaz olana dayanır. Üreme örneğinde birkaç ara basamağa daha ihtiyacımızın oluşu, sebep-sonuç bağlantısında hiçbir temel fark yaratmaz. Zira bu basamakların bilgisine sahip olsak bile, en sonunda yine de anlaşılmaz olanın karşısında dikilip kalırız. Çünkü görünüş görünüş olarak kalır ve kendinde şeye dönüşmez.

5

Hayatlarımızı içinde sürdürdüğümüz karanlıktan şikâyet ediyoruz: Genel olarak varoluşun doğasını anlamıyoruz; özellikle de kendimizle varoluşun geri kalanı arasındaki ilişkiyi bilmiyoruz. Hayatımız kısa olmakla kalmıyor, bilgimiz de tamamen bu hayatla sınırlanmış durumda, zira ne doğumumuzdan öncesini ne de ölümümüzden sonrasını görebiliyoruz, bu yüzden de bilincimiz geceyi bir an için aydınlatan bir şimşegin parlak ışığı gibi adeta: Gerçekten de bir şeytan daha öteye dair bütün bilgilerin yolunu tüm kötücüllüğüyle bize kapatmış da, huzursuzluğumuzun keyfini çıkarıyor sanki.

Fakat bu şikâyet haklı değildir. Çünkü şeylerin hepsinin kökenini bir *akıldan* aldığı ve bunun sonucu olarak da, fiilen var olmadan önce *fikir* olarak var oldukları yolundaki yanlış öncülün ürettiği illüzyona dayanmaktadır. Bu öncüle göre, kökenini bilgi âleminden almış olan şeylerin hepsi, yine bilgiye erişebilir, tamamen açıklanabilir ve onun tarafından her yönüyle anlaşılabilir olmalıdır. Fakat korkarım ki meselenin aslı, bilmediğimizden şikâyet ettiğimiz şeylerin aslında kimse için bilinir olmamasıdır. Bunlar büyük bir ihtimalle bilinebilir de değildir, yani kavranamazlar. Bütün bilginin barındığı ve bu sebeple de bütün bilginin işaret ettiği *fikir* alanı, varoluşun sadece dış tarafıdır, ikincildir, tamamlayıcıdır, yani şeylerin ve evrenin bütününün korunması için değil de, sadece tekil hayvanların korunması için gerekli olan bir şeydir. Dolayısıyla, bir bütün olarak şeylerin varlığı, bilgi âlemine sadece *per accidens*,* bu nedenle de çok kısıtlı bir ölçüde girmiştir: Hayvan bilincini oluşturan resmin sadece arka planını oluşturur. Bu resimde istencin amaçları temel unsurdur ve ön planı işgal eder. Derken bu *accidens*'tan bütün bir mekân ve zaman dünyası ortaya çıkmıştır; yani bilgi âlemi dışında bu türden bir varoluşa sahip olmayan, *fikir* olarak dün-

*Kaza sonucu.

ya. Şimdi, bilgi sadece her hayvanın birey olarak varlığını korumak için var olduğuna göre, onun bütün yapısı, zaman, mekân gibi bütün biçimleri sadece bu bireyin amaçlarına uyarlanır: Ve bunlar da şeylerin asli doğasına veya evrenin bütününe dair değil, sadece tekil fenomenler arasındaki ilişkiye dair bilgi gerektirir.

Kant'ın gösterdiği üzere, herkesi az çok rahatsız eden metafizik sorunlar kesin ve tatmin edici çözümlere ulaştırılacak sorunlar değildir. Bunun sebebi, en temelde metafizik sorunların kökenlerinin, bizim aklımızın biçimlerine, yani zaman, mekân ve nedenselliğe dayanıyor olmasıdır. Oysaki bu akıl, bireyin istencine motivasyonlarını vermek üzere tasarlanmıştır; yani istence, arzularının nesnelerini ve onlara sahip olma vasıtalarını işaret etmek için... Ancak eğer akıl, kendinde şeylere, dünyanın bütünlüğüne ve içsel yapısına yönlendirilmek suretiyle kötüye kullanılacak olursa, tüm olanaklı şeylerin yakınlık, art arda gelme ve karşılıklı bağımlılık gibi daha önce de bahsedilen biçimleri; köken ve ereğe dair, dünyanın ve kişinin kendiliğinin başlangıcı ve sonuna dair, kendiliğin ölüm tarafından yok edilmesine veya ölüme rağmen varlığının devam etmesine dair, istenç özgürlüğüne dair metafizik sorunları ve benzerlerini beraberinde getirir. Fakat eğer bu biçimlerin bir

an için yok olduğunu ve şeylere dair bir bilincin her şeye rağmen hâlâ var olduğunu hayal edecek olursak, bu sorunlar, evet, çözülmemiş, ancak var olmamış olacaktırlar: Tamamen ortadan kalkmış olacaklar ve bu sorunları ifade eden cümleler de hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü söz konusu sorunlar tamamen bu biçimlerin içinden çıkmaktadır ve bu biçimlerin amacı da dünyayı veya varoluşu anlamak değil, sadece kendi amaçlarımızı anlamaktır.

Soruna böylesi bir bakış bize Kant'ın kuramının bir açıklamasını ve *nesnel* bir kanıtını sunmaktadır. Bu kuram çerçevesindedir ki Kant sadece *öznel* bakış açısıyla yola çıkarak, aklın biçimlerinin transandantal olarak değil, yalnızca içkin olarak kullanılabileceğini kanıtlamıştır. Bunu bu şekilde öne sürmek yerine başka kelimelerle; akıl fizikseldir, metafiziksel değildir, yani istencin nesnesini bulma işine tabi olduğu için istence aittir ve sadece istence hizmet etmek için vardır, şeklinde de ifade edebiliriz. Ancak bu hizmet sadece doğanın *içindeki* şeylerle ilgilidir, doğanın dışında veya ötesinde olan şeylerle değil. Bir hayvanın akıl sahibi olmasının sebebinin yiyeceğini keşfedip yakalamak olduğu aşikârdır. Sahip olduğu aklın derecesi bu amaç tarafından belirlenir. İnsanda da durum farklı değildir. Burada tek fark vardır

ve o da şudur ki: İnsanın kendini koruması, muhafaza etmesi ve kendine bakım vermesinin daha büyük bir zorluk teşkil etmesi ve bununla beraber ihtiyaçlarının sınırsızca artıyor olması, insan için çok daha yüksek dereceli bir akıllı gerekli kılmıştır. *Hizmetten muaf akıl fazlalığı* ise ancak ve ancak bir anormallik nedeniyle aklın aşırıya kaçmasıyla ortaya çıkar: Bu fazlalık oldukça fazla olduğu zaman da buna *deha* denir. Böylesi bir akıl her şeyden önce *nesnel* hale gelir, ancak bununla beraber belli bir dereceye kadar *metafiziksel* olma yoluna da girebilir veya en azından böyle olmayı çabalayabilir: Zira nesnelleşmesinin sonucu, doğanın ve bütün olarak şeylerin, aklın konusu ve sorunu haline gelmesidir. Böylesi bir akılda doğa kendini öncelikle, olan ancak yine de *olamayan* veya olduğundan *başka* bir şey olabilecek bir şey olarak algılar. Öte yandan sıradan, sadece normal bir akılda doğa kendini belirgin bir şekilde algılamaz, tıpkı değirmencinin kendi değirmenini duyamayacağı veya parfümcünün kendi dükkânında koku alamayacağı gibi. Normal bir akıl için doğa, basitçe gidişatına tabi olunan bir şey olarak görünür. Akıl bu doğaya kendini kaptırmış, bu doğa tarafından sarmalanmıştır. Sadece bazı belli daha aydınlık anlarda doğayı algılayacak ve gördüğü şey karşısında neredeyse dehşete düşecektir. An-

cak bu his de kısa sürede geçer. Binler halinde bir araya gelip toplansalar bile böyle normal kafaların felsefede elde edecekleri, kolayca tasavvur edilebilecek şeylerden ibarettir. Ancak akıl, köken ve kabiliyet bakımından metafiziksel olsaydı, özellikle de güçleri birleşmiş olsaydı, diğer tüm bilimlerini ileriye götürdüğü gibi felsefeyi de yükseltebilirdi.

Yaşama İstencinin Olumlanması ve İnkârı Üzerine

1

Şu anda, dünya fenomenini üreten şey her neyse, onun aynı zamanda bunu yapmamaya ve sonuç olarak da hareketsiz kalmaya muktedir olduğu belli bir noktaya kadar aşikârdır, deneyime dayanmadan bilinebilir, *a priori* bir bilgidir. Eğer ilk bahsettiğimiz durum hayat istemi fenomenini oluşturuyorsa, ikincisi istemsizlik fenomenini oluşturur. Ki bu da Vedanta'nın *Magnum Sakhepat*'ı ve Budistlerin Nirvana'sıyla temelde aynı şey olacaktır.

Yaşama istencinin inkârı hiçbir şekilde bir tözün imhasını ima etmez, sadece istemsizlik halinin eylemine işaret eder: Daha önce *isteyen*, artık *istememektedir*. Bu istenci, kendinde şey olarak, sadece *istem* eyleminde ve *istem* eylemi yoluyla bilebiliriz. Bu nedenle, istem bu eylemi gerçekleştirmeyi bıraktıktan sonra ona ne olur, ne yapar, bunları söylemeye ve anlamaya muktedir değildir. Nitekim, yaşama istencinin bu inkârı, birer istem fenomeni olan *bizler için* hiçliğe bir geçiştir.

Yunanlılarla Hinduların etik sistemleri arasında göz kamaştırıcı bir zıtlık vardır. Yunan etiğinin amacı (Platon haricinde) mutlu bir hayatı, *vitam beatam*'ı, kutsanmış hayatı mümkün kılmaktır. Hindu etiğinin amacı ise aksine, hayattan özgürleşmek ve tamamen kurtulmaktır. Bu, *Sankhya Karika*'nın daha ilk cümlesinde açık açık belirtilir.

İlk evlilik teklifi anından başlayarak Hime-neus'un fenerinin gelin odasına giden yolu aydınlattığı noktaya varıncaya kadar koca bir düğün seremonisinin tasvirini üzerinde rölyef olarak taşıyan ve Floransa'daki bir galeride sergilenen güzel antik lahdi inceler ve sonra da onu, üzerinde haçıyla siyahlara bürünmüş bir *Hiristiyan* tabutuyla karşılaştırırsanız, benzer bir zıtlığa, görünür hale geldiği için daha da güçlenmiş bir zıtlığa tanık olursunuz. Burada zıtlık en üst derecede anlamlıdır. Her ikisi de ölüm karşısında teselli sunmayı arzular. Ancak bunu zıt yollarla yaparlar ve ikisi de doğrudur. Biri, figür ve biçimleri ne kadar büyük bir hızla birbiri ardına geçip gitse de hayatı sürekli güvence altına alan yaşama istencinin *olumlanmasını* ifade eder. Diğeri ise, ıstırabın ve ölümün sembollerini kullanarak, yaşama istencinin *inkârını* ve ölüm ile şeytanın hükümranlığı altındaki bu dünyadan kurtuluşu ifade eder. Gre-

ko-Roman paganizmi ile Hıristiyanlık ruhu arasındaki gerçek zıtlık, yaşama istencinin olumlanması ile inkârı arasındaki zıtlıktır. Ve son tahlilde Hıristiyanlık temelde haklıdır.

3

Benim etik anlayışımın diğer bütün Avrupalı filozoflara göre durduğu yer, dini açıdan ele alırsak, Yeni Ahit'in Tevrat'a göre durduğu yerin aynısıdır. Tevrat, insanı Yasa'nın egemenliğine teslim eder. Ancak bu Yasa insanı bir kurtuluşa götürmez. Öte yandan Yeni Ahit, Yasa'nın yetersiz olduğunu ilan eder ve insanı Yasa'ya itaat etme borcundan kurtarır. Bunun yerine inanç, hayırseverlik ve kendiliğin tamamen inkârı yoluyla girilebilen şükran krallığını vazeder. Bu, Yeni Ahit'in söylediğine göre, şeytani olandan ve dünyadan kurtulmanın yoludur; zira Protestanların ve rasyonalistlerin yanlış örneğine rağmen, Yeni Ahit'in gerçek ruhu şüphe götürmez bir şekilde asetisizm ruhudur. Bu asetik ruh tam da yaşama istencinin inkârıdır. Tevrat'tan Yeni Ahit'e, Yasa'nın hâkimiyetinden inancın hâkimiyetine, yapılan işle kurtulmaktan Arabulucu aracılığıyla kurtuluşa, günahın ve ölümün hâkimiyetinden İsa'nın ebedi hayatına doğru tüm bu değişimler, *sensu proprio*,* salt ah-

*Tam anlamıyla.

laki erdemden yaşama istencinin inkârına geçişe işaret eder. Benden önceki tüm felsefi etik anlayışları Tevrat'ın ruhunu taşır. Mutlak bir ahlak yasası (ki bu yasanın ne temeli ne de amacı vardır) olduğunu iddia eder ve ahlaki emir ve yasaklardan oluşur. Bütün bu emir ve yasakların arkasında da diktatör bir Yehova sessizce takdim edilir. Bu etik felsefesi ne kadar farklı şekillerde kendini gösteriyor olursa olsun, bu böyledir ve doğrudur. Buna karşın benim etik duruşum temele, amaca ve hedefe sahiptir. Her şeyden önce kuramsal olarak adalet ve merhametin metafiziksel temellerini gösterir. Ardından bunların mükemmel bir şekilde icra edilmesi halinde insanı hangi hedefe götüreceğini belirtir. Aynı zamanda içten bir şekilde dünyanın kınanası doğasını kabullenir ve bundan kurtuluşun istencin inkârı olduğuna işaret eder. Bu nedenle benim etik duruşum gerçekten de Yeni Ahit ruhundadır. Öte yandan diğer hepsi Tevrat ruhundadır ve sonuç olarak kuramsal olarak dahi Yahudiliğin ötesinde bir şeye tekabül etmezler. Açıkça söylemek gerekirse Yahudilik de despotik bir tektanrıcılıktır. Her ne kadar meselenin özüne inmeyi reddedip yüzeyinde kalmayı tercih edenler için çelişkili görünecek olsa da, bu açıdan bakınca benim öğretime gerçek Hristiyan felsefesi denebilir.

4

Biraz daha derin düşünme yetisine sahip biri çok geçmeden anlayacaktır ki, insan arzuları birbirleriyle şans eseri karşılaşmalarında zarar ve kötülüğe yol açtıkları anda birdenbire günah sayılamazlar; aksine, bu arzular, eğer böyle bir şeye yol açıyorlarsa, o zaman temelde ve özlerinde günah ve kınanasıdırlar, bu nedenle bütün yaşama istencinin kendisi de kınanasıdır. Dünyayı dolduran tüm zulüm ve acı aslında sadece, yaşama istencinin somutlaşarak aldığı biçimlerin zorunlu sonucudur ve dolayısıyla da yaşama istencinin olumlanmasına getirilmiş bir yorumdur. Bizzat varoluşumuzun örtük bir suç taşıdığını, ölüm olgusu kanıtlamaktadır.

5

Eğer dünyayı anlamaya kendinde şeyden, yaşama istencinden başlayacak olursanız, dünyanın çekirdeğinin, çekirdeğin en yoğun olduğu noktanın, üreme eylemi olduğunu keşfedersiniz. Öte yandan, eğer görünüş dünyasından, ampirik dünyadan, fikir olarak dünyadan başlarsanız, nasıl da bir zıtlık kendini gösterir! Burada üreme eylemi tamamen apayrı ve müstakil bir şey, tali bir şey olarak, hatta üzeri örtülüp gözden saklanmayacak kadar ikincil bir şey, mizah için bol bol malzeme

sağlayan çelişkili bir anomali gibi görülür. Fakat fark ederiz ki, bu, şeytanın kendi oyununu gizlemesinin bir örneğidir sadece. Zira cinsel arzunun, özellikle de belli bir kadına saplanıp kalarak karasevda şeklinde yoğunlaşmış halinin, bu soylu dünyanın sahteliğinin en mükemmel örneği olduğunu, zira bu dünyanın ne kadar fazla şey vaat edip berbat bir şekilde ne kadar azını yerine getirdiğini kim fark etmemiştir ki?

Üremede kadının payı bir açıdan erkeğin payından daha masumdur. Çünkü erkek, çocuğa birincil günah olan ve böylelikle bütün günahkârlığın ve kötülüğün kaynağı olan *istenci* verir. Öte yandan kadın çocuğa selamete giden yolu açan *bilgiyi* verir. Üreme eylemi evrenin düğüm noktasıdır; şöyle der: “Yaşama istenci bir kere daha olumlandı.” Gebe kalmak ve hamilelik ise şunu söyler: “İstence bir kere daha bilginin ışığı katıldı.” – Ve bilgi sayesinde ki, istenç dünyadan çıkış yolunu yine bulabilir ve kurtulma ihtimali böylelikle tekrardan belirmiş olur.

Bu, her kadının neden üreme eylemi sırasında yakalanırsa utançtan ölebilecekken hamileliğini utanca dair hiçbir iz olmadan ve hatta bir tür gururla taşıdığını açıklayan önemli gerçeklerdendir. Bunun nedeni, hamileliğin bir anlamda cinsel birleşme suçunu silmesidir. Böylelikle cinsel

birleşme işin bütün utanç ve rezaletini taşıırken, cinsel birleşmeyle böylesine yakından alakalı olan hamilelik lekesiz ve masum kalır ve bir ölçüde kutsaldır.

Cinsel birleşme temelde erkeğin işidir, hamilelik ise tamamen kadının. Çocuk babadan istenç ve karakterini alır, annesinden ise aklını. Akıl kurtuluşun ilkesidir, istenç ise esaretin. Cinsel birleşme, akıl aydınlanmanın artışına rağmen, yaşama istencinin var olmaya devam ettiğinin işaretidir. Yaşama istencinin yeniden vücuda gelişi, bilgi ışığının ve en berrak haliyle kurtuluş ihtimalinin tekrardan bu istençle birleştiğinin işaretidir. Bunun işareti hamileliktir. Bu sebeple hamilelik dürüstçe ve özgürce, hatta gururlu ve onurlu bir şekilde ortalıkta gezerken cinsel birleşme kendini bir suçluymuş gibi saklar.

6

Haksız veya kötücül eylemler, onları gerçekleştiren kişinin, yaşama istencini ne kadar büyük bir kuvvetle olumladığını gösteren işaretlerdir. Bu halleriyle de, söz konusu istencin inkârı olan gerçek selametten ve bu dünyadan kurtulmaktan kişinin hâlâ ne kadar uzakta olduğunu gösteren işaretlerdir. Aynı zamanda bunlara ulaşabilmek için daha ne kadar bilgilenmeye, ne kadar eğitime ve

ıstıraba tabi olunması gerektiğinin de işaretleridir. Fakat bu tür eylemlerden zarar gören biri için söz konusu eylemler fiziksel olarak her ne kadar kötü olsa da, metafiziksel açıdan iyi ve temelde faydalıdır. Çünkü gerçek kurtuluşuna giden yolda bu kişiye yardım ederler.

7

DÜNYA RUHU: O zaman bu, senin bütün çabalarının ve bütün ıstırabının vazifesidir. Sen bunun için *varsındır*, tıpkı diğer her şeyin var olduğu gibi.

İNSAN: Fakat varoluştan ne kazanacağım ben? Dolu olduğunda sefalet oluyor sadece, boş olduğunda da sıkılma hali. Nasıl olur da bana böyle zavallı bir ödül verirsin, bu kadar çok çaba, bu kadar çok ıstırap için?

DÜNYA RUHU: Ancak yine de bütün zahmetin ve ıstırabınla orantılı ve tam da bu zavallılığa yol açacak kadar.

İNSAN: Gerçekten! Bu benim kavrayışımı aşar.

DÜNYA RUHU: Aştığını biliyorum. – (*Ayrı bir yerde*) Hayatın değerinin tam da burada yattığını ve bu ıstırabın ona hayatı istememesini öğrettiğini ona söylemeli miyim? Bu yüce kavrayışa hayatın kendisi hazırlamalı onu.

Gerçek Varlığımızın Ölüm Tarafından Yok Edilemezliği Üzerine

1

Birinci dereceden bir zihnın nasıl yanlış bir kavramın saçmalıklarıyla uğraştığını görmek için Jean Paul'ün *Selina's*ını okumanız gerekir. Yazar her ne kadar hazmetmekte zorlandığı absürtlüklerle boğuşuyor olsa da, bu yanlış kavramdan vazgeçmek istememektedir, çünkü buna çok bel bağlamıştır. Burada bahsedilen kavram, bütün kişisel bilincimizin tekil varoluşunun ölümden sonra da devam etmesidir. Jean Paul'ün bütün bu debelenme ve mücadelesi, doğru ve yanlış kavramların birbirine karıştığı bu tip fikirlerin, düşünüldüğünün aksine yararlı hatalar değil, tam aksine kesinlikle zararlı hatalar olduğunu gösterir. Zira ruh ile beden arasındaki yanlış zıtlık ve bütün kişiliğin sonsuza dek varlığını koruması gereken bir kendinde şey mertebesine yükseltilmesi; görünüş ile kendinde şey arasındaki zıtlıktan yola çıkılarak, zaman, nedensellik ve değişim gibi olgulardan etkilenmeyen bir şey olarak öz varlığımızın tahrip edilemezliğine dair gerçek bir bilgiye ulaşmayı

imkânsız kılar. Dahası, bu yanlış kavram hakikatin yerini tutacak bir şey olarak da görülemez, çünkü mantık sürekli olarak bu kavramın içerdiği absürtlüğe karşı çıkar ve böylelikle bu kavramla birleşik halde olan hakikatten de vazgeçmek zorunda kalır. Zira hakikat uzun vadede sadece saf bir haldeyse varlığını koruyabilir, hatayla iç içe geçerse hatanın zaafını paylaşır.

2

Eğer günlük hayatta size, şu her şeyi bilmek isteyip de herhangi bir şey öğrenmeyi reddeden insanlardan biri tarafından ölümden sonra devam eden varoluş hakkında bir soru sorulursa, verilecek en uygun ve doğruya yakın cevap şudur: “Doğumundan önce ne idiysen ölümünden sonra da o olacaksın.” Zira bu cevap, başlangıcı olan bir varoluş türünün sonunun olmaması gerektiğine dair bir talebin abesliğini ima eder. Fakat buna ek olarak da, iki türden varoluş ve dolayısıyla iki tür hiçlik olabileceğine dair bir ipucu taşır. Ne var ki bu soruya yine de şu şekilde cevap verebilirsiniz: “Ölümünden sonra ne olursan ol, bu hiçlik bile olsa, o hal de senin için şu anki bireysel organik varoluşun kadar doğal ve uygun olacak. Bu nedenle en çok korkman gereken, yaşayacağın geçiş anıdır. Gerçekten de, aslında durum olgunlukla

düşünüldüğünde, mutlak hiçliğin bizimkisi gibi bir varoluşa tercih edilir olduğu sonucuna ulaşıldığı için, varoluşumuzun sona ermesi fikri veya artık var olmadığımız bir an fikri, mantıksal olarak düşününce, bizi hiç olmasaydık ne olurdu fikri kadar az tedirgin edebilir ancak. Varoluş temelde kişisel bir varoluş olduğuna göre, kişiliğin sona erışı bir kayıp olarak görülemez.”

3

Her şeyi inceleyen, bilen ve anlayan bir yaratık hayal edecek olursak, ölümden sonra var olup olmayacağımız meselesi bu yaratık için büyük bir ihtimalle hiçbir anlam ifade etmez, çünkü şu an içinde olduğumuz dünyevi, bireysel varlık halimiz dışında, varoluş ve varoluşun bitişi hiçbir anlam taşımaz, birbirinden ayırt edilmesi imkânsız kavramlar haline gelir. Bu nedenle ne yok olma kavramı ne de daimi varoluş kavramı, bizim kendi içkin, öz varlığımıza uygulanabilir şeylerdir. İçkin varlığımız bir kendinde şey, bizler de onun fenomenal görünüşleriyizdir. Bütün bu kavramlar zaman âleminde alındığı ve zaman da fenomenlerin sadece biçimi olduğu için, bu kavramlar kendinde şeye uygulanamazlar. Öte yandan, fenomenal görünüşümüzün bu içkin çekirdeğinin *yok edilemezliğini*, yalnızca onun *daimi varoluşu* şek-

linde ve aslında *maddi dünyanın* düzenine uygun olarak, tüm biçim değişiklikleriyle birlikte ancak zamana bağlı kalan bir şey olarak tasavvur edebiliriz. Eğer bu çekirdek daimi varoluştan mahrum bırakılırsa, zamansal sonumuzu, *biçimsel* düzene uygun olarak, bir yok oluş olarak görürüz, zira *biçim* onu oluşturan madde geri çekildiğinde ortadan kaybolur. Ne var ki her iki fikir de fenomenal dünyanın biçimlerinin kendinde şeye aktarımı hüviyetindedir. Ancak daimi varoluş olmaksızın, yok olamazlığa dair soyut bir kavramsallaştırma bile yapamayız, çünkü bunu yapabilmek için her türlü sezgimiz noksandır.

Fakat aslında, sürekli olarak yeni varlıkların var olmaya başlaması ve halihazırda var olan varlıkların yok olması, iki mercekli bir düzeneğin (beyin işlevlerinin) ürettiği bir illüzyon olarak değerlendirilebilir. Görebildiklerimizi sadece bu iki mercek aracılığıyla görebiliriz. Bu merceklere mekân ve zaman, mekânla zamanın iç içe geçmesine de nedensellik denir. Bu şartlar altında gördüğümüz her şey sadece fenomendir. Şeylerin kendi hallerinde, bizim algımızdan bağımsız olarak nasıl olduklarını bilmeyiz. Bu da Kantçı felsefenin asli çekirdeğini oluşturur.

4

Bir insan *öldüğünde*, bir kendinde şeyin *hiçliğe* dönüştüğüne nasıl inanılabilir? İnsanlar, bir insan öldüğünde sadece bir fenomenin son bulunduğunu, bu son bulmanın da sadece bütün fenomenlerin biçimi olan zamanda gerçekleştiğini doğrudan ve sezgisel olarak bilirler. Kendinde şey bu olandan etkilenmez. Hepimiz hissederiz ki bizler, birilerinin bir zamanlar hiçlikten yarattığı bir varlıktan daha başka bir şeyizdir. Ölümün hayatımızı sonlandırabilecek olsa da varoluşumuzu sonlandıramayacağı yolundaki o güven de işte buradan yükselir.

5

Var olan her şeyin kırılğanlığının, beyhudeliğinin ve rüyaya benzerliğinin farkına vardıkça, kendi içsel varlığınızın sonsuzluğuna dair gittikçe daha net bir farkındalık geliştirirsiniz. Çünkü şeylerin yukarıda dile getirilen özellikleri ancak bununla karşıtlık içinde ortaya çıkar. Tıpkı bir geminin hızını, geminin kendisine bakarken değil de hareketsiz duran kıyıya bakarken algılayabileceğiniz gibi.

6

Şimdinin iki yarısı vardır: *nesnel* ve *öznel*.

Sadece nesnel yarısı kendi biçimi olarak *zaman* sezgisine sahiptir ve bu nedenle karşı konulamaz bir biçimde akıp gider. Öznel yarısı ise sabittir ve böylece daima aynı kalır. Çok uzak geçmişin canlı hatıraları da, varoluşumuzun gelip geçiciliğine dair bilgimize rağmen ölümsüzlüğümüzün bilinci de kaynağını buradan alır.

Yaşadığımız sürece, bilincimizle birlikte, asla zamanın sonlarında değil, hep merkez noktasında dururuz. Bundan da her birimizin, kendi içinde, zamanın tüm sonsuzluğunun hareket etmeyen orta noktasını taşıdığı sonucunu çıkarabiliriz. Temel olarak bize daimi ölüm korkusu içinde olmadan yaşama güvenini veren de budur.

Hafızasının ve hayal gücünün keskinliği sayesinde kendi hayatının uzak geçmişini en net şekilde hatırlayan biri, diğer kişilere göre *zamanın bütününü boyunca yaşadığı tüm şimdiki anların özdeşliğinin* daha fazla bilincinde olacaktır. Tüm şimdiki anların özdeşliğinin bilincinde olan insan da en geçici olanın, yani anın, aslında yegâne sabitlik olduğunu kavrar. Hakikatin tam manasıyla tek biçimi olan *şimdiki zamanın* kaynağının *içimizde* olduğunu ve dışarıdan güç alarak değil, içeriden yükseldiğini böyle sezgisel bir şekilde fark eden insan da, kendi varlığının yok edilemezliğinden şüphe duyamaz. Daha ziyade, öldüğü zaman nes-

nel dünyayı ve nesnel dünyanın kendini ortaya koymasına aracılık eden akli kaybedecek olsa da, varoluşunun bundan etkilenmeyeceğini anlamış olur. Çünkü dışında olduğu kadar içinde de gerçeklik vardır.

Bunun geçerliliğini görmeyen biri ise tam aksini iddia etmek zorunda kalacak ve şöyle diyecektir: “Zaman tamamen nesnel ve gerçektir, benden tamamen bağımsız bir şekilde vardır. Bense zamanın içine tamamen şans eseri fırlatıldım, bir kısmının sahibi oldum ve böylelikle fani bir gerçekliğe ulaştım, tıpkı şimdi bir hiç olan, benden önceki binlerce insan gibi ve ben de yakında hiçlik olacağım. Öte yandan zaman gerçek olandır. Bensiz devam edecektir.” Bence bu görüşteki sapkınlığın, daha doğrusu absürtlüğün apaçık görülmesi için net bir şekilde dile getirilmesi yeterlidir.

Bütün bunlar elbette, hayatın bir rüya, ölümün de bu rüyadan uyanış olarak nitelendirilebileceği anlamına gelir. Ancak unutulmamalıdır ki kişilik ve birey, bu rüya haline aittir, uyanmış bilince değil. Bu nedenle de bireye ölüm yok oluş gibi görünür. Her halükârda, bu bakış açısına göre, ölüm, bizim için tamamen yeni ve yabancı bir duruma geçiş olarak düşünülemez. Daha çok, asıl halimize geri dönüş olarak düşünülür, ki hayat da bu durumda sadece o asıl halimizden kısa süreli bir uzaklaşma olmuştur.

Bilinç elbette ölüm halinde yok olur; ancak bilinci üretmiş olan şey hiçbir yolla yok edilemez. Zira bilinç her şeyden önce akla bağlıdır, akıl da fizyolojik süreçlere. Akıl aşikârdır ki beynin işlevidir ve bundan ötürü sinir sistemiyle damar sisteminin işbirliği altında çalışır. Daha kesin söylemek gerekirse, beyin tarafından beslenir ve sürekli olarak kalp tarafından uyarılır. Anatominin betimleyebildiği ancak fizyolojinin anlayamadığı ustalık ve gizemli yapısıyla beyin, nesnel dünya fenomenlerinin ve düşüncelerimizin işleyişinin vücut bulduğu yerdir. Bireysel bir bilinç, yani herhangi tür bir bilinç, bedensel varlıktan ayrı düşünülemez, çünkü bütün bilincin önkoşulu olan biliş, gerçek anlamıyla beynin bir işlevidir. Bunun nedeni beynin, aklın nesnel biçimi olmasıdır. Şimdi, akıl, fizyolojik olarak ve dolayısıyla ampirik gerçeklikte, yani fenomenler âleminde, ikincil bir şey olarak, yaşam sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktığına göre, psikolojik olarak da ikincildir ve istençle karşıtlık içindedir. İstenç ki tek başına birincildir ve her yerde asıl unsurdur. Ve bu nedenle bilinç, istence bağlı olmadığı ve akıl tarafından koşullandırıldığı için ve akıl da organizma tarafından koşullandırıldığı için, bilincin ölümle birlikte ortadan kalktığı konusunda hiçbir şüphe yoktur. Tıpkı bilincin uykuda,

herhangi bir tip bayılma veya baygınlıkta ortadan kalktığı gibi. Ama neşeniz bozulmasın! Zira ne tür bir bilinçtir ki bu? Beyinsel, hayvani, görevleri biraz daha yüksek nitelikli yabani bir bilinç. Her ne kadar bizimle zirvesine ulaşsa da, o kadar yabani ki, temel özelliklerinin hepsi bütün hayvan dünyasıyla ortak. Bu bilinç, kökeni ve amacı açısından, bir hayvanın ihtiyaçlarına ulaşmasına yardımcı olan kestirme bir yoldur sadece. Ölümle birlikte geri döndüğümüz halimiz ise, bizim asli halimizdir. Varlığın hakiki ve öz durumudur. Şimdi sonuna geline hayatin üretiminde ve idamesinde beliren hareket ettirici ilkedir. Kendinde şey halidir. Görünüş dünyasının antitezidir. Ve bu birincil varoluş halinde, beyne dayalı hayli aracı bir konumu olan biliş gibi eğreti bir çare –ki tam da böyle olduğu için biliş sadece fenomenlere aittir–tümüyle lüzumsuzdur ve zaten tam da bu nedenle bilişi kaybederiz. Bizim için bilişin ortadan kalkması fenomenler dünyasının sona ermesiyle aynı şeydir, zira biliş sadece fenomenler dünyasının bir aracıdır ve tek mümkün kullanımı bu aracılık yetisidir. Bu birincil varoluş halinde bize bu hayvan bilincini korumamız teklif edilseydi bile reddederdik, tıpkı iyileşmiş bir kötürümün koltuk değneklerini reddetmesi gibi. Bu nedenle, sadece fenomen üretmeye uyarlanmış ve tek

yeteneği de bu olan beyinsel bilincin gelecekte kaybolacak olmasına üzülen biri, ancak ve ancak, cennette fok olmayacağını öğrenince cennete gitmeyi reddeden din değiştirmiş Grönlandlılarla karşılaştırılabilir.

Ayrıca, burada söylediğimiz her şey şu ön kabule dayanmaktadır: *Biz, bilinçsiz olmayan* bir varlık halini, sadece ve sadece, *bilişe sahip olunan* bir varlık hali olarak ve dahası tüm bilişin temel biçiminin damgasını, yani özne-nesne, bilen-bilinen ayrımının damgasını taşıyan bir varlık hali olarak tasavvur edebiliriz. Ancak bu bütün bilme-bilinme biçiminin salt hayvani doğamızın koşullandırması altında olduğunu göz önünde bulundurmalıyız ki hayvani doğamız da son derece ikincil ve türevseldir, dolayısıyla da hiçbir şekilde asli varlığın ve varoluşun birincil hali değildir. Bu birincil hal ise çok daha farklı oluşmuş ama yine de *bilinçsiz* olmayabilir. Bizim asli varlığımız, içine nüfuz edebildiğimiz kadarıyla, *istençten* başka bir şey değildir. Ve istenç de kendi içinde bilişsizdir. şu halde, ölüm bizi akıldan mahrum bırakıyorsa, demek ki sadece, *bilişin olmadığı* birincil halimize naklediliyoruzdur ki bu birincil hal de basit bir şekilde *bilinçsiz* bir hal değil, bilinç-bilinçsizlik biçiminin üzerine çıkmış bir haldir. Bu haldeyken özne-nesne karşıtlığı yitip gider, çünkü

bilinecek olan, burada, aslen ve bölünmemiş bir şekilde, bilenle bir olur ve böylelikle bütün bilişin temel şartı da (ki o şart tam da bu karşıtlıktır) yok olur.

7

Şimdi, eğer *içe* bakmak yerine tekrar *dışarı* bakacak ve dünyaya bize kendini sunduğu haliyle nesnel bir bakış açısından yaklaşacak olursak, o zaman ölüm bize kesinlikle hiçliğe geçiş gibi gelecektir. Öte yandan doğum da hiçlikten çıkıp gelmek gibi görünecektir. Ancak ne biri ne de ötekisi koşulsuz olarak doğru olabilir, çünkü ikisi de sadece fenomenal dünyanın gerçekliğine sahiptir. Ve şu ya da bu şekilde ölüme karşı hayatta kalıyor olmamız, her gün gözlerimizin önünde gerçekleşen üreme mucizesinden daha büyük bir mucize değildir. Ölen her şey, kendisi dahil bütün hayatın kaynaklandığı yere gider. Bu açıdan bakınca, hayata ölümden alınmış bir borç gözüyle bakabiliriz. Bu durumda uyku da borcun günlük faizi olurdu. Ölüm kendini dürüstçe bireyin sonu olarak ilan eder, ancak bu bireyde yeni bir varlığın tohumu yatmaktadır. Dolayısıyla, ölen hiçbir şey sonsuza dek ölmez; ancak doğan hiçbir şey de temelde tamamen yeni bir varoluş teslim almaz. Ölen yok olur, ama tohum kalır ve bu tohumdan

yeni bir varlık kendini göstermeye başlar. Sonra bu yeni varlık da varoluşa nereden geldiğini veya neden orada bulunduğunu bilmeden girer. Bu *pal-ingenesia*'nın* gizemidir. Bize şu anda yaşamakta olan bütün varlıkların kendi içlerinde gelecekte yaşayacak varlıkların asli tohumunu taşıdıklarını gösterir. Bu nedenle gelecekteki varlıklar da bir anlamda şimdiden vardır. Öyle ki hayatının en dinç ve olgun döneminde olan her hayvan bize şöyle seslenir: “Neden yaşayan şeylerin geçiciliği için yas tutarsın? Eğer benden önce gelen kendi türümden olanlar ölmeseydi ben nasıl var olabilirdim?” Dünya sahnesindeki oyunlar veya maskeler ne kadar değişirse değişsin, sahneye çıkanlar hep aynı oyunculardır. Beraber oturur, konuşur ve heyecanlanırız. Gözlerimiz parlar, sesimiz tizleşir. Tıpkı *diğerlerinin* bin yıl önce oturup konuştuğu gibi. O zaman da aynı şeydi ve *aynı insanlardı*. Bundan bin yıl sonra da aynen böyle olacak. Bu düzeneği görmemizi engelleyen şey, zamandır.

Ruh denen şeyin bütün olarak başka bir bedene aktarılması olan *metempsikosis* ile bireyin *bozunup* yeniden yeni bir birey olarak inşa edilmesi, sadece istencin sabit kalarak yeni bir varlığın şeklini alması ve yeni bir akla kavuşması olan *pa-*

*(Eski Yun.) Yeniden doğuş.

lingenesia arasında net bir ayrım yapmakta fayda vardır.

Tüm zamanlar boyunca insan türünün istencini taşıyan cinsiyet erkek, aklı taşıyan ise kadın olmuştur. Böylelikle hepimizin bizi oluşturan bir baba ve bir de anne gibi iki bileşeni olmuştur. Bunlar üremeyele birleşirken, ölümle birlikte tekrar birbirinden ayrılır. Bu nedenle ölüm bireyin sonudur. Ölümünün ardından bu kadar yas tuttuğumuz, bu bireydir. Onu artık gerçekten kaybettiğimizi, bu bireyin şimdi geri alınamaz şekilde ayrılmış durumda olsa da geçmişte sadece bir bileşimden ibaret olduğunu hissederiz. Ancak yine de, bütün bunlarda aklın anneden kalıtımsal olarak geçmesinin, istencin babadan kalıtımsal olarak geçmesi kadar sağlam ve koşulsuz bir süreç olmadığını unutmamamız gerekir. Bunun nedeni aklın ikincil ve salt fizyolojik bir tabiata sahip olması ve tamamen organizmaya bağımlı bulunmasıdır.

Buradan hareketle insana birbirine zıt iki bakış açısından bakılabilir. Bir açıdan insan fani bir bireydir, hatalar ve acılarla yüklenmiştir, zamanda bir başlangıcı ve sonu vardır. Diğer açıdan bakıldığında, insan var olan her şeyde nesneleşen yok edilemez ilksel bir varlıktır.

THRASYMACHUS: Toparlayacak olursak, ölümden sonra ne olacağım? Açık ve net ol!

FİLALETES: Her şey ve hiçbir şey.

THRASYMACHUS: Tam da beklediğim gibi! Bir sorunun çözümü için – bir çelişki. Bu numara hiç eskimiyor.

FİLALETES: Transandantal soruları, içkin bilgi için üretilmiş olan dilde cevaplamak bir çelişkiye varmak zorunda.

THRASYMACHUS: Neye transandantal diyorsun, neye içkin bilgi diyorsun? Ben de bu ifadelere aşınayım. Onları öğretmenimden öğrendim, ama sadece iyi efendimiz Tanrı'nın sıfatları olarak. Öğretmenimin felsefesi sadece efendimiz Tanrı'yla ilgiliydi, böylesi de doğru olanıydı zaten. Eğer Tanrı bu dünyada bir yerlerdeyse, içkindir, ama eğer dünyanın dışında oturuyorsa, transandantaldır. Yani burası gayet net, kavrayabileceğin bir şey! Bu konu özelinde nerede durduğunu biliyorsun. Ancak artık kimse senin eski moda Kantçı jargonunu anlamıyor. Bu, ne anlama geliyor ki?

FİLALETES: Transandantal bilgi mümkün olan bütün deneyimin ötesine geçen, şeylerin doğasını oldukları halleriyle belirlemeye çabalayan bilgidir. İçkin bilgi ise, kendini mümkün olan deneyimle sınırlı tutan ve dolayısıyla sadece fenomenlerden bahseden bilgidir. Sen, bir birey olarak, ölümle kendi sonuna

varacaksın. Ama senin bireyselliğin; senin özün ve nihai varlığın değildir. Bireyselliğin, nihai varlığının sadece bir ifadesidir. Senin bireyselliğin bir kendinde şey değildir, sadece onun zaman boyutunda ortaya çıkan fenomenal biçimidir. Sonuç olarak bir başlangıcı ve sonu vardır. Senin kendinde varlığın ise, ne zamanı tanır, ne başlangıcı, ne sonu, ne de kendisine verilmiş bir bireyselliğin sınırlarını. Bu yüzden hiçbir bireysellik kendinde varlığı dışlayamaz. Herkeste ve her yerde vardır o. Dolayısıyla ilk halde, öldüğünde bir hiç olacaksın, son halde ise her şey. Bu yüzden, ölümünden sonra hem her şey olacaksın hem de hiçbir şey olmayacaksın, dedim. Sorduğun soru bundan daha iyi bir kısa cevaba el vermiyor, her ne kadar bu cevap bir çelişki içeriyor olsa da. Ancak bu tam da böyledir, çünkü hayatın zamanda, ama ölümsüzlüğün sonsuzluktadır. Buradan hareketle ölümsüzlüğüne, sürekli varoluşu olmayan bir yok edilemezlik denebilir. Gerçi bu da başka bir çelişkiye varır.

THRASYMACHUS: Yani senin şu ölümsüzlüğün, eğer bireyselliğin sürekli varoluşunu kapsamıyorsa beş para etmez.

FİLALETES: Ama belki de biraz pazarlık etmek istersin. Diyelim ki sana bireyselliğinin devamını garanti ediyorum, ama bir koşulla. Öncesinde üç ay süren tamamen bilinçsiz bir ölüm-uyku hali olacak.

THRASYMACHUS: Kabul ederdim.

FİLALETES: Ancak tamamen bilinçsiz olacağın için zamanın geçişine dair bir nosyonun olmayacak. Bu ölüm-uyku halinde yatarken bizim için bilinçli dünyada üç ay veya on bin yıl geçmiş, hepsi bir olacak. Ve her iki durumda da uyandığımızda ne kadar zamandır uyuduğumuz konusunda söylenenlere itimat etmemiz gerekecek. Yani bireyselliğinin sana üç ayda mı yoksa on bin yılda mı iade edildiği senin için aynı olacak.

THRASYMACHUS: Bu pekâlâ reddedilemez.

FİLALETES: Ama, şimdi, eğer koskoca bir on bin yıl geçse ve senin uyandırılman unutulsa, sanırım bu büyük bir bahtsızlık olmaz, çünkü var olmadığın dönem, var olduğun kısa döneme göre o kadar uzun olacak ki var olmamaya oldukça alışmış olacaksın. Ancak, kesin olan şu ki, uyandırılmadığına dair hiçbir fikrin olmayacak bu durumda. Ve eğer şu anki fenomenal biçimini hareket ettiren gizemli mekanizmanın bu on bin yıl boyunca bir an bile aynı türden başka fenomenler üretmeyi ve onları hareket ettirmeyi bırakmadığını öğrenirsen bütün bunlardan tamamen memnun olacaksın.

THRASYMACHUS: Hayır, beni bu şekilde kandırarak bireyselliğimden vazgeçiremezsin. Bireyselliğimin var olmaya devam edeceği bana taahhüt edildi ve onu kaybedişimle mekanizmalar ve fenomenler üzerinden uzlaşmam. Ben, ben, ben var olmak istiyο-

rum! Benim istediğim *bu*; sahip olduğuma bu şekilde ikna edileceğim bir varoluş değil!

FİLALETES: Ama bir etrafına bak! “Ben, ben, ben var olmak istiyorum” diye haykıran bir tek sen yoksun. En ufak bir bilinç kalıntısı olan her şey, kesinlikle her şey haykırıyor. Öyle ki içindeki bu arzu tam da bireysel *olmayan* bir şey, istisnasız her şeyin ortak noktası: Bireysellikten yükselmiyor, başlı başına *varoluştan* alıyor kaynağını, *var olan* her şeyin özünde yer alıyor ve aslında var olan her şeyin varoluş *nedeni*. Sonuç olarak da *başlı başına* varoluş tarafından tatmin ediliyor. Bu arzunun geçerli olduğu tek nokta burasıdır işte, yani bazı belli bireysel varoluşlara özgü değildir. Varoluşu böylesine tez canla arzulayan, sadece *dolaylı olarak* bireydir! Doğrudan doğruya ve esasen, her şeyde bir ve aynı olan şey ise, tek başına yaşama istencidir. Şu halde, varoluşun kendisi, istencin özgürce gerçekleştirilen bir işi, hatta salt bir yansıması olduğuna göre istenç varoluştan mahrum bırakılamaz. Ancak istenç, varoluşla sadece geçici bir süreliğine tatmin olabilir. Bu da sonsuza dek tatmin edilemez olanın tatmin edilebileceği kadardır. İstenç bireyselliklere aldırılmaz, onlarla ilgilenmez, her ne kadar öyleymiş gibi gözükse de. Çünkü bireyin istenç hakkında kendi içinde olan dan başka dolaysız bir bilgisi yoktur. Bunun sonucu da, bireyin varoluşunu korumaya, başka şekilde hiç yapmayacağı kadar özen göstermesi ve böylelikle ken-

di türünün korunumunu sağlamasıdır. Bundan yola çıkacak olursak, bireysellik bir mükemmellik biçimi değil, bir sınırlılıktır. Bu nedenle ondan yoksun olmak bir kayıp değil, daha ziyade bir kazançtır. Kısacası bunun için endişelenmeyi kes. Gerçekten, eğer kendi varlığını en derinlerine kadar, aslında sen olan evrensel yaşama istencine kadar biliyor olsaydın, bu endişelerin hepsi sana da çocukça ve tamamen gülünç gelirdi.

THRASYMACHUS: Çocukça ve tamamen gülünç olan sensin. Ve bütün filozoflar. Eğer benim gibi yetişkin bir adam bu türden ahmaklarla on beş dakika harcıyorsa, bu sadece zaman öldürmenin bir yoludur. Şimdi yapmam gereken daha önemli şeyler var. Elveda!

İntihar Üzerine

1

Görebildiğim kadarıyla, sadece tektanrılı dinlerin, yani Yahudi dinlerinin mensupları kendini öldürmeye suç gözüyle bakıyor. Ne Tevrat'ta ne de Yeni Ahit'te buna dair herhangi bir yasağın, hatta net bir kınamanın olmaması ise durumu daha da ilginç kılıyor. Demek ki dini öğretenler, intihar yasağını, kendi icat ettikleri felsefi gerekçelere dayandırmak zorundalar. Ancak bu felsefi gerekçeler o kadar zayıf ki, bu insanlar güçten yoksun olan savlarını, nefretlerini ifade ederken kullandıkları sözcüklerin gücüyle telafi etmeye çalışıyorlar. Başka bir deyişle çareyi hakarete buluyorlar. Bu nedenle de intiharın, eylemlerin en korkakçası olduğunu, intihara sadece bir delinin kalkışacağını ve benzeri yavan lafları duyup duruyoruz. Veya intiharın “yanlış” olduğu yolundaki saçma iddiayı duyuyoruz. Oysaki insanın dünyada hiçbir şey üzerinde, kendi hayatı ve kendi kişisel varlığı üzerinde olduğu kadar inkâr edilemez bir hakkı olmadığı aşikârdır. Bir an için olsun ahlaki hislerimizin bu sorunun cevabını bulmasına izin vere-

lim ve bir tanıdığımızın bir suç işlediğine –mesela cinayet işlediğine, bir işkence eylemine, ihanete veya hırsızlığa bulaştığına– dair haberlerin bizde bıraktığı etkiyle, bir tanıdığımızın isteyerek hayatını sonlandırdığı haberinin üzerimizde bıraktığı etkiyi karşılaştıralım. Başkalarına karşı işlenen suçlar, insanın içinde canlı bir kızgınlık, öfke ya da bir ceza ve intikam talebi uyandırırken, intihar haberi, içimizde acıma ve üzüntü hisleri uyandıracak, bu hislere de büyük bir ihtimalle, ahlaki kınamadan ziyade bu kişinin cesaretine yönelik bir hayranlık eşlik edecektir. Kimin bu dünyadan kendi isteğiyle ayrılmış tanıdıkları, arkadaşları veya akrabaları olmamıştır ki? Peki bu kişilere adi suçlularmış gibi tiksintiyle mi bakmalı? Aksine bence, ruhban sınıfından, hangi otoriteye dayanarak vaiz kürsülerinin veya çalışma masalarının başına geçip, bizim şerefli saydığımız ve sevdiğimiz birçok kişinin gerçekleştirdiği bu eylemi bir suç olarak isimlendirdiklerini, bu dünyayı kendi isteğiyle terk etmiş olanlara onurlu bir defin töreni düzenlemeyi neden reddettiklerini bize anlatmalarını talep etmeliyiz. Zira kitaba dayalı tek bir kanıta bile işaret edemeyecekler ve tek bir sağlam felsefi sav üretemeyeceklerdir. Böylelikle de insanların boş ifadeler ve hakaret değil, hakiki *sebepler* istedikleri net bir şekilde ortaya konmuş olacaktır.

Eğer ceza hukuku intiharı kanun dışı ilan ediyorsa, bu, Kilise'nin de aynı şeyi yapması için geçerli bir sebep değildir. Dahası böyle bir usul de son derece gülünçtür. Nasıl bir ceza, kendi ölümünü isteyen birini caydırabilir ki? Eğer intihar girişimi cezalandırılıyorsa, cezalandırılan şey girişimin berikersizliğidir ancak.

İntihar karşısında öne sürülebilecek yegâne inandırıcı ahlaki argüman ise, intiharın en yüksek ahlaki hedefe ulaşma düşüncesinin karşısında durmasıdır. İntihar bu dünyanın dertlerinden gerçek bir kefaret ödendikten sonra kurtuluşun yerine sadece aşikâr olan bir kurtuluşu koyar. Ancak bu tip bir hata ile Hıristiyan ruhban sınıfının yapmaya çalıştığı üzere intiharı bir suç ilan etmek arasında uzun bir yol vardır.

Hıristiyanlık, kalbinin en derinlerinde hayatın gerçek amacının ıstırap (Çarmıh) olduğu hakikatini taşır. Bu nedenle intiharı reddeder, çünkü intihar bu amaca karşı çıkar. Öte yandan antik çağlarda daha aşağı bir bakış açısından bakılarak intihar onaylanmakla kalmamış, onurlandırılmıştır da. Ancak intihara karşı çıkan sav asetik bir argümandır ve bu nedenle hiçbir Avrupalı felsefecinin ulaşamadığı sadece çok yüksek bir etik duruştan bakınca geçerlidir. Bu çok yüksek duruştan aşağı inecek olursak, intiharı lanetlemek için

hiçbir savunulabilir ahlaki sebep kalmaz. Bundan dolayı tektanrılı dinlerin ruhban sınıfının intihara karşı çıkmak için kapıldığı olağandışı şevkin arkasında başka gizli sebepler olmalıdır. Bu arada bu şevkin İncil veya başka ikna edici sebeplerce desteklenmediğini de not etmekte fayda vardır. Peki bu gizli sebep; hayattan gönüllü olarak vazgeçmenin, her şeyin çok iyi olduğunu söyleyen birine ettiği kötü bir iltifat olmasın sakın? Eğer böyleyse, bu, bu dinlerin mecburi optimizminin başka bir örneğidir. Söz konusu dinler, kendini yok etme davranışı onları seçenek olmaktan çıkarmasın diye, kendini yok etmeyi bir seçenek olmaktan çıkarmaktadır.

2

Genelde görülür ki, hayatın dehşeti, ölümün dehşetini geçtiği zaman insan hayatına son verir. Ancak ölümün dehşeti kayda değer bir direnç gösterir. Çıkış kapısında muhafız gibi durur. Bu son, sadece negatif bir şey, varoluşun aniden kesilmesi niteliğinde bir şey olsaydı, muhtemelen hayatına çoktan son vermemiş kimse kalmazdı. Fakat bu sonun içinde pozitif bir şey de vardır, o da bedenın yok oluşudur. Beden yaşama istencinin fenomenal biçimi olduğu için de bu caydırıcı bir unsurdur.

Fakat bu muhafızla mücadele, çoğunlukla, bize uzaktan görüldüğü kadar zor değildir. Bunun nedeni ruhsal ıstırapla fiziksel ıstırap arasındaki düşmanlıktır. Zira büyük veya kronik bir fiziksel acı çekiyorsak, geri kalan bütün dertlere kayıtsız kalırız. Tek ilgilendiğimiz şey iyileşmek olur. Aynı şekilde, büyük bir ruhsal ıstırap da bizi fiziksel acıya duyarsız kılar. Onu küçümseriz. Hatta fiziksel olan ruhsal olana ağır bastığında, faydalı bir avuntu haline gelmiş olur. Ruhsal ıstıraba verilen bir ara. İntihar da daha kolay hale getiren budur. Aşırı ruhsal ıstırap çeken birinin gözünde intiharla ilintili fiziksel acı bütün önemini yitirir.

Kadınlar Üzerine

1

Schiller'in kapsamlı *Würde der Frauen* şiirinin tamamı, bütün antitez ve zıtlık etkileriyle, bana göre kadınlarda gerçekten methedilmesi gerekeni ifade etmek konusunda Jouy'un şu birkaç kelime-de yapabildiği kadar başarılı olmamıştır: "*Sans les femmes, le commencement de notre vie serait privé de secours, le milieu de plaisirs, et la fin de consolation.*" Byron da aynı şeyi *Sardanapa*'da daha dokunaklı bir şekilde söyler.

İlk unsuru

İnsan hayatının, fışkırır kadın göğsünden,

İlk küçük sözcüklerini, onun dudakları

öğretir sana,

İlk gözyaşlarını o dindirir ve son nefesini

Bir kadının yanında alırsın hep,

Erkekler ise velinimetlerinin son saatinde

Hazır bulunmak tatsız görevinden bile

kaçınmıştır hep.

*"Kadınlar olmasa hayatımızın başlangıcı güvenlikten, ortası hazdan, sonu teselliden mahrum kalırdı."

Bunların her ikisi de kadınların değerini takdir etmek konusunda doğru bakış açılarına işaret etmektedir.

2

Kadının görünüşü bile, onun büyük çaplı zihinsel uğraşlara da büyük çaplı fiziksel uğraşlara da yatkın olmadığını anlamak için yeterlidir. Kadın, hayatın suçluluğunun kefareтини, eylemlerle değil, çektiği ıstırap ile öder, çocuk doğurmanın, çocuk bakmanın ve sabırlı, neşeli bir yol arkadaşı olarak eşlik ettiği bir erkeğe tabi olmanın acısı ile öder. Büyük ıstıraplar, keyifler, zahmetler ona göre değildir. Kadının hayatı bir erkeğinkine göre, temelde daha mutlu veya mutsuz olmadan, daha sakince, daha önemsizce, daha nazikçe akmalıdır.

3

Tam da kendileri çocuksu, şapşal ve basiretsiz oldukları ve bütün hayatları boyunca koca çocuklar olarak kalacakları için kadınlar en erken çocukluğumuzun hemşireleri, bakıcıları ve öğretmenleri olmaya uygundurlar. Kadınlar, çocuklarla erkekler arasında bir ara basamak gibidir. Tam da bu nedenle insana, insanoğlu veya adam deriz. Bir kızı sadece bir çocukla oynarken, bütün gün onunla dans edip şarkı söylerken izlemek bile,

insana şu soruyu sordurmak için yeterlidir: Bir erkek bu kızın yerinde en iyi ihtimalle ne yapabildi ki?

4

Bir kız için doğanın aklında, tiyatro terimleriyle ifade edilecek olursa sahne etkisi denebilecek bir şey vardır. Ona baştaki birkaç yılı için hayatının bütün geri kalanı pahasına son derece büyük bir güzellik ve cazibe vermiştir. Bu sayede kız, bu yıllar boyunca bir erkeğin hayal gücünü öylesine ele geçirebilir ki, söz konusu adam onu şu ya da bu şekilde ama onurlu bir biçimde hayatının geri kalanı boyunca desteklemeyi üstlenmeye sürüklenir. Ki bu, sadece rasyonel faktörleri göz önüne alacak olsa kolaylıkla atmayacağı bir adımdır. Bu nedenle doğa, kadını, diğer tüm yaratıkları olduğu gibi, varoluşunu garanti altına alacak araç ve silahlarla donatmış ve bunu tam da kadının ihtiyaç duyacağı zamanlarda yapmıştır. Böylece doğa her zamanki ekonomisini göz önüne alarak hareket etmiştir. Tıpkı dişi karıncanın çiftleştikten sonra bir anda gereksiz hale gelen, hatta çocuk büyütme işinde zararlı olan kanatlarını kaybetmesi gibi, kadın da bir veya iki doğumdan sonra güzelliğini kaybeder, muhtemelen sebebi de aynıdır.

Bir şey ne kadar asil ve mükemmelse, o kadar geç ve yavaş olgunlaşır. Erkek akli güçlerinin ve ruhsal yetilerinin olgunluğuna yirmi sekiz yaşından önce kolay kolay ulaşmaz. Kadın ise on sekiz yaşında ulaşır. Olgunluğunda bile ulaştığı akli güç, çok sınırlı bir niteliktedir. Böylelikle kadınlar bütün hayatları boyunca çocuk kalırlar. Kendilerine en yakın olan dışında, şimdiki zamana yakın olan dışında hiçbir şeyi görmezler. Görünüşü gerçeklik olarak alır, önemsiz şeyleri en önemli meselelere tercih ederler. Erkekler ise, yetilerinin doğası nedeniyle, hayvanlar gibi sadece anda yaşamazlar, geçmiş ve geleceği tararlar, bunlar üzerine düşünürler. Bu yetilerden öngörü, özen, önemseme kapasiteleri, bunların yanında da sıklıkla hissettikleri dertleri ve kaygıları ortaya çıkar. Akli güçlerinin daha zayıf olmasının sonucu olarak, kadınların payına ise bu güçlerin getirdiği avantaj ve dezavantajlardan daha küçük bir pay düşer. Kadınlar daha çok zihinsel anlamda miyoptur, yani sezgisel anlayışları sayesinde kendilerine yakın olan şeyleri çok net görürler, fakat çok dar bir görüş alanları vardır. Bu görüş alanına da uzaklar dahil değildir. Öyle ki, anda mevcut bulunmayanlar, geçmiş veya gelecek olaylar, kadınlar üzerinde bize göre çok daha zayıf bir etki

bırakır. Bu da bazen deliliğin sınırında dolanan har vurup harman savurma alışkanlığına daha çok yatkın olmalarının kökeninde yer alır. Kadınlar, kalplerinde erkeğin işinin para kazanmak, kendilerinininkinin ise harcamak olduğunu düşünürler, mümkünse erkeğin yaşamı boyunca, ama her halükârda öldükten sonra. Erkeklerin kazanıp ev ihtiyaçları için kadınlara verdiği para bu inançlarını güçlendirir. Getirdiği dezavantajlar bir yana, bu durumun iyi bir etkisi de vardır ki o da kadının bize göre daha çok şimdiki anda yaşamasıdır. Eğer şimdiki an herhangi bir şekilde dayanılabilir gibiyse, kadın anın keyfini daha çok çıkarır. Bu da kadındaki neşeli ve keyifli karakteri ortaya çıkarır. Bu karakterle kadın, dertlere boğulmuş ve kaygılar yüklenmiş erkeği eğlendirmek ve eğer ihtiyaç varsa teselli etmek için biçilmiş kaftandır.

Antik Cermenlerin yaptığı gibi zor zamanlarda kadına danışmak, hiçbir şekilde kötü bir fikir değildir. Bunun nedeni kadınların meselelere bakışının bizimkinden oldukça farklı olmasıdır, özellikle de arzulanan amaca ulaşmanın en kısa yolunu bulma ve genellikle de hemen yanı başımızda duran çareyi görme konusundaki eğilimleriyle. Biz (erkekler) tam da burnumuzun dibinde olduğu için bunları göremeyiz. Ayrıca kadınlar bizden daha bayağıdırlar. Kadınlar gerçekten ora-

da olandan başka bir şey görmezlerken, biz, eğer bir de tutkumuz tetiklendiyse, kolaylıkla abartıp hayallerimize boyun eğebiliriz.

Tam da bu nedenle kadınlar bahtsızlara –bizim gösterdiğimizize kıyasla– daha çok acıma gösterirler ve sonuç olarak onlar karşısında bize göre daha iyiliksever, daha şefkatli olurlar. Öte yandan adalet, dürüstlük ve vicdanlılık konusunda erkeklerden daha aşağıda kalırlar. Zira daha zayıf olan akli güçlerinin bir sonucu olarak kadınların, o an orada olandan, hemen göz önünde bulunandan ve yakındaki gerçeklikten etkilenme dereceleri, soyut fikirlerden, ebedi düsturlardan, daha önce alınmış kararlardan veya genel olarak geçmiş yahut gelecekte, uzakta kalmış şeylerden etkilenme derecelerine kıyasla çok daha yüksektir. Dolayısıyla en birinci ve temel erdeme sahiplerken, birinci erdeme ulaşmak için çoğunlukla gerekli olan ikincil erdem bakımından yetersizlerdir. Buna göre dişi karakterin temel kusurunun, *adalet his-sinden yoksunluk* olduğu söylenebilir. Bu her şeyden önce akli melekelerindeki ve düşünme yeteneklerindeki noksanlıktan kaynaklanmaktadır. Ancak daha zayıf cinsiyet olarak, güce değil, kurnazlığa güvenmeleriyle güçlenmektedir. Mesela içgüdüsel olarak sahip oldukları diplomatik ince-liklerine ve yalan söylemeye olan kökü kazınamaz

eğilimlerine bakın. Nasıl ki doğa, aslanı pençe ve dişlerle, fili uzun fildişleriyle, yabandomuzunu azı dişleriyle, boğayı boynuzlarla ve mürekkep-balığını mürekkeple donatmışsa, kadını da saldırı ve savunma aracı olarak duygularını saklama, örtbas etme ve rol yapma güçleriyle donatmış, erkeğe fiziksel kuvvet ve akli meleke olarak verdiği tüm gücü kadının bu yeteneğinde toplamıştır. Duygularını saklama, örtbas etme ve rol yapma kadınlarda doğuştandır ve bu güçlere akıllı kadınlarda olduğu kadar aptal kadınlarda da rastlanır. Bu güçleri her fırsatta kullanmaları, hayvanların savunma araçlarını her saldırıya uğradıklarında kullanması kadar doğaldır. Ayrıca kadın bu güçleri kullandığında bir noktaya kadar hakkı olan şeyi yaptığı hissiyatındadır. Bu güçleri kullanmayan tamamen açık yürekli olan bir kadın belki de imkân dahilinde değildir. Tam da bu nedenle başkaları duygularını saklayıp, bir şeyleri örtbas edip rol yaptığında kadınlar bunu hemen fark eder. Bu nedenle kadınlar üzerinde bunları uygulamak çok tavsiye edilmez. Ancak daha önce sahip olduklarını söylediğim bu temel kusur, bağlantılı olduğu her şeyle beraber, sahteciliğe, sadakatsizliğe, vefasızlığa, hainliğe, nankörlüğe ve benzeri birçok şeye yol açar. Kadınlar erkeklere kıyasla yalancı şahitlik suçundan çok daha sık suçlu bulunur.

Yemin etmelerine izin verilmeli mi, bu bile tartışmaya açıktır.

6

İnsan ırkının üremesiyle ilgilenmeleri için doğa genç, güçlü ve yakışıklı erkekleri seçmiştir ki ırk bozulmasın. Bu konuda doğanın katı isteği budur ve bunun ifadesi de kadınlara karşı duyulan tutkudur. Eskiye dayalılık ve güç bakımından bu yasa diğer bütün yasaların önünde yer alır. O zaman, kendi haklarını ve çıkarlarını bu yasanın yoluna koyanın vay haline. Ne söylerse söylesin veya yaparsa yapsın, ilk ciddi karşılaşmada acımasızca ezilecektir bu kişi. Kadınların gizli, dile getirilmemiş ve hatta bilinçsiz olan ama yine de doğuştan gelen ahlakı ise şöyle özetlenebilir: “Sırf bizi –yani birey olarak bizleri– kıt kanaat geçindirdikleri için tür üzerinde hak sahibi olduğunu sananları kandırmamız meşrudur. Türün karakteri ve sonuç olarak esenliği, bizden devam eden bir sonraki nesil yoluyla bizlerin ellerine bırakılmış, bizlerin bakımına emanet edilmiştir. Bırakın da bu güvenin hakkını dikkat ve özenle verelim.” Fakat kadınlar hiçbir şekilde bu üstün yasanın *in abstracto** bilincinde değildir, sadece *in concreto*** farkındadırlar. Bunu ilgilendiren bir durum orta-

*Soyut ve kavramsal boyutta.

**Sezgisel olarak.

ya çıktığında, söz konusu yasayı başka bir yolla değil, ancak kendi eylem biçimleriyle dışa vururlar; hem kadınlar vicdanlarıyla baş başa kaldıklarında bizim düşündüğümüzden çok daha az acı çekerler. Çünkü kalplerinin karanlık ve gizli bir köşesinde farkındadırlar ki, bireye karşı olan vazifelerini yerine getirmezken, karşılaştırılmayacak kadar daha önemli olan türe karşı vazifelerini yerine getirmektedirler.

Esasen kadınlar sadece türün üremesi için var olduklarından ve tüm uğraşlarını bunda bulduklarından, bireylerden ziyade bir bütün olarak türle daha yakından ilgilenirler. Kalplerinde türle ilgili meseleleri, bireyle ilgili meselelere göre daha fazla ciddiye alırlar. Bu da bütün doğalarına, bütün faaliyetlerine belli bir uçarılık ve genel olarak, erkeklerinkinden temelde farklı bir istikamet verir. Bu nedenle evli çiftler arasında geçimsizlik son derece yaygın, hatta neredeyse normal bir durumdur.

7

Erkekler, doğaları gereği, birbirlerine karşı kayıtsızdır; kadınlar ise doğaları gereği birbirlerinin düşmanlarıdır. Bunun sebebi hiç şüphesiz *odium figulinum*'dur.* Erkeklerde bu durum belli bir

*Aynı işte olanların birbirlerini sevmemesi.

meslek birliğinin sınırlarının ötesine geçmezken, kadınlarda bu durum bütün cinsiyeti kapsar, çünkü hepsi aynı zanaatın içindedirler. Sokakta sadece birbirlerinin yanlarından geçerken bile birbirlerine Guelfo'lar ve Ghibellino'lar gibi bakarlar. Ayrıca iki kadının ilk tanışmalarında, iki erkeğin ilk tanışmalarına göre çok bariz bir şekilde daha çok kasılma ve yapmacıklık vardır. Öyle ki iki kadının birbirlerine iltifat etmesi, iki erkeğin birbirlerine iltifat etmesine göre kulağa daha gülünç gelir. Dahası, bir erkek genel bir kural olarak, kendinden çok aşağıda bile olsa diğer erkeklere hitap ederken belli bir saygı ve insancılığı mutlaka göz önünde bulundurur. Öte yandan, aristokratik bir kadının kendinden aşağıda olan başka bir kadınla (hizmetçilerden bahsetmiyorum bile) konuşurken gösterdiği kibirli küçümsemeyi görmek katlanılabilir şey değildir. Bunun sebebi kadınlar arasında rütbe farklarının bizde olduğundan çok daha rizikolu ve istikrarsız olması, dolayısıyla da çok daha kolay bir şekilde değişebilir ve kaldırılabilir olması olabilir. Zira bizim durumumuzda yüzlerce farklı faktör rol oynarken, onlarda sadece bir faktör belirleyicidir. Bu da hangi erkeği kendilerine çekmeyi başardıklarıdır. Bir başka sebep de, hepsi aynı meslekte oldukları için, kadınların erkeklere kıyasla birbirlerine çok daha yakın dur-

maları ve bunun bir sonucu olarak da rütbe farklarının altını çizmeye çaba göstermeleri olabilir.

8

Bodur, dar omuzlu, geniş kalçalı ve kısa bacaklı bir cinsiyete sadece cinsel dürtünün bulutlandığı bir erkek aklı cinsi latif diyebilir, çünkü bu cinsiyetin bütün güzelliği erkekteki bu dürtüye bağlıdır. Cinsi latiften daha uygun olaraksa, kadınlara aslında *estetikdışı* cinsiyet denebilir. Kadınlar ne müzik ne şiir ne de plastik sanatlar için herhangi bir gerçek duygu veya hassasiyet sahibidirler. Eğer sahiplermiş gibi davranıyorlarsa, bu sadece memnun etme çabalarının hizmetinde olan bir taklittir. Bu, herhangi bir şeye *saf nesnel ilgi* duyma yetisinden yoksun olmalarından kaynaklanır ve bence bunun nedeni de aşağıda belirteceğim gibidir. Erkek her zaman, ya kavrayarak ya da zapt ederek şeyler üzerinde *doğrudan* bir hâkimiyet kurma çabasıdadır. Ancak kadın, her yerde ve her zaman sadece *dolaylı* bir hâkimiyet kurma durumuna indirgenir. Bunu da erkeğin üzerinden yapar. Bu nedenle erkek kadının doğrudan hâkimiyet kuracağı tek şey olur. Dolayısıyla her şeyi erkeği ele geçirmek için araç olarak görmesi kadının doğasında vardır. Bunun dışındaki şeylere olan ilgisi sadece bir numaradır,

bir dolambaçtan başka bir şey değildir, bu da cilve ve taklide tekabül eder. Kadınların tiyatrodaki, operada veya konserlerde nasıl davrandıklarını bir gözlemleyin, yeter. En büyük başyapıtların en güzel kısımlarında kendilerini alakasız bir sohbete kaptırıp gitmelerine neden olan o çocuksu kayıtsızlığı göreceksinizdir. Eğer Yunanlıların kadınları tiyatrolara almadıkları gerçekte, doğru olanı yapmışlardır. İnsanlar en azından neler olup bittiğini duyabilmişlerdir böylece. Bütün bir cinsiyetin en önemli kafalarının bile sanatta gerçekten büyük, hakiki ve orijinal sayılabilecek tek bir başarıya imza atma kabiliyetlerinin olmadığını veya en azından kalıcı değeri olacak herhangi bir şey üretemediklerini düşünecek olursak, kimse kadınlardan başka bir şey bekleyemez. Bu, en güçlü şekilde resim sanatı özelinde dikkat çeker. Kadınlar resim yapmanın tekniğine bizim kadar hâkim olabiliyorlar, hatta çok faal biçimde resim de yapabiliyorlar, ancak tek bir başyapıt çıkaramıyorlar. Bunun sebebi de zihinsel nesnellikten yoksun olmalarıdır, zira resim yapma işi her şeyden fazla bu zihinsel nesnelliği gerektirir. Münferit ve kısmi istisnalar kaideyi bozmaz. Kadınlar, bir bütün olarak ele alındıklarında, kusursuz ve iflah olmaz birer cahil, birer zevksizdir ve de öyle kalacaklardır. Öyle ki, kocalarının rütbe ve unvanlarını paylaştıkları aşırı

derecede absürt düzenlemeler nedeniyle, kocalarının rezilce tutkuları için daimi birer teşvik edici niteliğindedirler. Onlar ikinci cinsiyet, her açıdan aşağı cinsiyettirler. Zayıflıklarına karşı hoşgörülü olunmalıdır. Ama onları onurlandırmak son derece saçmadır ve onların gözünde bile bizi küçük düşürür. Bu, antik çağların ve Doğu insanının kadınlara bakış şeklidir. Onlar kadınlara uygun düşen konumun ne olduğunu bizden çok daha iyi tespit etmişlerdir. Hristiyan-Alman aptallığının en üst mertebeden meyvesi olan bizim eski Fransız tipi nezaketimiz ve kadına yönelik yavan yüceltmelerimiz ise kadınların daha kaba ve küstah olmalarına hizmet etmiştir yalnızca. Öyle ki bazen bu kadınlara bakınca, insan kendi kutsiyetlerinin ve dokunulmazlıklarının bilincinde olan ve kendilerini istediklerini yapmakta özgür gören Varanasi'nin kutsal maymunlarını hatırlıyor.

Batı'da kadın, yani "hanımefendi", kendini yanlış bir konumda bulmaktadır. Kadın hiçbir şekilde bizim yüceltmelerimizin nesnesi olmaya, başını erkekten daha yukarıda tutmaya veya erkekle eşit haklara sahip olmaya uygun değildir. Bu yanlış konumun sonuçları yeterince ortadadır. Bu nedenle insan ırkının bu iki numarasının Avrupa'da da tekrar doğal konumuna yerleştirilmesi epeyce makbule geçecektir. Bütün Asya'nın gül-

düğü ve de Helen dünyası ile Roma'nın da görebilseydi güleceğı, hanımefendi denen bu doğa dışı duruma bir sınır çekilmelidir. Bunun Avrupa'nın sosyal, medeni ve politik yaşamına haddi hesabı olmayan şekilde faydası olacaktır. Avrupalı hanımefendi hiç var olmaması gereken bir yaratıktır. Onun yerini ev kadınları ve ev kadını olmayı umut eden kızlar almalıdır. Kadınlar ve kızlar bu doğrultuda eğitilmelidir, küstah bir kibirlilik için değil, evcimenlik ve itaat için. Tam da "hanımefendi" denen kadınlar var olduğu için, daha düşük statülü Avrupalı kadınlar, yani çoğunluğu oluşturan kadınlar, Doğu'dakilere göre çok daha mutsuzdur.

9

Dünyanın bize ait olan tekeşli kısmında, evlenmek, haklarını yarı yarıya kaybederken vazifelerini ikiye katlamak demektir. Oysa yasanın, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanırken, onları aynı zamanda erkeklerin akli gücüyle de donatmış olması gerekirdi. Gerçekte olan ise şudur ki: Yasanın kadınlara tanıdığı hak ve ayrıcalıklar onlar için doğal olanı aştıkça, bu ayrıcalıklardan yararlananların sayısı gitgide düşmektedir. Bu nedenle de geri kalanlar, azınlığa verilen fazlanın miktarı nispetinde kendi doğal haklarından mahrum kal-

maktadır. Zira, tekeşliliğin ve tekeşliliğe eşlik ederek kadınları erkeklerle bir tutan (ki hiçbir surette öyle değildir) medeni kanunun bir sonucu olarak kadınların keyfini sürdüğü bu gayri tabii ayrıcalıklı konum yüzünden, ihtiyatlı ve dikkatli erkekler, böylesi büyük bir fedakârlık yapıp da o derece eşitliksiz bir anlaşmaya girmekte sık sık tereddüt etmektedirler; öyle ki çokeşliliğin kural olduğu halklarda her kadının geçimi ve bakımı sağlanırken, tekeşli toplumlarda evli kadınların sayısı sınırlıdır ve böylece geriye, geçimi sağlanmayan belli sayıda bir kadın grubu kalır. Söz konusu kadınlar üst sınıflarda işe yaramaz kız kuruları olarak ot gibi yaşarken, aşağı sınıflarda ya bün-yelerine uygun düşmeyen, emek yoğun işleri üstlenmek zorunda kalırlar ya da *filles de joie** olurlar. Hayat kadınlarının hayatları da *joie*'dan** olduğu kadar onurdan da yoksundur, ancak mevcut durum göz önüne alınınca, bu kadınlar erkek cinsiyetinin tatmini için gereklidirler. Böylece, kendilerinin geçimini sağlayacak bir erkek bulmuş veya bulmayı makul bir şekilde ümit edebilecek kadınların, yani kaderin kayırdığı kadınların iffetini korumak gibi özel bir vazifeye sahip, varlığı tanınmış bir sınıf meydana getirirler. Sadece Londra'da

*Hayat kadını.

**Sevinç, mutluluk.

80.000 hayat kadını vardır. Peki tekeşliliğin sunağında birer kurban değillerse, nedir bunlar? Bu zavallı kadınlar, bütün küstahlık ve kibriyle Avrupalı hanımefendinin hem kaçınılmaz zıddı hem de tamamlayıcılarıdır. Dolayısıyla kadın cinsiyeti bir bütün olarak ele alınacak olursa, çokeşliliğin kadınlar için gerçek bir faydası vardır. Öte yandan karısı kronik bir hastalıktan mustarip olan, çocuk doğuramayan veya çok yaşlanan bir erkeğin ikinci bir eş almaması için hiçbir mantıklı gerekçe yoktur.

Çokeşlilik su götürmez ve her yerde karşımıza çıkan bir gerçektir. Sorulması gereken tek soru ise şudur: Çokeşliliği nasıl *düzene sokmalı*? Çünkü kim gerçek bir tekeşlidir ki? Hepimiz çokeşli bir hayat sürüyoruz, *en azından* bir süreliğine ve genellikle de temelli olarak. Her erkek birden fazla kadına ihtiyaç duyduğuna göre, bu erkeğin birden fazla kadını geçindirmekte özgür, hatta buna mecbur olmasından daha adil bir şey olamaz. Bu, aynı zamanda kadının hakkı olan doğal konumuna, yani ast konumuna iade edilmesi ve bütün o saçma saygı görme, yüceltilme talepleriyle birlikte *hanımefendilik* dünyasının feshedilmesi anlamına da gelmektedir. İşte o zaman sadece *kadınlar* olacaktır, şu an Avrupa'yı dolup taşıran *mutsuz kadınlar* değil.

Kendi Kafanla Düşünmek

1

Nasıl ki büyük ama düzensiz bir kütüphane küçük ama iyi düzenlenmiş bir kütüphane kadar işe yarar olmazsa, siz de çok büyük bir miktarda bilgi biriktirebilirsiniz, fakat bu bilgileri kendi kafanızla etraflıca düşünmediyseniz, bu bilgi çok daha az bir miktar bilgiye göre çok daha az değerli olur. Çünkü ancak bildiğiniz her şeyi bir düzene koyarak, her gerçeği diğer gerçeklerle karşılaştırarak kendi bilginizin mutlak sahibi olabilir, onu kendi hâkimiyetiniz altına alabilirsiniz. Sadece bildiğiniz üzerine düşünebilirsiniz, bu yüzden bir şey öğrenmek zorundasınızdır. Öte yandan sadece üzerine düşündüğünüzü bilebilirsiniz.

Kendi isteğinizle kendinizi okumaya ve öğrenmeye verebilirsiniz, ama gerçekten düşünmeye veremezsiniz. Düşünmek, tıpkı bir esintinin bir ateşi alevlendirmesi gibi, alev alıp tutuşması ve nesnesine yönelik bir tür ilgiyle canlı tutulması gereken bir şeydir. Bu ilgi nesnel bir ilgi de olabilir, öznel bir ilgi de. Öznel ilgi ancak bizi kişisel olarak etkileyen şeylerle mümkün olur. Nesnel

ilgi ise ancak doğaları gereği düşünnen insanlar için mümkündür. Düşünmenin nefes almak kadar doğal olduğu insanlar için. Ve bu insanlar nadirdir. Bilim adamlarının çoğunda nesnel ilgi ile düşünmeye bu yüzden bu kadar az rastlanır.

2

Kendi kafanla düşünmenin zihinde yarattığı etki ile okumanın yarattığı etki arasındaki fark inanılmaz derecede büyüktür. Öyle ki bir kafanın düşünmeye, diğlerinin ise okumaya karar vermesini sağlayan en baştaki fark durmadan artmaya devam eder. Zira bir mührün bıraktığı iz balmuna ne kadar yabancıysa, okumanın zihne zorla dayattığı düşünceler de okuma esnasında zihninde bulunduğu hale ve istikamete o kadar yabancıdır. Zihin, o an düşünmeye hiç meyilli olmadığı veya düşünmek için uygun bir ruh halinde olmadığı şu veya bu fikir üzerine düşünmesi için dışsal bir zorlamaya tabi olur. Öte yandan, kendi istediğı gibi düşünürken, kendi eğilimini takip eder. Bu eğilim de ya hemen yakındaki çevresi tarafından ya da şu veya bu hatıra tarafından çok yakın bir şekilde belirlenmiştir. Hemen yakınındaki çevresi, zihne, okumanın yaptığı gibi, tek bir düşünceyi dayatmaz. Zihne sadece kendi doğasına ve içinde bulunduğu ruh haline uygun

düşünceler düşünmesi için fırsat ve konu sunar. Sonuçta çok okumak beynin tüm elastikiyetini çalar, tıpkı bir ağırlığın baskısı altında yayın elastikiyetini kaybetmesi gibi... Dolayısıyla kendine ait herhangi bir düşünceye hiçbir zaman sahip olmamanın en kesin yolu, ne zaman boş zamanınız olsa gidip elinize bir kitap almak olacaktır. Engin bilginin çoğu insanı doğal hallerine göre daha aptal ve daha boş kişiler haline getirmesinin sebebi bu alışkanlıktır işte. Bu alışkanlık söz konusu kişilerin yazılarının da tüm etkisini yok edecektir. Bu insanlar Papa'nın kelimeleriyle:

Hep okumak, ama hiç okunmamak üzredirler.

3

Esasen, hakikati ve hayatı bünyesinde bulunduran, sadece kendi basit düşüncelerimizdir, sadece bunlar sayesinde dört başı mamur, gerçek bir anlayışa kavuşuruz. Okuduğumuz bir başkasının düşünceleri bir başkasının masasındaki kırıntılardır. Tanımadığımız bir misafirin bir kenara atılmış kıyafetleridir.

4

Okumak, kendi kafamızla düşünmenin sadece vekili sayılabilir. Okumak demek bir başkasının

sizin düşüncelerinizi yönetmesine izin vermek demektir. Bunun üzerine bir de birçok kitap, yanlış olmanın ne kadar çok yolu olduğunu ve bu kitapların rehberliğini takip edecek olursanız nasıl yanlış yollara sapabileceğini göstermeye yarar sadece. Dolayısıyla yalnızca kendi düşünceleriniz tamamen kuruduğu zaman okumalısınız. Bu da hiç şüphesiz en parlak zihinlerin başına bile sık sık gelir; ancak bir kitapla meşgul olmak için kendi düşüncelerinizi sürgün etmek Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş bir günahdır. Bu, bir kurutulmuş bitki koleksiyonuna veya manzara gravürlerine bakmak için uçsuz bucaksız doğayı bırakıp gitmek gibidir.

Bazen, yavaş yavaş ve büyük bir emekle kendi kendinize düşünerek çözmeye başladığınız bir gerçeğin, bir içgörünün, halihazırda yazılmış bir kitapta kolaylıkla bulunabileceği durumlar olabilir. Fakat bu gerçeğe kendi kendinize düşünerek ulaşmanız yüz kat daha değerlidir. Çünkü söz konusu gerçek ancak o zaman sizin düşünce sisteminize onun doğal bir parçası, yaşayan bir üyesi olarak girecek, ancak o zaman düşünce sisteminizle mükemmel ve sağlam bir tutarlılık içinde olacak, diğer bütün sonuçlar ve neticeleriyle uyumlu hale gelecektir. Kendi düşünce tarzınızın tonunu, rengini ve damgasını taşıyacak, tam da bu gerçeğe ihtiyaç duyulduğu anda gelmiş olacaktır. Böylelikle

sıkı sıkıya ve sonsuza dek zihninize yerleşecektir. Goethe'nin aşağıdaki mısralarının uygulamadaki en mükemmel hali, hatta açıklaması budur:

Atalarından sana kalanı,
Önce kendin kazanmalısın, ona sahip
olabilmek için.

Kendi kafasıyla düşünen insan kendi fikirlerinin otoriteleriyle, ancak kendi fikirlerini edindikten sonra ve sadece bu fikirlerini teyit ettirmek için tanışır. Kitap-filozofu ise işe otoriteleriyle başlar, böylece fikirlerini başkalarının fikirlerini toplayarak inşa eder. Kendi kafasıyla düşünen insanın zihni karşısında bu kitap-filozofunun zihni, yaşayan bir insan karşısında bir robotun hali gibidir.

Salt öğrenilmiş bir gerçek, bize ancak yapay bir uzuv, bir takma diş, balmumundan bir burun veya en iyi ihtimalle nakledilmiş bir cilt kadar tutunabilir. Fakat kendi kendimize düşünerek kazandığımız bir gerçek, doğal bir uzuv gibidir. Tek başına, gerçekten bize aittir. Bir düşünürle salt bir âlim arasındaki farkı yaratan da budur.

5

Hayatlarını okuyarak geçiren ve bilgeliklerini

kitaplardan edinen insanlar, bir ülke hakkında seyahat yazılarından bilgi edinen insanlara benzerler. Birçok konuda bilgi verebilirler, ama temelde ülkenin nasıl olduğuna dair birbiriyle ilişkili, net ve tam bir bilgi sahibi değildirler. Öte yandan, hayatını düşünerek geçiren insanlar o ülkeyi kendileri ziyaret etmiş insanlara benzerler. O ülkeye aşınadırlar, o ülkeye dair birbiriyle ilişkili bilgilere sahiptirler ve bu bilgi ile kendilerini rahat hissederekler.

6

Kendi kafasıyla düşünen bir insanın sıradan kitap-filozofu karşısındaki durumu, bir görgü tanığının bir tarihi karşısındaki durumu gibidir. İlki kendisinin ilk elden edindiği deneyime dayanarak konuşur. Kendi kafalarıyla düşünen bütün insanların temel bir fikir birliği içinde olmalarının nedeni budur: Aralarındaki farklar, farklı bakış açılarından kaynaklanır; zira sadece nesnel bir şekilde kavradıkları şeyi ifade ederler. Buna karşın kitap-filozofu, bu adam ne demiş, şu adam ne düşünmüş, öbürü neye karşı çıkmış, bize onu bildirir. Sonra da bu ifadeleri karşılaştırır, ölçer ve eleştirir, bu yolla da meselenin aslına ulaşmaya çalışır. Bu açıdan tam da eleştirel tarihçiye benzer.

Salt deneyim de düşünmekle karşılaştırıldığında okumaktan pek farklı değildir. Hazmetme ve özümsemenin karşısında yemek yemek neyse, düşünmenin karşısında da saf ampirizm odur. Ampirizmin tek başına, keşifleri yoluyla insan bilgisini ilerlettiğini söyleyip böbürlenmesi, ağzın tek başına bedeni canlı tuttuğunu iddia edip böbürlenmesine benzer.

Birinci sınıf zihinlerin alametifarikası, bütün muhakemelerinin dolaysızlığıdır. Ürettikleri her şey kendi kafalarıyla düşünmenin sonucudur ve dile getirildikleri her yerde böyle bir düşünüşün eseri olduklarını ilan ederler. Gerçekten kendi kafasıyla düşünen kişi, bir hükümdar gibidir. Kendinden üstün kimseyi tanımaz. Vardığı hükümler, tıpkı bir hükümdarın kararları gibi, doğrudan doğruya kendi sınırsız gücünden gelir. Bir hükümdar nasıl emir almazsa o da otoriteleri kabul etmez ve kendi teyit etmeden hiçbir şeyin geçerliliğini kabul etmez.

Eylemlilik âleminde, biz bu âlemi ne kadar adil, mutlu ve keyifli bulsak da, her şeye rağmen,

her zaman yerçekiminin etkisi altındayızdır ve sürekli olarak yerçekiminin üstesinden gelmemiz gerekir. Düşünceler âlemindeyse, bedenden ayrılmış zihinlerizdir. Ağırlıksız, ihtiyaçları veya tasaları olmayan zihinler. Bu nedenle yeryüzünde, güzel ve meyve veren bir zihnin kendi kendine kaldığı uğurlu bir saatin verdiği mutlulukla karşılaştırılacak mutluluk yoktur.

10

Düşünen için değer taşıyan birçok düşünce vardır. Ancak sadece birkaçı, yazıldıktan sonra okuyucunun dikkatini çekme gücüne sahiptir.

11

Yine de, ilk başta *kendi kafanızla* düşündükleriniz gerçek değer taşır sadece. Düşünürler de, ilk başta kendi kendileri için düşünenler ve diğerleri için düşünenler olarak ikiye ayrılabilir. Bunların ilki, kendi kendine ve kendileri için düşünen hakiki düşünürlerdir, yani her iki anlamda da. Gerçek *filozoflar* bunlardır. Sadece onlar samimidir. Varoluşlarının hazzı ve mutluluğu düşünmeye dayanır. İkinciler ise *sofistlerdir*. Onlar düşünür gibi görünmek isterler ve mutluluğu da diğerlerinden almayı umdukları şeylerde ararlar. Onların samimi ve başarılı olduğu konu budur.

Bir insanın hangi sınıfa ait olduğu, tarz ve tutumuna bakılarak çabucak anlaşılabılır. Lichtenberg ilk sınıfın bir örneği iken, Herder kesinlikle ikinci sınıfa mensuptur.

12

Varoluş *sorununun*, yani bu belirsiz, eziyetli, fani ve rüyayı andırır varoluşa dair sorunun ne kadar büyük, yakın ve dolaysız olduğunu göz önüne aldığınızda (gerçekten bu sorun öylesine büyük, öylesine yakın ve dolaysızdır ki, farkına vardığınız anda diğer bütün sorun ve amaçları gölgeler, belirsizleştirir) ve bunun üzerine, birkaç nadir istisna haricinde insanların bu soruna dair hiçbir net farkındalığa sahip olmadığını, hatta bu sorun konusunda hiçbir şekilde bilinçli olmadıklarını ve bu sorun dışında kalan her şeyle tasalandıklarını, sadece günü düşünerek yaşadıklarını, kendi bireysel gelecekleri için bile neredeyse hiç uzun süreli düşünmediklerini, bu problemi düşünmeyi ya açıkça reddettiklerini ya da kendilerini popüler metafizik sistemleriyle hoşnut ettiklerini de gördüğünüzde; evet, dediğim gibi, bunu göz önüne aldığınızda, insana sadece kelimenin çok geniş anlamıyla *düşünen varlık* denebileceği fikrine kapılabilir ve herhangi bir düşüncesizlik veya ahmaklık karşısında artık o kadar şaşırmayabilir-

siniz, ancak daha çok şunu fark edersiniz ki, bütün varoluşu, geçmişe veya geleceğe dair herhangi bir bilinç taşımaksızın adeta sürekli bir şimdiki zamandan ibaret olan hayvanların entelektüel ufkuна göre normal insanın entelektüel ufku daha geniş olsa da, genel kanının aksine, ölçülemeyecek kadar geniş de değildir.

AFORİZMALAR

Felsefe ve Akıl Üzerine

1

Bütün bilgi ve bilimin üzerinde yükseldiği temel, açıklanamaz olandır. Bu nedenle az ya da çok sayıda ara basamakları aştıktan sonra her açıklama bu noktaya ulaşmaktadır; tıpkı bir kurşun ağırlığın denizin dibine bir daha derinlerde, bir daha az derinlerde değmesi, ama eninde sonunda mutlaka dibe ulaşması gibi. Bu açıklanamaz olana yönelik çalışmalar ise metafiziğin alanına girmektedir.

2

İstencin hizmetindeki akıl için, yani pratik kullanıma yönelik akıl için, sadece tekil şeyler vardır; sanat ve bilimle uğraşan akıl için, yani kendi kendine faaliyette bulunan akıl içinse sadece *tümmeller*, cinsler, canlı türleri, sınıflar, şeylerin *ideaları* vardır. Heykeltıraş bile bireyi tasvir derken *ideayı*, türü tasvir etmeye çalışır. Bunun sebebi ise *istencin* doğrudan doğruya sadece tekil şeyleri hedef alıyor olmasıdır. *İstencin* gerçek amacı tekil şeylerdir, çünkü sadece onlar ampirik gerçekliğe sahiptir. Öte yandan kavramlar, sınıflar, cinsler is-

tencin sadece çok dolaylı olarak amacı olabilirler. Sıradan insanlar bu yüzden genel hakikatlere dair hiçbir şey bilmezler. Ve tam da bu yüzden dâhi, sıradan insanın aksine, tekil olanı göz ardı ve ihmal eder. Dâhi için, pratik hayatın konusunu oluşturan tekilliklerle uğraşmak zorunda kalmak külfetli bir angaryadır.

3

Felsefe yapmanın iki ana şartı vardır. Birincisi, hiçbir soruyu göz ardı etmeme cesaretidir. İkincisi ise, *apaçık görünen her şey* hakkında onu bir sorun olarak kavramayı sağlayacak berrak bir bilinçce erişmektir. Son olarak da bir zihin, eğer felsefe yapacaksa, gerçek anlamda bağlantısız olmalıdır: Belli bir hedef veya amacın peşinden gitmemeli ve böylelikle istencin ayartmasından kurtulmalı, onun yerine de algılanabilir dünya ve kendi bilincinin ona bildirdiği açıklamalara kendini bütünüyle adanmalıdır.

4

Şair, hayattan, insanlardan ve farklı durumlardan aldığı imgeleri karşısındakinin hayal gücüne sunar. Bütün bunları harekete geçirir ve söz konusu imgelerin, zihinsel gücü el verdiği ölçüde okurun düşüncelerine yayılmasını yine okuyucuya

bırakır. Birbirinden son derece farklı yetilerdeki insanlara, hem budalalara hem de bilgelere hitap edebilmesinin nedeni budur. *Filozof* ise, hayatın kendisini ortaya koymaz, bunun yerine hayattan soyutladığı mükemmelleştirilmiş düşünceleri sunar ve sonra da okuyucudan tam olarak kendisinin düşündüğü gibi ve tam olarak kendisinin düşündüğü ölçüde düşünmesini ister. Kitlesinin bu kadar küçük olmasının nedeni budur. Şair filozofla karşılaştırılacak olursa; şair elindeki çiçekleri uzatan, filozof ise çiçeklerin özünü sunan kişidir.

5

Felsefenin garip ve kale alınmaya değmez bir tanımı –ki her nasılsa bu tanımı Kant vermiştir hatta– onun *sadece kavramlardan oluşan* bir bilim olduğudur. Oysa bir kavramın bütün niteliği, algısal bilgidен dilenilenler ve ödünç alınanlardan başka hiçbir şeyden oluşmaz; algısal bilgi de bütün içgörülerin gerçek ve bitip tükenmez kaynağıdır. Bu yüzden gerçek bir felsefe salt soyut kavramlardan örülemez, aksine gözlem ve deneyime, hem içsel hem de dışsal gözlem ve deneyime dayanıyor olmalıdır. Yine aynı şekilde felsefede, geçmişte çokça yapılmış olan ama özellikle günümüzün sofistlerinin yaptığı gibi kavramlarla deneyleri sentezleyerek ulaşılan hiçbir şey kayda

değer olmayacaktır. Günümüzün sofistleri derken Fichte ve Schelling'i, bunu daha da çirkince yapan Hegel'i ve de etik alanında Schleiermacher'i kast ediyorum. Felsefe de kaynağını, sanat ve şiirde olduğu ölçüde, dünyanın algısal kavranışından almalıdır. Her ne kadar bir organ olarak başın yukarıda kalması gerekse de, felsefe, nihayetinde bir insanın kalbi ve kafasıyla tepeden tırnağa dahil olmayacağı ve etkilenmeyeceği soğukkanlı bir iş olmamalıdır. Felsefe cebir değildir, tam aksine, Vauvenargues söylediğinde haklıdır: *Les grandes pensées viennent du cœur*.*

6

Sadece ince eleyip sık dokumak sizi bir kuşku-cu olarak nitelendirmeye yetebilir, ama filozof olmak için yeterli değildir. Öte yandan, parlamentoda muhalefet ne ise kuşkuculuk da felsefede odur. Aynı derecede faydalıdır, hatta gereklidir. Her yerde, felsefenin matematiğin üretebildiği tipte kanıtlar üretmediği gerçeğine yaslanır.

7

Sorgulamadan doğru kabul ettiğimiz ve sorgulamayı istesek bile onlara geçici olarak şüpheli dememiz gerekeceği için ciddi ciddi sınamama-

* Büyük düşünceler kalpten gelir.

yacağımıza çok kesin olarak ikna olduğumuzu düşündüğümüz belli önermelere *mantığın emri* adını veririz. Bu önermelere büsbütün güveniriz, çünkü konuşmaya ve düşünmeye başladığımız andan itibaren bu önermeler bize sürekli söyle-negelmiştir. Böylelikle dokumuza yerleşmişlerdir. Öyle ki, onları düşünme alışkanlığımız, tek başına düşünme alışkanlığımız kadar eskidir ve bu ikisini birbirinden ayıramayız.

8

İnsanlar fizik bilimlerin aldığı büyük mesafey-le karşılaştırıldığında metafiziğin kaydettiği çok küçük ilerleme hakkında serzenişte bulunmaktan hiç yorulmazlar. Ama başka hangi bilim sürekli olarak, görev icabı düşmanı olan bir savcı tarafından, kendine karşı tüm zırhlarını kuşanmış bir kral savunucusu tarafından engellenip kös-teklenmiştir ki? Metafizik, kendisinden dogmaya razı gelmesi beklendiği sürece tam gücünü hiçbir zaman ortaya koyamayacaktır. Birçok din insan türünün metafizik eğilimini ele geçirmiştir. Bunu da kısmen, insan türünün en erken yıllarında söz konusu metafiziksel eğilimi dogmalarıyla damga-layıp felç ederek, kısmen de bu eğilimin bütün öz-gür ve çekincesiz dışavurumlarını yasaklayarak ve yasadışı ilan ederek yapmıştır. Böylelikle insanın

en önemli ve en ilginç endişesi olan kendi varoluşunun özgürce incelenmesi, kısmen dolaylı olarak engellenmiş, kısmen de bahsi geçen felç yoluyla öznel olarak imkânsız hale getirilmiştir. Böylece insanın en yüce eğilimi zincire vurulmuştur.

9

Hakikatin keşfini, ne şeylerin insanı hataya sürükleyen sahte görünüşleri, ne de doğrudan doğruya akli güçlerin zayıflığı engelleyebilir. Hakikatin keşfinin önündeki en büyük engel, hakikate giden yolda sözde *a priori* olarak duran ve sonra da bir gemiyi karadan uzaklaştırarak yelkenlerle dümenin gayretini artık boşa çıkarırcasına ters rüzgârlara dönüşen önyargılardır.

10

Spesifik hakikatler karşısında her *genel* hakikatin durumu, gümüşün karşısında altının durumu gibidir. Zira genel hakikatler de, tıpkı altın bir paranın küçük bozukluklara çevrilmesi gibi, hatırı sayılır sayıda spesifik hakikate çevrilebilir.

11

Bir önermeden halihazırda kendi içinde barındırdıklarından fazlası, yani anlamının tamamen incelenmesi sonucunda işaret ettiklerinden ötesi

çıkarılamaz. Ama *iki* önermeden, hele ki bir kıyasın öncülleri olarak güçlerini birleştirirlerse, ikisinin de tek tek ele alındıklarında barındırdıklarından çok daha fazlası çıkarılabilir. Tıpkı kimyasal bileşim sonucu meydana gelmiş bir maddenin, bileşenlerinin hiçbirinde olmayan özellikler göstermesi gibi. Mantıksal sonuçların değer taşıması, işte bu olguya dayanmaktadır.

12

Işık dışsal fiziksel dünya için ne ise, akıl da içsel bilinç dünyası için odur. Zira akıl, istenç ile ilişkilidir ve böylelikle, istencin nesnel şekilde belirmesinden başka bir şey olmayan organizmayla da ilişkilidir. Bu ilişkisellik yaklaşık olarak ışığın, ateşlenmesini sağlayan yanıcı bir maddeyle ve oksijenle olan ilişkisine benzer. Ve de ışık daha saf oldukça, yanan maddenin dumanıyla daha az karışır. Aynı şekilde, akıl da daha saf oldukça, kendini onu meydana getiren istençten daha bütünüyle ayırır. Daha cüretkâr bir metaforla, hayatın bir yanma süreci olarak bilindiği, aklın da bu süreç tarafından üretilen ışık olduğu söylenebilir.

13

Önyargılardan arınmış en basit bir öz-gözlem, anatominin gerçekleriyle de birleşince, bizi

şu sonuca götürür: Akıl, tıpkı nesneleşmiş hali olan beyin gibi, ona bağlı olan duyu organlarıyla birlikte, dıştan gelen etkiler karşısında çok güçlü bir alıcıdan başka bir şey değildir ve bizim temel, özsel varlığımızı oluşturmaz. Dolayısıyla, akıl bizim içimizde; bir bitkinin içindeki devinim gücü neyse ya da bir taşın içindeki ağırlık ve kimyasal güçler neyse o değildir. Bu biçimlerde beliren, sadece *istençtir*. Bir bitkinin içinde dışsal etkenlere, fiziksel ve kimyasal etkilere karşı ve büyüyüp gelişmesine yardımcı olacak ya da onu engelleyecek her şeye karşı yalnızca alıcı konumunda olan şey neyse, akıl da bizim içimizde odur. Ancak bizde bu alıcı olma hali öyle bir yoğunluk aşamasına kadar yükselmiştir ki, bu alıcı olma halinden ötürü, bütün nesnel dünya, fikir olarak dünya karşımızda belirir ve sonuç olarak, onun nesneleşmesi de bu şekilde ortaya çıkar. Dünyayı üzerinde hiç hayvan hayatı olmaksızın hayal etmeniz, bütün bunları daha canlı bir şekilde görmenize yardımcı olacaktır. Hayvan hayatı olmazsa, dünyayı algılama yetisi olan hiçbir şey olmayacak ve dolayısıyla dünyanın aslında hiçbir nesnel varoluşu da bulunmayacaktır. Şimdi yerden birbirleriyle yan yana bitiveren birkaç bitki hayal edin. Farklı farklı etkenler bu bitkilerin üzerinde işlemeye başlayacaktır: hava, rüzgâr, bir bitkinin diğer bitkiye yap-

tığı baskı, nem, soğuk, ışık, sıcaklık, elektrik vs. Şimdi söz konusu bitkilerin bu tip etkiler karşısındaki alıcılığının/hassasiyetinin gittikçe arttığını ve yoğunlaştığını hayal edin. Bu sonunda duyuma dönüşecek ve duyuma da, duyumun sebebine işaret etme kapasitesi eşlik edecektir. En sonunda da duyum algıya dönüşecektir. Algıya dönüştüğü noktadaysa dünya uzayda, zamanda ve nedensel bağlantıların arasında belirecektir. Ancak yine de bu, bitkilerin alırlık kapasitesi üzerindeki dışsal etkilerin bir sonucu olacaktır. Bu resimsel temsil, dışsal dünyanın salt fenomenal varoluşunun anlaşılmasını çok iyi bir şekilde sağlamakta ve bu fenomenal varoluşu kavranabilir kılmaktadır. Zira elbette hiç kimse, “Kaynağını yalnız ve yalnız dışsal etkiler ile etkin alırlık/hassasiyet kapasitesi arasındaki ilişkilerden alan algıların oluşturduğu bir genel görünüm; bitkiler üzerinde etkisi olduğu varsayılan bütün o doğal güçlerin gerçek anlamda nesnel, içsel ve temel yapısını, yani kendinde şeylerin dünyasını temsil etmektedir,” gibi bir iddiada bulunmak istemez. Böylelikle bu resim, tıpkı Kant’ın *Saf Aklın Eleştirisi*’nde gösterdiği gibi, neden insan aklının kapsamının böylesi dar sınırlara sahip olduğunu anlaşılır kılar.

Aklınıza gelen değerli fikirleri bir an önce bir kenara yazmanız gerektiği açıkça ortadadır. Bazen ne yaptığımızı bile unutuyoruz, kim bilir ne düşündüğümüzü ne kadar daha çok unutuyoruzdur. Ancak düşünceler biz istediğimizde değil, kendileri istediğinde gelirler. Öte yandan, dışarıdan bitmiş ve tamamlanmış olarak aldıklarımızı, salt öğrendiklerimizi ve her halükârda kitaplarda tekrar keşfedebileceklerimizi bir kenara not etmemek daha iyidir. Çünkü bir şeyi not etmek onu unutmaya teslim etmektir. Hafızanıza sert ve despotik bir şekilde muamele etmeniz gerekir ki, öğrendiği itaati unutmasın. Örneğin, eğer bir şeyi hatırlamıyorsanız, mesela bir şiirden bir mısra veya belki de bir kelime aklınıza gelmiyorsa, gidip kitaptan bakmamalısınız. Bunun yerine hafızanız görevini yerine getirinceye kadar haftalarca düzenli olarak hafızanızın canına okumalısınız. Zira zihninizi bir şey için ne kadar yorar, onun için ne kadar kafa patlatırsanız, o şey bir kere sahip olduğunda hafızanıza o kadar sıkı yerleşir.

Düşüncelerimizin *niteliği* (formel değeri) içtenden gelir, *yönleri* ve dolayısıyla konusu ise dışarıdan; yani verili herhangi bir anda düşünmekte ol-

duğumuz şey, birbirinden temelde farklı olan iki faktörün ürünüdür. Sonuç olarak, pena lir için ne ise, düşüncenin nesnesi de zihin için odur. Tam da bu nedenle aynı görüntü farklı kafalarda çok farklı düşüncelere ilham kaynağı olur.

16

Normal insan aklının ne kadar cüzi ve sınırlı, insan bilincinin ise berraklık açısından ne kadar fakir olduğu, insan yaşamının gelip geçiciliğine, varoluşumuzun belirsizliğine ve üzerimizde dört bir yandan baskı kuran sayısız muammaya rağmen, herkesin sürekli olarak ve dur durak bilmeksizin felsefe yapmamasından, ancak en nadir istisnaların bu işle uğraşmasından anlaşılabilir. Geri kalanlar, hayatlarını bu rüyanın içinde hayvanlardan çok farklı sayılamayacak biçimde yaşar. Belki de en sonunda o hayvanlardan ayrıldıkları tek nokta birkaç yıl önceden hazırlık yapabiliyor olmalarıdır. Herhangi bir şekilde metafiziksel bir ihtiyaç hissedecek olurlarsa, bunun icabına yukarıdan ve peşinen muhtelif dinler bakmaktadır. Ve bunlar nasıl dinler olurlarsa olsunlar yeterli gelmektedir.

17

Düşünmemizin yarısının bilinçsiz şekilde ger-

ekleştiğine inanmak neredeyse mümkündür. Vardığımız şu ya da bu sonuca, genelde, bizi ona götüren öncüller üzerine açık ve net bir şekilde düşünmeden varırız. Bunu, bazen sonuçlarını hiçbir şekilde ngremediğimiz, üzerimizde yaratabileceği etkilerini ancak belli belirsiz tahmin edebildiğimiz bir olayın bütün ruh halimiz üzerinde şüphe götürmez bir etkisi olmasında ve ruh halimizi neşeliden mutsuza veya mutsuzdan neşeliye evirebilmesinde görebiliriz. İşte bu da ancak bilinçsiz olarak uzun uzadıya düşünmenin (rminasyonun) bir sonucu olabilir. Bu durum şimdi vereceğim örnekte daha da açıktır. Kuramsal veya pratik bir sorunun olgusal verileriyle haşır neşir oldum diyelim. Bunun zerine bir daha düşünmem, yine de çoğu zaman birkaç gün sonra bu sorunun zm aklıma tamamen kendi kendine gelir. Bunu üreten işleyiş ise benim için hâlâ hesap makinesinin işleyişi kadar gizemlidir. Burada yine olan, bilinçsiz uzun uzadıya düşünmektir (rminasyondur). Öyle ki, bunun üzerine bilinçli düşünmenin beynin yüzeyinde, bilinçsiz düşünmenin ise beynin içinde gerçekleştiğine dair fizyolojik hipotez bile göz önüne alınabilir.

18

Eğer bilgimiz ve igrmz sürekli ilerlemiyor

olsaydı, her şeye dair çok daha iyi ve berrak bir kavrayış kazanmıyor olsaydık, hayatın monotonluğu ve buna bağlı olarak yavanlığı düşünülünce, hayat belli bir zaman sonra katlanılmaz derecede can sıkıcı bulunurdu. Bu ilerleme ve berraklaşma ise kısmen bizim deneyimimizin meyvesi, kısmen de hayatın farklı aşamalarında geçirdiğimiz değişimlerin sonucudur. Böylelikle hayata bakış açımız da belli bir oranda değişir ve eşya bize daha önce bilmediğimiz yanlarını göstermeye başlar. Bu sayede, zihinsel güçlerimizdeki zayıflamaya rağmen, “Gün günü öğretir” düsturu yorulmak bilmez bir şekilde geçerliliğini korur ve hayata sürekli yenilenen bir cazibe kazandırır. Böylelikle, tıpatıp aynı olan, sürekli olarak yeni ve farklı bir şey olarak karşımıza çıkar.

19

Halihazırda fikir sahibi olduğumuz konulara dair yeni fikirlere karşı savunmacı ve olumsuz bir tavır takınmamız gayet doğaldır. Çünkü bu yeni fikir, daha önceki inançlarımızın kapalı sistemine bir düşmanmış gibi zorla girmeye çalışır, bu kapalı sistem sayesinde elde ettiğimiz iç huzurumuzu paramparça eder, bizden yeni çabalar talep eder ve daha önceki çabalarımızın beyhude olduğunu ilan eder. Bizi hatadan döndüren bir hakikat ise

sonuç olarak bir ilaca benzetilebilir. Acı ve nahoş tadıyla olduğu gibi, alındığı anda değil de bir süre sonra etkisini gösterecek olmasıyla da.

Dolayısıyla, bir bireyin inatla hatalarına tutunması bir yana, koca bir insan kitlesinin bunu yapması daha da kötüdür. İnsan kitleleri bir fikir edindikten sonra, yaşanan deneyimler ve görülen öğrenim bu fikre karşı çabalayıp dursa bile, söz konusu çabalar pekâlâ boşa gidebilir. Öyle ki evrensel anlamda popülerliği olan ve kati bir itibar gören belli hatalar, her gün sayısız insan tarafından büyük bir memnuniyetle tekrarlanır. Bunlara dair bir liste oluşturmaya başladım, belki başkaları devam etmek ister.

1. İntihar korkakça bir eylemdir.
2. Başkalarına güvenmeyen kişinin kendisi sahtekârdır.
3. Değer ve deha yapmacıksız şekilde mütevazıdır.
4. Deliler inanılmaz derecede mutsuzdur.
5. Felsefe yapmak öğrenilebilir, ama felsefe öğrenilemez. (Tam aksi doğrudur).
6. İyi bir trajedi yazmak, iyi bir komedi yazmaktan kolaydır.
7. Az felsefe insanı Tanrı'dan uzaklaştırır, çoğu ise insanı tekrar Tanrı'ya yakınlaştırır – Francis Bacon'ın sözlerinin tekrarı.

8. Bilgi güçtür. Tabii, ne demezsiniz! Bir insan büyük miktarda bilgiye sahip olabilir ve bu bilgi ona pekâlâ hiçbir güç vermeyebilir. Öte yandan bir başkası hiçbir bilgi sahibi olmadan mutlak bir otoriteye sahip olabilir.

Bunların çoğu, üzerinde pek düşünülmeden papağan gibi tekrarlanır. Bunun sebebi ise, insanlar bunları ilk duyduklarında kulağa sadece çok bilgece gelmiş olmalarıdır.

20

Akıl bir genişlik boyutu değil, yoğunluk boyutudur. Bu açıdan bakınca, bir insan rahatlıkla on bin kişiye bedel olabilirken, bin ahmağın bir akıllı adam etmemesinin nedeni budur.

21

Dünyayı tıka basa dolduran o acınası sıradan kafalarda eksik olan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki beceridir. Bunlar muhakeme oluşturma ve kendine ait fikir üretme becerileridir. Ancak bunlar öylesine noksandır ki, bu insanlardan olmayan biri durumu kolaylıkla kavrayamaz. Böylelikle bu insanların varoluşlarının kasvetini de kolaylıkla anlayamaz. Ne var ki, bir taraftan her millette kendini çağdaşlarına edebiyat diye satan

çiziktirme fakirliğini, öte taraftan da bu insanlar arasında ortaya çıkmış gerçek dehaların yenik kaderini açıklayan da yine bu yetersizliktir. Bir dereceye kadar bütün hakiki düşünce ve sanatlar, küçük insanlara büyük kafalar kondurma çabasıdır; dolayısıyla bu çabanın her zaman sonuç vermiyor olması çok şaşırtıcı değildir. Bir yazarın keyif verebilmesi, her zaman kendi düşünce şekliyle okuyucunun düşünce şekli arasında belli bir *uyumu* gerektirir. Ve bu uyum mükemmelleştikçe keyif de o oranda büyük olacaktır: Yani büyük bir akıl sadece başka bir büyük akıldan tam ve eksiksiz bir keyif alacaktır. İşte bu nedenle de kötü veya vasat yazarlar, düşünen kafalarda iğrenme ve tiksinti uyandırırılar. Hatta çoğu insanla basit bir sohbet bile aynı etkiyi yaratır. İnsan yolun her adımında yetersizliğin ve *uyumsuzluğun* farkına varır.

22

Bitkilerin hayatı basit *varoluştan* ibarettir. Dolayısıyla hayattan keyif almaları, tümüyle ve mutlak olarak öznel, uyuşuk bir memnuniyet halidir. *Hayvanlardaysa* sahneye *bilgi de* dahil olur. Ancak bu da bütünüyle kendi motivasyonlarına, hatta hemen o anki motivasyonlarına hizmet eden bilgilerle sınırlıdır hâlâ. Hayvanların da basit bir varoluştan mutlak bir memnuniyet bulmalarının

ve bu memnuniyetin bütün hayatlarını doldurmaya yetmesinin nedeni budur. Bu sayede onlar da hiç sıkılmadan veya sabırsızlanmadan saatlerce tümüyle hareketsiz kalabilirler. O sırada düşünmemekte, sadece bakmaktadırlar gerçi. Sadece en zeki hayvanlarda, mesela köpekler veya maymunlarda, bir şeyler yapmak ihtiyacı ve bununla beraber de sıkılma hali kendini hissettirir. Tam da bu nedenle oyun oynamaktan keyif alırlar ve gelen geçene bakarak kendilerini eğlendirirler. Bu açıdan, bize her yerde gözlerini dikip bakan fakat aslında öğrenci oldukları anlaşılınca gerçekten öfkemizi uyandıran insan pencere-gözetleyicileriyle aynı sınıfa mensupturlar.

Bilgi –yani salt özbilince karşıt olarak diğer şeylerin de bilincinde olma hali– sadece insanda yüksek bir dereceye ulaşmış ve uslamlama becerisinin de ortaya çıkmasıyla düşünce mertebesine yükselmiştir. Bunun sonucu olarak insanın hayatı, basit bir varoluşun ötesinde bilgi ile doldurulabilir. Bu da, belli bir dereceye kadar, kişinin kendiliği dışında, diğer varlık ve şeylerde ikinci bir varoluş demektir. Ancak insanlarda da bilgi, büyük ölçüde, insanın motivasyonlarına hizmet etmekle sınırlandırılmıştır. Gerçi şimdi bu motivasyonlar daha az yakın ve acil olanları da kapsamaktadır ki hep beraber bunlara “pratik bilgi” de-

nir. Öte yandan, insanın çoğunlukla, merakının ve eğlenme ihtiyacının ortaya çıkardığından başkaca serbest, yani amaçsız bir bilgisi yoktur. Yine de, merak ve eğlenme ihtiyacının ortaya çıkardığı türden bilgi sadece belli bir derecede olsa da her insanda mevcuttur. Bu arada, kişinin motivasyonu durgun olduğunda, hayatı büyük ölçüde basit *varoluşla* dolar. Bu olguya da süregelen inanılmaz miktarda bir tembellik ve temelde salt beraber olmaktan ibaret kalan, sohbetsiz veya çok kısıtlı bir sohbetin eşlik ettiği sosyalleşme tipinin sıradanlığı tanıklık eder. Hatta çoğu insan –bilinçli şekilde olmasa da yüreklerinde– *asgari miktarda düşünce sarfiyatıyla idare etme* prensibini hayatlarının en önemli rehberi ve düsturu olarak kabul eder, çünkü bu insanlar için düşünmek zor, külfetli ve sıkıcıdır. Sonuç olarak, söz konusu insanlar sadece zanaat ve ticaretlerinin mutlak şekilde gerektirdiği kadar ve yine, çeşitli meşgale ve eğlencelerinin onlardan talep ettiği kadar düşünürler. Oyunları kadar sohbetleri de bundan ibarettir. Ancak her ikisi de öyle bir düzene konmuş olmalıdır ki, her ikisinin de üstesinden asgari miktarda düşünceyle gelinebilsin.

Ne zaman ki akıl, yaşamak için gereken ölçüyü aşar, bilgi işte ancak o zaman az çok kendi içinde bir amaca dönüşür. Sonuç olarak, bazı insanlarda

aklın, kendini tümüyle nesnel olaylarla oyalamak uğruna doğal görevini –yani şeyler arasında salt ilişkiler algılayarak istence hizmet etme görevini– bırakması oldukça anormal bir olaydır. Ancak sanatın, şiirin ve felsefenin kökeni tam da budur. Yani, sanat, şiir ve felsefe, amacı bunları üretmek olmayan bir organ tarafından üretilmektedir. Amacı bunları üretmek değildir, çünkü akıl aslen, talepkâr patronu istencin sabahtan akşama kadar işe koştuğu çalışkan bir fabrika işçisidir. Ancak, bu şekilde güdülen köle tesadüf eseri de olsa bir gün, kendi işinin bir bölümünü boş vaktinde kendi isteğiyle, tamamen kendi inisiyatifiyle ve çalışmanın kendisi dışında başka hiçbir amacı olmadan, sadece kendi tatmini ve keyfi için yaparsa, işte o zaman bu iş hakiki bir sanat eseri olur, hatta aşırıya götürülürse bir deha eseri bile ortaya çıkar.

Sadece tüm üstün sanatsal, şiirsel ve felsefi başarıların değil, aynı zamanda genel olarak tüm bilimsel başarıların gerisinde de aklın bu şekilde salt nesnel amaçlar doğrultusunda kullanılması yatmaktadır. Aklın bu doğrultuda kullanımı, halihazırda salt bilimsel çalışma ve eğitimin temelinde bulunduğu gibi, her ne konu üzerine olursa olsun her türlü serbest düşüncenin (yani kişisel çıkarı gözetmeyen düşüncenin) temelinde de bulunmaktadır. Hatta bir sohbetin konusu salt

nesnel bir konuysa, yani sohbette yer alan kişilerin çıkarlarıyla ve nihayet istenciyle herhangi bir şekilde alakalı değilse, işte salt bir sohbete bile ilham veren şey yine aynı olgudur. Aklın öznel amaçlar doğrultusunda –yani ne kadar dolaylı şekilde olsa da kişisel çıkar uğrunda– kullanımı karşısında, onun salt nesnel amaçlar doğrultusunda kullanımı neyse, yürümek karşısında dans etmek de odur. Zira aklın nesnel amaçlar doğrultusunda kullanımı, tıpkı dans etmek gibi, fazla enerjinin amaçsızca harcanmasıdır. Öte yandan aklın öznel amaçlarla kullanılması, tabii ki doğal olanıdır, çünkü akıl sadece istence hizmet etmek için ortaya çıkmıştır. Aklın bu şekilde kullanımı, sadece işi veya kişisel dürtüleri kapsamaz, aynı zamanda kişisel meseleleri ve genel olarak maddi konuları ilgilendiren bütün sohbetlerde de mevcuttur. Yemekte, içmekte ve diğer bütün hazzlarda. Geçim kazanmaya dair her şeyde. Ve her türden yararcı meselede. Elbette çoğu insan aklını başka türlü kullanma imkânından mahrumdur, çünkü bu insanlar için akıl sadece istençlerinin hizmetine verilmiş bir araçtır ve sadece bu hizmeti yerine getirmek için tüketilircesine kullanılır, geriye de pek bir şey kalmaz. Bu insanları bu kadar yavan, bu kadar canavarca çalışkan ve nesnel amaçlara dönük bir konuşmaya bile giremez yapan da

budur. Tıpkı akıllarının istençleriyle olan bağlarının kısılalığının yüzlerinden okunması gibi... Bu görüntüden öylesine can sıkıcı bir şekilde ortaya çıkan dar kafalılık izlenimi aslında sadece, bu kişilerin toplam bilgi stoklarının, dar bir şekilde, kendi istençlerini ilgilendiren meselelerle sınırlandırmış olmasının dışı yansıyan işaretidir. Burada tam da, verili bir istencin kendi amaçları için talep ettiği kadar aklın mevcut bulunduğu, daha fazlasının olmadığı rahatlıkla görülebilir. Bu insanların bakış açıları işte bu yüzden bu kadar basit ve kabadır; işte bu yüzden istençleri onları güdülemeyi bıraktığı anda akılları da hareketsizliğe teslim olur. Ne olursa olsun hiçbir şeye *nesnel* bir ilgi duyamazlar. Dikkatleri ve buna ilaveten elbette zihinleri, kişisel olarak kendileriyle bir ilişkisi, en azından muhtemel bir ilişkisi olmayan hiçbir şeye yönelmez. Kendileriyle alakalı olmadıkça hiçbir şey ilgilerini uyandırmaz. Nükte ve espriyle bile fark edilir şekilde harekete geçirilemezler. En ufak bir düşüncesini gerektiren her şeyden nefret ederler. En fazla, kaba saba soytarılıklar onları güldürecek kadar heyecanlandırır. Onun dışında gerçekten kabadırlar. Ve bütün bunların sebebi de bir şeye sadece *öznel* amaçlarla ilgi duymalarıdır. Kâğıt oyunlarını onlar için en uygun eğlence haline getiren şey tam da budur. Para kar-

şılığı kâğıt oynamak. Çünkü para karşılığı oyun oynamak, tiyatro oyunları, müzik, sohbet vesaire gibi salt bilgi âleminde kalmaz, her yerde var olan baş unsuru, yani istenci harekete geçirir. Geri kalan şeyler bakımından, onlar ilk nefeslerinden sonuncusuna kadar işçidirler, hayatın doğuştan köleleri. Bütün hazları tenseldir. Başka bir tip haz için hiçbir his beslemezler. Onlara işten bahsedebilirsiniz, ama başka hiçbir şeyden bahsedemezsiniz. Onlarla yakınlaşmak alçaltıcı görülür. Öte yandan, aklını salt *nesnel* amaçlar için kullanıma açabilen iki insan arasındaki sohbet, entelektüel enerjinin serbestçe aktığı bir vesiledir, konuşulan mesele ne kadar önemsiz olsa da ve konuşma şakacılığın ötesine geçmese de bu böyledir. Böylesi bir karşılıklı konuşma, aslında iki veya daha fazla insanın birlikte dans etmesine benzer. Ötekisi ise, salt bir yere varmak üzere yan yana ya da birbirinin arkasından uygun adımda yürümeye benzer.

Aklın bu şekilde özgürce, dolayısıyla anormal biçimde kullanılma eğilimi, bu kullanımın kapasitesiyle de birleşince, bir *dâhîde*, bilginin temel mesele olduğu, bilginin bütün hayatın *hedefi* haline geldiği noktaya ulaşır. Öte yandan bu dâhinin kendi varoluşu ikincil bir konuma düşer, sadece bir *araç* olur. Yani normal ilişki tamamen terse dönmüş olur. Sonuç olarak, dâhi, bilgisi ve bilgiyi

kavrayışı sayesinde, genel olarak kendiliğinde değil, kendiliğinin dışında kalan dünyanın geri kalanında yaşar. Bilişsel yeteneklerindeki tamamen anormal olan bu güçlenme hali onu, zamanını salt *varoluşla* ve varoluşun amaçlarıyla doldurma imkânından mahrum bırakır. Zihni sürekli ve zinde bir biçimde meşgul olmalıdır. Böylelikle günlük hayatın geniş sahneleri arasında ilerleme soğukkanlılığını ve bu sahnelerin içinde sıradan insanların yapabildiği gibi kolayca kaybolma ihtimalini yitirmiş olur. Dolayısıyla deha, normal zihinsel yeteneklere uygun düşen sıradan yaşama pratikleri açısından, yetersiz bir donatıdır ve her anormallik gibi de bir engeldir: Zira akli güçlerin bu şekilde yoğunlaşmasıyla dış dünyanın sezgisel olarak kavranışı öylesi büyük bir nesnel berraklık kazanır ve istence hizmet etmek için gerekli olana kıyasla öyle çok donanmış olur ki, bu bolluk, istence hizmette bir engele dönüşür. Bu öyle bir boyuta ulaşır ki, verili fenomenleri kendinde halleriyle ve sırf kendileri için düşünme alışkanlığı, kişiyi bu fenomenlerin bireysel istençle ve birbirleriyle olan bağları üzerine düşünmekten uzaklaştırır, sonuç olarak da bu bağlantıların net bir şekilde kavranmasına ket vurur. Çünkü istence hizmet için şeyler üzerine tamamen yüzeysel bir düşünme pratiği yeterlidir, yani şeylerin bizim sahip

olabileceğimiz amaçlara ve bu amaçlarla bağlantılı olabilecek unsurlara etkisi ötesinde başka hiçbir güçle donanmayan, sonuç olarak ilişki ve bağıntılar dışında başka bir şey içermeyen, diğer her şeye de mümkün olan en yüksek derecede bir körlükle yaklaşan düşünme: Eşyanın tabiatına dair nesnel ve mutlak bir kavrayış ise bu türden bilgiyi zayıf düşürerek onu düzensizliğin içine atar.

23

Hiç şüphesiz ki deha ile normal zekâ arasındaki fark sadece *nicel* bir farktır. Yalnızca bir derece farkıdır. Ama her şeye rağmen bu farkı *nitel* bir fark olarak görmeye meyilliyizdir, özellikle de bütün bireysel çeşitliliklerine rağmen normal insanların düşünürken hep belli ortak çizgiler istikametinde düşündüklerini göz önüne aldığımızda. Dolayısıyla normal insanlar sıklıkla, aslında yanlış olan kanılar üzerinde ittifakla anlaşırlar. Bu durum öyle ileri gider ki, normal insanların çağlardır inanılan ve sürekli tekrar edilen belli birtakım basit görüşleri vardır. Öte yandan her çağın büyük zihinleri bu görüşlere açıkça veya gizliden gizliye karşı çıkmıştır.

24

Dâhi, kafasında *fikir olarak dünyaya* dair daha

güçlü bir berraklığa ulaşmış olan ve *fikir olarak dünya*, kafasında daha açık seçik mevcut bulunan insandır. Ve en ağırlık sahibi, en derinlikli içgörülere, neyin ayrı ve tekil olduğuna dair zahmetli gözlemlerle değil, bütünün kavranışındaki yoğunlukla ulaşıldığına göre, insanlık, dâhiden en derinlikli açıklamaların gelmesini bekleyebilir. Dolayısıyla deha aynı zamanda, şeylere ve buradan hareketle de şeylerin antitezlerine, kişinin kendiliğine dair nadir rastlanır ölçüde berrak bir bilinç olarak da tanımlanabilir. İnsanlık da, eşyanın ve kendi doğasının içyüzüne dair getirebileceği açıklamalar bakımından böyle yetenekli olan birine hayranlık besler.

25

Eğer kendi çağınızın minnetini kazanmak istiyorsanız, ona ayak uydurmanız gerekir. Ancak bunu yaparsanız büyük sayılabilecek hiçbir şey üretemezsiniz. Eğer büyük bir şey gerçekleştirmek gibi bir planınız varsa, gelecek kuşaklara hitap etmeniz gerekir. Ancak o zaman hiç kuşku yok ki, kendi çağdaşlarınız tarafından muhtemelen tanınmazsınız. Hayatını ıssız bir adada geçirmeye mecbur bırakılmış ve gelecekteki gemiciler bir zamanlar böyle bir adamın var olduğunu bilsin diye orada bir anıt dikmek için çalışıp didinen bir adam gibi olursunuz.

Yetenek, para ve şöhret için çalışır. *Dehayı* bir şey üretmeye sevk eden unsurun ne olduğunu belirlemek ise daha zordur. Bu, para değildir, en nihayetinde dâhinin çok nadiren parası olur. Şöhret değildir, şöhret çok belirsiz bir şeydir ve biraz daha yakından bakıldığında, pek az kıymeti vardır. Deha kendi hazzı için de çalışmaz, çünkü sarf ettiği zahmetli emek, hazza ağır basar neredeyse. Deha daha ziyade benzersiz bir içgüdüdür ve ona sahip olan kişi, gördüğü ve hissettiği şeyleri, başka hiçbir motivasyonun bilincinde olmaksızın, kalıcı eserlerle ifade etme arzusu duyar. Bir ağaç nasıl meyve verir ve dünyadan, tekil bir ağacın gelişip serpileceği bir toprak parçasından başka bir şey talep etmezse, deha da genel olarak aynen o türden bir zorunluluktan doğar. Daha yakından bakıldığında, sanki böylesi bir bireyin içinde, insan türünün ruhu olarak yaşama istenci, nadir rastlanır bir kaza sonucu, kısa bir süreliğine de olsa daha büyük bir akıl berraklığına ulaştığının farkına varmıştır ve şimdi de ne olursa olsun bu berrak düşüncenin, bu berrak görüşün (ki bunlar söz konusu bireyin öz varlığıdır da aynı zamanda) semeresini bütün bir insan türü için toplamaya çalışmaktadır. Böylelikle bu kişilerin ışığı, sıradan insan bilincinin karanlığını ve uyuşukluğunu ay-

dınlatmaya devam edebilecektir. İşte dâhiyi yalnızlık içinde çalışıp herhangi bir ödöl, alkış veya halden anlama beklentisi olmadan çalışmalarını tamamlamaya sevk eden içgüdü buradan ortaya çıkar. Dâhi bu çalışmayı sürdürürken herhangi bir ödöl beklemediği gibi, aynı zamanda kendi esenliğini bile ihmal eder ve içinde yaşadığı çağdan çok geleceği düşünür. Zira kendi çağını düşünmek onu yolundan saptırmaya yarayacaktır sadece. Eserini kutsal bir emanet ve kendi varoluşunun gerçek meyvesi olarak insanlığın ortak malı haline getirmek... Bu eseri, onu daha iyi takdir edebilecek gelecek kuşaklar için ortaya koymak... İşte bu bir dâhi için diğer her şeyden daha önemli bir amaç haline gelir. Bu amaç içindir ki, bir gün defneyapraklarının açacağı dikenli tacı giymekten geri durmaz. Eserini tamamlamak ve korumak için ortaya koyduğu çaba, bir haşerenin yumurtalarını koruma ve hiçbir zaman görmeyeceği yavrularının ihtiyaçlarını karşılama çabası kadar kararlı ve azimlidir. Dâhi yumurtalarını bir gün hayat ve bakım bulacaklarını bildiği bir yere saklar ve halinden mutlu ölür.

Estetik Üzerine

1

Güzelliğin metafiziğiyle ilgili asli sorun çok basit bir şekilde ifade edilebilir: Nasıl oluyor da arzularımızla hiçbir bağı olmayan bir nesneden haz alabiliyoruz?

Hepimiz bir şeyden alınan hazzın ancak bu şeyin bizim istencimizle veya sevdiğimiz bir tabiri kullanırsak, bizim amaçlarımızla olan ilişkisinden doğabileceğini hissederiz, bu yüzden istencin uyarılmasından kopuk bir haz bize çelişkili gelir. Ancak oldukça aşikârdır ki, bu anlamda güzellik, kişisel amaçlarımızla, yani istencimizle hiçbir bağlantısı olmadan içimizde haz duygusu uyandırmaktadır.

Bu soruna benim getirdiğim çözüm ise şu: Güzellikte her zaman canlı ve cansız doğanın en temel ve birincil biçimlerini, yani Plato'nun İdea'larını algılarız ve bu algı da kaçınılmaz bir sonucun varlığını öngörür: *bilginin istençsiz öznesini*, yani amaçları veya niyetleri olmayan saf aklı. Bu yolla, ne zaman bir estetik algı gerçekleşse, istenç bilinçten tamamen silinir. Ancak istenç

bütün dert ve ıstıraplarımızın tek kaynağıdır. Güzel olanı algılamaya eşlik eden haz hissinin kökeni budur. O yüzden bu his, tüm ıstırap ihtimallerinin ortadan kaldırılmasına dayanır. – Ama haz ihtimali de böylelikle ortadan kaldırılmış olur, diye bir itiraz gelecek olursa eğer, sıklıkla gösterdiğim üzere, mutluluk ve tatminin *negatif* bir doğaya sahip olduğunu, yani salt ıstırapın ortadan kalkması olduğunu, öte yandan acının pozitif bir doğaya sahip olduğunu hatırlamamız gerekir. Dolayısıyla, bilinçten bütün arzu kaybolduğunda bile, yine de hazzın koşulu, yani acının yokluğu, hatta bu örnekte acı ihtimalinin bile yokluğu kalır geriye, böylelikle insan isteyen bir öznenen sadece bilen bir özneye dönüşür, ancak bilen bir özne olarak kendinin ve eylemlerinin bilincinde olmaya devam eder. Bildiğimiz üzere, *istenç* olarak dünya birincildir (*ordine prior*), *fikir* olarak dünya ise ikincil dünyadır (*ordine posterior*). İlki arzu ve bunun sonucu olarak acı ve bin kat derdin dünyasıdır. İkincisi ise, kendi içinde doğası itibarıyla acısızdır: Bunun yanında bir de dikkat çekici bir sahneyi içerir, bütünüyle önemli veya en azından eğlenceli olan bir sahne. İşte bu sahneden keyif almak estetik hazzı oluşturur.

Fakat eğer bireysel istenç, kendi bünyesindeki hayal etme gücünü bir süreliğine serbest bırakır ve bu gücü, kendisinin yaratılma ve var olma sebebini oluşturan işten bir kez olsun tamamen azat eder, böylelikle de hayal etme gücü, istencin veya tek başına onun doğal tema'sını oluşturan bireyin hizmetinden çıkar ve bu sayede değişmez meşgulliyetini terk eder, ancak yine de enerjik faaliyetini sürdürmeyi ya da kendi algı güçlerini tam olarak kullanmayı bırakmazsa, bu güç derhal tamamen *nesnel* hale gelir, yani nesnelerin sadık birer aynası ya da daha net söyleyecek olursak, istencin nesneleşmesinin o ya da bu nesnede görünen aracı olur, bu nesnenin en derin ve en gizli doğası da, bu algı sürdükçe daha da tam bir şekilde ortaya çıkar, ta ki söz konusu güç tamamen tükenene kadar. İşte ancak böyle, sadece saf özneyle beraber ortaya çıkar saf nesne, yani istencin algılanan nesnede beliren eksiksiz tezahürü, bu da tam olarak o nesnenin (Platonik) *İdea'sıdır*. Ancak bunun algısı, bir nesneye bakarken benden bu nesnenin zaman ve mekândaki konumunu soyutlamamı, yani bu nesnenin bireyselliğini soyutlamamı talep eder. Çünkü bu nesneyi bir birey olarak benimle şu ya da bu türden bir ilişkiye sokan, her zaman nedensellik yasasının belirlenimi altındaki

bu *konumdur*; bu nedenle de sadece bu konum bertaraf edildiği zaman nesne bir *İdea* haline gelir ve ben de bununla beraber saf bir bilgi öznesi olurum. Bir resmin, uçup giden ânı sabitleyerek ve böylelikle o ânı zamandan ayırıştırarak bireysel olanı değil, *İdea*'yı, yani tüm değişim içerisinde daimi kalan unsuru ortaya koymasının sebebi de budur. Ancak özne ve nesnede varlığı kabul edilen bu değişim, sadece bilgi yetisinin asli hizmet-kârlığından azat edilmesini ve tamamen kendine teslim edilmesini değil, aynı zamanda –faaliyetinin doğal harekete geçiricisi olan istencin tahrikinin yokluğuna karşın– faaliyetini tam kapasiteyle sürdürebilmesini gerektirir. Olayın zorluğu ve dolayısıyla nadir görülürlüğü de burada yatmaktadır işte; çünkü bütün düşüncelerimiz ve çabalarımız, bütün duymalarımız ve görmelerimiz, doğaları gereği dolaylı veya dolaysız olarak, irili ufaklı sayısız kişisel amacımızın hizmetindedirler ve bunun sonucu olarak da, bilgi yetisini, işlevlerini yerine getirmesi için harekete geçiren unsur, istençtir. İstencin tahriki olmadıkça da bilgi yetisi derhal zayıflar. Dahası, bu tahrikin etkisiyle harekete geçen bilgi pratik hayat için son derece yeterlidir. Hatta birçok bilim dalı için de. Çünkü birçok bilim dalı kendini şeylerin temel, esas ve içsel varlıkları yerine şeyler arasındaki *ilişkilere*

yöneltir. Ortada şu ya da bu türden bir sebep-sonuç bilgisiyle ya da gerekçe-netice bilgisiyle ilgili bir mesele olduğunda, yani doğa bilimlerinin her dalında ve matematikte, aynı zamanda da tarihte veya icatlar ve benzerlerinde, aranan bilgi, *istençin amacı* olmalıdır ve istenç bilgiye ne kadar şiddetli bir şekilde yönelirse, ona o kadar daha kısa zamanda ulaşılır. Benzer şekilde, devlet meselelerinde, savaşta, maliye ve ticaret dünyasında, her türlü entrikada ve bunun benzeri her yerde, *istenç* her şeyden önce, arzusunun şiddeti vasıtasıyla, akı, söz konusu meselenin sebep ve sonuçlarını bulup ortaya çıkarmak için bütün enerjisini kullanmaya zorlamalıdır. Gerçekten de, böyle bir durumda istencin tahrikinin verili bir akı, sahip olduğu normal enerji seviyesinin ne denli ötesine götürebileceğini görmek etkileyicidir.

Şeylerin (Platonik) İdea'sını oluşturan nesnel ve içkin varlıklarının (ki güzel sanatlardaki her başarının altında da bunlar yatıyor olmalıdır) algılanmasında ise durum oldukça farklıdır. Zira önceki örnekte çabayı destekleyen ve hatta bu çaba için vazgeçilmez olan istencin burada hiçbir rolü olmamalıdır: Çünkü burada sadece aklın tek başına ve kendi araçlarıyla elde edip gönüllü bir hediye olarak sunduğu şeyin hükmü vardır. Çünkü şeylerin (Platonik) İdea'larının kavranacağı o

en saf nesnel algı sadece ve sadece, istenç ve istencin amaçlarının insandan tamamen uzaklaştırıldığı, bunlarla beraber insanın bireyselliğinin de saf dışı bırakıldığı *saf bilgi* durumunda kendini gösterir. Fakat böylesi bir algı her zaman kavrayıştan, yani daha sonra içkin malzeme ve çekirdeği oluşturan, deyim yerindeyse otantik bir sanat eserinin, hatta gerçek bir felsefenin ruhunu oluşturan o ilk, sezgisel bilgidен önce gelmelidir. *Dehanın* eserlerinde öteden beri fark edilen o önceden tasarlanmamış, niyet edilmemiş, hatta kısmen bilinçsiz ve sezgisel unsur, kökenini tam da ilksel sanatsal bilginin istençten tamamen ayrı ve bağımsız olmasına, istenç-siz olmasına borçludur.

3

Bu estetik algının *nesnel* tarafı, yani (Platonik) İdea'sı ise, bilgimizin formel ve öznel koşulu olan zaman, tıpkı bir kaleydoskopun cam merceği gibi önümüzden çekilip alınacak olsa karşımızda bulacağımız şey olarak tanımlanabilir. Mesela tomurcuğun, çiçeğin, meyvenin gelişimini görür ve bu diziye tekrar tekrar üretmekten hiç yorulmayan itici güce hayret ederiz. Eğer bütün bu değişime dayalı gelişime rağmen karşımızda bir ve değişmez bitki İdea'sının bulunduğunu bilebilseydik, o zaman şaşkınlığımız geçerdi. Ancak bunu tomur-

cuk, bitki ve meyvenin birliği olarak algılayamayız, aksine bütün bunların hepsini zaman formu altında kavramaya mecburuzdur ki İdea da onun aracılığıyla kendini bizim zihnimize bu birbirini izleyen farklı hallerde gösterir.

4

Şiir ve plastik sanatları göz önüne alacak olursanız, bunlar bir *bireyi* temaları olarak alır ve onu en önemsiz özelliğine kadar, tüm biricikliği içerisinde mümkün olan en büyük kesinlikle sunarlar; daha sonra bilimlere bakarsanız, bunlar da *kavramlar* üzerinden işler ve bu kavramların her biri, sayısız bireyi, türlerine özgü özelliklerini kati olarak tanımlayıp belirleyerek temsil eder; – işte bunu göz önüne alacak olursanız, sanat pratiği size kıymetsiz, önemsiz, hatta neredeyse çocuksu gelebilir. Ancak sanatın doğası öyledir ki tek bir örnek binlercesini temsil eder; zira bireyi özenli ve titiz bir şekilde tasvir ederken sanatın perspektifinde, sanata konu olan şey hangi türe aitse o türün *İdea*'sının açılanması vardır; örneğın insan hayatından bir olay, bir sahne doğru ve eksiksiz şekilde tasvir edildiğinde, yani başka bir deyişle bu olayın/sahnenin içinde yer alan bireylerin hepsi tam bir kesinlikle betimlendiğinde, söz konusu tasvir, bizzat insanlık *İdea*'sının şu veya bu açıdan

algılanan berrak ve derin bilgisini taşır. Tıpkı bir botanikçinin sınırsız bolluktaki bitkiler dünyasından tek bir çiçeği çekip alıp, bu çiçeği bize genel olarak bitkinin doğasını göstermek için analiz etmesi gibi, şair de dur durak bilmez bir faaliyet içerisinde olan insan hayatının sonsuz karmaşasından tek bir sahne, hatta bazen tek bir ruh hali veya duygulanım seçerek bunun üzerinden bize insan hayatı ve doğasının ne olduğunu gösterir. Shakespeare ve Goethe, Rafaello ve Rembrandt gibi en yüce ruhların, tek tek bireyleri, hatta gayet alelade olanlarını betimlemekten geri durmamaları, hiç dudak bükmeden onları bizler için görünür kılmaları, bunu da mümkün olan en büyük kesinlik ve en ciddi uygulamayla, üstelik ele aldıkları bireyin tüm özgünlüğünü en ufak detaylarına kadar yansıtacak şekilde yapmaları bu yüzdendir. Zira özgün ve bireysel olan ancak görünür kılınarak kavranabilir. Şiiri, kelimeler aracılığıyla hayal gücünü harekete geçirme sanatı olarak tanımlamamın sebebi de budur.

5

Gerçeğin aksine, bir plastik sanat eseri bize bir kere var olup bir daha hiçbir zaman var olmayacak olanı göstermez. Diğer bir deyişle, somut ve bireyseli oluşturan, belli bir maddenin belli bir

biçimle birleşimini göstermez. Bize sadece *biçimi* gösterir ki biçim de eğer tamamen ve tüm boyutlarıyla ortaya konabilecek olsa İdea'nın ta kendisi olacaktır. İşte bu nedenle resim bizi bireysel olandan derhal saf biçime yönlendirir. Biçimin maddeden ayrıştırılması başlı başına İdea'ya doğru büyük bir adımdır: Ancak her resim, ister bir tablo ister bir heykel olsun, böyle bir ayrıştırmayı oluşturur. İşte estetik sanat eserinin amacı tam da bizi (Platonik) İdea'nın bilgisine taşımak olduğu için, sanat eseri bu ayrımla, biçimin maddeden bu şekilde ayrıştırılmasıyla tanımlanır. Sanat eserinin özünde bize sadece biçimi, maddesi olmadan biçimi göstermek ve bunu da çok açık ve net bir şekilde yapmak vardır. Balmumu figürlerin hiçbir estetik intiba uyandırmamasının ve sonuç olarak (estetik anlamda) sanat eseri olmamalarının sebebi gerçekten de budur, gerçi en iyi resme veya heykele göre gerçekliğin çok daha iyi bir illüzyonunu yaratırlar ve eğer sanatın amacı gerçek olanı taklit etmek olsaydı, balmumu figürler birinci sınıf sanat eserleri olurlardı. Ancak saf biçimi değil, biçimle beraber maddeyi de gösteriyor gibi göründükleri için, temsil ettikleri şeyin ta kendisi orada duruyormuş illüzyonunu yaratırlar. Gerçek sanat eseri bizi sadece bir kere var olmuş ve bir daha var olmayacak olandan, yani birey-

sel olandan alıp, sayısız tezahür içerisinde daima ve tekrar tekrar var olana, yani saf biçime, diğer bir deyişle İdea'ya götürür; ancak balmumu figür bireysel olanın bizzat kendisini gösteriyor gibi görünmektedir, yani bir kere var olmuş ve bir daha var olmayacak olanı, fakat böylesi gelip geçici bir varoluşa değer katan şey olmaksızın, hayat olmaksızın... Bir balmumu eserin korku hissi uyandırmasının nedeni işte budur: Kaskatı bir ceset etkisi oluştururlar.

6

Gençlikte edindiğimiz izlenimlerin öylesine önemli ve anlamlı olmasının sebebi, hayatın şafağında her şeyin bize o kadar ideal ve yüce bir ışık altında görünmesinin sebebi, türlerle ilk defa o dönemlerde tanışmaya başlamamızdır. Bireyler üzerinden tanıştığımız türler bizim için hâlâ yenidir, bu nedenle de her birey kendi türünün bir temsilcisi gibi görünür: İşte biz de orada türün (Platonik) İdea'sını kavrarız ki güzelliği oluşturan şey aslen odur.

7

İnsan bedeninin güzelliği ile zarafetinin bir araya gelmiş hali, istencin de en net görünür biçimi ve en yüksek derecede nesneleşmiş halidir.

İnsan bedeninin güzelliği ile zarafetinin bir araya gelmiş hali işte bu yüzden plastik sanatların ulaşabileceği en büyük başarıdır. Öte yandan, maddesel olan her şey güzeldir, bunun sonucu olarak her hayvan da güzeldir. Eğer bazı hayvanlar açısından düşünüldüğünde bu bizim için apaçık ortada olan bir şey değilse, bunun sebebi bizim onlara tamamen nesnel gözlerle bakacak konumda olmamamız ve bu yüzden de İdealarını kavrayamamamızdır. Çoğunlukla can sıkıcı bir benzerliğin—örneğin maymunun insanla benzerliği gibi bir benzerliğin— sonucu olan kaçınılmaz bir düşünce çağrışımı nedeniyle bunu yapmaktan alıkonmaktayızdır çünkü. Bu benzerliğin sonucu olarak da, gördüğümüz hayvanın İdea'sını kavramak yerine, sadece bir insan karikatürü görmüş oluruz. Kurbağa, çamur ve toprak arasındaki benzerlik de benzer bir etki yaratıyor gibi görünmektedir, gerçi bu yine de söz konusu hayvanı gördüklerinde birçok insanı alaşağı eden o sınırsız tiksintiyi, hatta dehşet ve korkuyu açıklamak için yetersizdir. Bazılarında da örümcek bu etkiyi yaratır. Bu ise daha ziyade çok daha derinlerde, metafizik ve gizemli bir bağlantıdan kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

Organik olmayan doğa, sudan oluşmamak kaydıyla, organik bir şey içermediği zamanlardaki görünüşüyle bizde çok kasvetli, hatta bunaltıcı bir izlenim uyandırır. Buna örnek olarak, içinden Marsilya'ya giden yolun geçtiği Toulon yakınlarındaki uzun vadide hiçbir bitkisel yaşamın olmadığı çıplak kayalıklar bölgesi verilebilir; ancak Afrika'nın çölleri buna çok daha muazzam ve etkileyici bir örnek oluşturur. Organik olmayanın bizde uyandırdığı bu hüznü izlenim, her şeyden evvel, organik olmayan kütlelerin sadece yerçekimi kanununa tabi olmalarından gelmektedir, yerçekimi kanunun verdiği istikamet de sonuç olarak her şeyin belirleyicisi olmaktadır. – Öte yandan, bitkisel yaşamın görüntüsünden hemen çok büyük bir haz alırız, ama bitkisel yaşam ne kadar gür, bol ve yoğunsa –bir diğer deyişle ne kadar kendi haline bırakılmışsa– aldığımız haz da doğal olarak o kadar büyük olur. Bunun en dolaysız sebebi de, bitkisel yaşamda yerçekimi kanununun alt edilmiş gibi görünmesinde yatar, sonuçta bitki dünyası yerçekimi kanununun belirlediğinin tam da tersi istikamette yukarı doğru yükselmektedir ve böylelikle de doğrudan doğruya, hayat fenomenini, eşyanın yeni ve daha yüksek bir düzeni olarak ilan etmektedir. Bizzat bizler de bu dü-

zenin bir parçasıyızdır: Doğanın bizimle alakalı olan kısmı budur, varoluşumuzun ilkesi budur. Kalbimiz onun mevcudiyeti karşısında yücelir. Dolayısıyla birki dünyasını gördüğümüzde bize her şeyden evvel haz veren şey, bu dimdik yukarı doğru istikamettir. Belli bir yerdeki bir grup ağaç da ortalarında dimdik havaya doğru yükselen birkaç köknara sahip olmaktan muazzam bir fayda görür. Öte yandan, kesilmiş bir ağaç artık bizi etkilemez; hatta biraz yatık bir şekilde büyümüş bir ağaç da dik bir ağaca göre çok daha küçük bir etki uyandırır. Salkımsöğüde* ismini veren de bu ağacın yerçekimine teslim olarak aşağı doğru sarkan dallarıdır. Suyun organik olmayan doğasının melankolik etkisi, çok hareketli olmasıyla –ki bu bir yaşam izlenimi uyandırır– ve ışıkla arasında durmadan bir oyunun sürüp gitmesiyle büyük ölçüde ortadan kalkar: Dahası su, hayatımızın birincil koşuludur da.

9

Müzlerin cömertliğine, yani kendi şairlik yeteneklerine güvenerek yaşamaya çalışan bir adam bana, güzelliğine güvenerek yaşayan bir kızı hatırlatır. Her ikisi de en içteki varlıklarının karşılıksız

*Almancada “salkımsöğüt”, “ağlayan” veya “üzgün” söğüt olarak geçer. (ç.n.)

bir hediyesi olması gereken şeye rezil bir kazanç uğruna saygısızlık ederler. Her ikisinin de tükenip gitmesi muhtemeldir ve her ikisi de genelde yüz kızartıcı bir akıbeta uğrarlar. Bu nedenle Müzünü bir orospuya indirgemeyin.

10

Müzik her yerde anlaşılan gerçek evrensel dildir, bu nedenle de tüm ülkelerde ve yüzyıllardır hiç kesintiye uğramadan büyük bir şevk ve gayretle konuşulagelmıştır. Çok şey anlatan önemli bir melodi kısa zamanda bütün dünyaya yayılır, öte yandan anlam bakımından zayıf kalan ve doğrudan anlattığı hiçbir şey olmayan bir melodi sönüp gider: Bu da melodinin içeriğinin pekâlâ çok iyi anlaşılabilirdiğinin bir kanıtıdır. Ancak müzik şeylerden bahsetmez, onun yerine salt iyi ve kötünden bahseder ki bunlar *istenç* için yegâne gerçekliklerdir: Müziğin kalbe bu kadar çok hitap ederken *doğrudan doğruya* akla söyleyecek hiçbir şeyinin olmaması bu yüzdendir ve ondan akla da bir şeyler söylemesini talep etmek müziğin kötüye kullanımıdır, nitekim bütün *piktoral* müziklerde böyle olmuştur, bu da sonuç olarak kesinlikle uygunsuz bir şeydir, hatta her ne kadar Haydn ve Beethoven yoldan saparak böyle besteler yapmış olsalar bile: Bildiğim kadarıyla Mozart ve Rossini hiçbir

zaman bunu yapmamıştır. Zira tutkuların dışavurumu ile şeylerin tasviri bambaşka şeylerdir.

11

Büyük opera aslında salt sanatsal duyuşun bir ürünü değildir; daha ziyade, çeşitli araçları üst üste yığarak, aynı anda birbirinden oldukça farklı izlenimler yaratarak ve üretiminde kullanılan kitlelerin ve güçlerin pekiştirilmesi yoluyla etkiyi kuvvetlendirerek estetik hazzı artırmaya dayalı barbarca bir kavramdır; öte yandan sanatların en yücesi olan müzik, kendisine açık olan zihni tek başına ve tümüyle zapt edebilme yetisine sahiptir. Hatta müziğin en yüksek ürünleri, eğer tam olarak kavranacak ve keyifleri tam olarak çıkarılacaksa, bölünmemiş ve dikkati dağılmamış tam bir zihin talep ederler. Böylelikle zihin bu ürünlerin inanılmaz derecede gizil dilini anlamak için kendini onlara tamamen teslim eder ve tamamen onlara gark olur. Oysa son derece karmaşık bir opera müziğini dinlerken zihin gözler yoluyla ve şatafatın en renkli örnekleri, resimlerin en gerçekdışı olanları ve ışıkla rengin en canlı izlenimleri tarafından istila edilir, üstelik aynı zamanda olay örgüsünün de işgaline uğranılır. Bütün bunlar olurken zihnin dikkati dağılmış, izleyenin akli karışmıştır, bu nedenle de müziğin o kutsal, esra-

rengiz ve gizil dili karşısında zihin pek az açıktır. Dolayısıyla bütün bu eşlikçiler, müziksel amaca ulaşmaya taban tabana zıttır.

Açıkçası, operaya, müzikal olmayan zihinler yararına üretilmiş müzikal olmayan bir buluş denebilir, zira ilk başta müzik, eserin içine kendisine yabancı bir araçla sokulmak zorundadır, örneğin uzatılıp sündürülmüş yavan bir aşk hikâyesinin ve onun şiirsel saçmalıklarının eşlikçisi olarak: Çünkü içi dolu olan canlı ve yoğun bir şiir, opera metni olarak hiçbir işe yaramaz, zira beste böylesi bir şiire denk olamaz.

Tek başlarına kitle ve senfoni hiç bozulmamış tam bir müzik keyfi sağlayabilirken, operada müzik sefil bir şekilde tatsız tuzsuz bir dram ve onun maskara şiiriyle iç içe geçer ve üzerine yüklenmiş yabancı yükleri elinden geldiğince taşımaya çalışmak zorunda kalır. Bazen büyük Rossini'nin metni ele alırkenki alaycı küçümsemesi, her ne kadar tam olarak takdire şayan olmasa da, her halükârda hakiki bir müzikaliteye sahiptir.

Ancak, genel olarak bakıldığında, üç saatlik süresiyle müzik karşısındaki hassasiyetimi gitgide daha fazla öldüren ve aslında son derece basmakalıp olan bir olayı kaplumbağa hızıyla işleyip sabrımızı sınavan büyük opera, esasen gayet sıkıcı bir şeydir. Üstelik bu öyle bir başarısızlıktır ki, ancak

kusursuzluk seviyesinde bireysel bir başarı sayesinde aşılabılır: Bu tür söz konusu olduğunda sadece başyapıtların keyifli olması ve vasat denebilecek her şeyin katlanılmaz olması bu yüzdendir.

12

İnsan varoluşunun en mükemmel yansıması olarak tiyatro, genel itibarıyla, insanın varoluşuna dair üç ayrı kavrayış biçimine sahiptir. İlk ve en sık rastlanılan aşamada, sadece ilginç olanla sınırlı kalınır: Karakterlere ilgi duyarız, çünkü hepsi bizimkine benzeyen kendi hayat tasarımlarının peşinden gider; aksiyonun ilerleyişi entrikalar, karakterlerin mizacı ve şansa dayanır; espri ve mizah da işin tuzu biberi olur. İkinci aşamada tiyatro duygulara hitap etmeye başlar: Kahramana yönelik bir acıma duygusu uyandırılır ve onun aracılığıyla da kendimize acırız; burada aksiyonu tanımlayan unsur dokunaklılıktır, ancak sonunda yine huzur ve memnuniyete geri dönülür. En yüksek ve zor aşamada ise *trajik olana* ulaşmaya çalışılır: Acıklı bir ıstırap ve varoluşun sefaleti serilir gözlerimizin önüne; bunun nihai sonucu da insanın tüm çabalarının beyhudeliğidir. Çok derinden etkileniriz ve içimizde istencin hayata sırt döndüğü hissi uyanır, ya doğrudan doğruya ya da eşzamanlı bir armoninin sesi olarak.

İlk adım en zor olanıdır, der bir halk vecizesi. Ancak tiyatro sanatı için tam tersi doğrudur: Son adım en zordur. İlk yarısı birçok şey vaat edip sonra özellikle o kötü şöhretli dördüncü perdede karmaşıklaşan, tıkanıp bocalar hale gelen ve nihayet zorlama ya da tatmin edicilikten uzak bir finalle veya herkesin uzun zaman önce öngördüğü bir finalle sona eren sayısız tiyatro eseri bunun kanıtıdır. Bazen, tıpkı *Emilia Galotti*'de olduğu gibi, final iğrenç bile olur ve izleyiciyi eve adama-kıllı kötü bir ruh haliyle gönderir. Finalin böyle zor bir şey olmasının nedeni, kısmen, işleri karmaşıklaştırmanın onları açıklığa kavuşturmaktan daha kolay olması, kısmen de oyunun başında oyun yazarına açık çek verirken, oyunun sonuna geldiğimizde yazardan bazı belirgin taleplerimizin olmasıdır. Finalin ya tamamen mutlu ya da tamamen trajik olmasını talep ederiz, ancak insana dair meselelere böylesine belirgin bir yön vermek kolay değildir. Üstelik buna ek olarak da, söz konusu finale doğallıkla, adaletle ve zorlama olmayan bir yolla ulaşılmmasını talep ederiz. Tabii bir de bu final seyirci tarafından kesinlikle öngörüle-melidir.

Bir *roman* ise, *iç* yaşamı ne kadar çok, *dış* yaşamı da ne kadar az tasvir ederse o kadar yüce

ve asil olacaktır. Bu ilişki, *Tristram Shandy*'den en çığ ve aksiyon dolu aşk hikâyesine kadar her dereceden romana karakteristik özelliği olarak eşlik edecektir. Tabii ki *Tristram Shandy*'de neredeyse hiç aksiyon yoktur; ama *La Nouvelle Héloïse* ile *Wilhelm Meister*'de de ne kadar az aksiyon vardır! *Don Quijote*'ta bile nispeten az miktarda vardır ve olanlar da önemsizdir, bir dizi şakanın ötesine geçmemektedir. Ve bu dört roman, kendi türlerinin doruk noktasıdır. Dahası, Jean Paul'ün muhteşem romanlarını da düşünün ve en küçük dışsal temellerin üzerinde bile ne kadar çok içsel yaşamın harekete geçirilebildiğini görün. Walter Scott'ın romanlarında bile içsel yaşam dışsal olana kayda değer derecede ağır basar ve dışsal olan sadece içsel olanı harekete geçirmek için ortaya çıkar; oysa kötü romanlarda dışsal olaylar sırf dışsal olay olarak orada bulunurlar. İşin sanat olan yanı, dışsal yaşamın mümkün olan en az miktarda kullanılmasıyla içsel yaşamı en şiddetli hareketlere sevk edebilmektir: Çünkü ilgimizin asıl nesnesi içsel yaşamdır. Romancının vazifesi büyük olayları aktarmak değil, küçük olanları ilgi çekici hale getirmektir.

Kitaplar ve Yazarlık Üzerine

1

Yazarlar; meteorlar, gezegenler ve sabit yıldızlar diye üçe ayrılabilir. İlk gruptakiler anlık bir etki yaratırlar. Kafanızı yukarı çevirip “Bak!” diye haykırırsınız ve sonra sonsuza dek kaybolurlar. İkinci gruptakiler, yani hareket eden yıldızlar, çok daha uzun süre dayanırlar. Yakınlıkları nedeniyle çoğu zaman sabit yıldızlardan daha parlak ışıldarlar ve cahiller de onları sabit yıldızlarla karıştırır. Ama bu hareket eden yıldızlar da sonunda yerlerini boşaltmak zorundadırlar, dahası bunlar sadece ödünç alınmış bir ışıkla parıldarlar ve etki alanları sadece kendi yol arkadaşlarıyla (çağdaşlarıyla) sınırlıdır. Sadece üçüncü gruptakiler değişmez mahiyettedir, bunlar gök kubbede sabit ve sağlam durur, kendi ışığıyla parlar ve bütün çağları eşit derecede etkilerler. Çünkü görünüşleri bizim bakış açımız değişince değişmez, zira paralaksı, yani gözlemciye göre yer değiştirme özellikleri yoktur. Diğerlerinin aksine sadece tek bir sisteme (millete) ait değildirler: Onlar evrene aittir. Ancak ışıklarının yeryüzü sakinlerinin gözlerine ulaşma-

sının genelde uzun yıllar sürmesi tam da bunca yüksekte oldukları içindir.

2

Her şeyden önce, iki tür yazar vardır: söylemek istedikleri uğruna yazanlar ve yazmak uğruna yazanlar. İlkinin onlar için başkalarına iletmeye değer görünen fikirleri ve deneyimleri vardır; ikincisi ise paraya ihtiyaç duymaktadır ve bu yüzden yazar – para için. Bunlar yazmanın amacını düşünürler. Bu tür yazarları, fikirlerini uzun uzadıya anlatıp sündürmelerinden, fikirlerinin yarı gerçek, anlaşılması güç, zorlama ve tereddütlü olmasından ve kendilerinin de olmadıkları biri gibi görünmek için alacakaranlığı tercih etmelerinden tanıyabilirsiniz ki yazılarının kesinlik ve berraklıktan yoksun olmasının sebebi tam da budur işte. Çok geçmeden, bunların sırf sayfa doldurmak için yazdıklarını görürsünüz. Bunu fark eder etmez de kitabı fırlatıp atmanız gerekir, çünkü zaman değerlidir. Ödeme ve saklı telif hakları en nihayetinde edebiyatın mahvı demektir. Sadece söylemek istedikleri uğruna yazan biri, yazmaya değer şeyler ortaya koyabilir. Sanki paranın üzerinde bir lanet vardır: Her yazar kazanç için yazmaya başlar başlamaz kötü yazar. En yüce insanların en yüce eserleri, bu eserlerin bir

hiç için veya çok küçük bir ödeme için yazıldığı dönemlere aittir: Dolayısıyla şu İspanyol atasözü burada da geçerliliğini korumaktadır: *Honra y provecho no caben en un saco*.*

Çok sayıda kötü yazar, hayatını sadece halkın basılı olandan başka bir şey okumamaya dönük aptalca arzusundan kazanır: Bu yazarlar da gaze-tecilerdir. İyi isim! İngilizcede kelimenin tam anlamı “günlük işçidir”.**

3

Ve tekrardan, üç tip yazar olduğu söylenebilir. Birincisi düşünmeden yazanlardır. Hafızalarından, hatırladıklarından, hatta dosdoğru diğer insanların kitaplarından yazarlar. Bu grup en kalabalık olanıdır. İkincisi ise yazarken düşünenlerdir. Yazmak için düşünürler. Çok yaygındırlar. Üçüncüsü ise yazmaya başlamadan önce düşünmüş olanlardır. Sırf önceden düşünmüş oldukları için yazarlar. Oldukça nadirdirler.

Yazmaya başlamadan önce gerçekten ciddi ciddi düşünmüş olan az sayıda yazar arasında bile *konunun kendisini* düşünenler son derece azdır: Geri kalanı sadece *kitapları*, diğerlerinin şimdiye

*Onur ve para aynı keseye ait değildir.

**Almanca ve İngilizcede gazeteci “journalist” olarak geçer. Hecesi hecesine çevirince “günlük adam”, “günlükçü” anlamına gelir.

kadar bu konuda ne dediklerini düşünürler. Yani denebilir ki, sırf düşünebilmek için, başkaları tarafından üretilmiş fikirlerin onları güçlü bir şekilde tahrik edip uyarmasına ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla bu fikirler hep onların birincil temaları olarak kalır, bu yüzden de sürekli olarak onların etkisi altında kalırlar ve sonuç olarak hiçbir zaman hakiki bir özgünlüğe ulaşamazlar. Yukarıda bahsi geçen azınlık ise konunun kendisini düşünmekten tahrik olur, böylece düşünceleri derhal buna yönelir. Zamana direnerek ölümsüz olacak yazarlar da sadece bu azınlığın içinden çıkar.

Yalnızca, yazdıklarını doğrudan doğruya kendi kafasından alanlar okunmaya değerdir.

4

Bir kitap hiçbir zaman yazarının düşüncelerinin reproduksiyonundan daha fazlası olamaz. Bu düşüncelerin değeri ya *malzemeye*, yani yazar *ne üzerine* düşündüyse ona ya da *biçime*, yani malzemenin nasıl ele alındığına, yazarın bunun hakkında *ne* düşündüğüne dayanır.

Ne üzerine kısmı çok katmanlıdır, tıpkı kitaplara sağladığı avantajlar gibi. Bütün ampirik malzeme, yani kendi içinde ve en geniş anlamda tarihsel veya fiziksel açıdan olgulara dayalı olan her şey buraya aittir. Yapıtın asli niteliği, ele alınan

nesneye dayanır; böylelikle yazarı kim olursa olsun kitap önemli bir kitap olabilir.

Biçim kısmına gelindiğinde ise, yapıtın asli niteliği *özneye* dayanır. Ele alınan konular bütün insanların anlayabileceği ve aşına olduğu konular olabilir, ancak burada esere değerini veren, bunların kavranma şeklidir, düşüncenin *biçimidir* ve bu da *özneye* dayanır. Sonuç olarak, bu türden bir kitap takdire şayan ve özgün ise, yazarı da öyledir; bundan da okunmaya değer bir yazar, başarısını kullandığı malzemeye ne kadar az borçluysa, hatta bu malzeme ne kadar çok tanıdıksa ve o zamana kadar ne kadar çok kullanıldıysa, yazarın o kadar büyük bir marifet sahibi olduğu sonucu çıkar. Nitekim, örneğin üç büyük Yunan tragedya yazarının üçü de aynı konuyu işlemiştir.

Dolayısıyla bir kitap ünlü olduğunda bunun malzemesinden mi yoksa biçiminden mi kaynaklandığını kesin bir şekilde ayırt etmeniz gerekir.

Halk malzemeye biçimden daha çok meraklıdır. Bu eğilimini de en gülünç şekliyle şiirsel eserler karşısında sergiler; eserin yazılmasına vesile olan gerçek olayların ya da kişisel detayların izini büyük bir titizlikle sürerler ve bunlar onlara eserin kendisinden daha ilginç gelir; böylelikle de Goethe *tarafından* yazılmış olanı değil de daha ziyade Goethe *hakkında* yazılmış olanı okurlar, Faust

efsanesini *Faust*'un kendisinden daha büyük bir özenle incelerler. Bürger de bir keresinde, "İnsanlar Leonore'un gerçekte kim olduğuna dair geniş bir araştırmaya girişecekler," demiştir ki Goethe örneğinde bunun tam anlamıyla gerçekleştiğini görmüş bulunuyoruz. Biçim karşısında malzeme tercih etmek, tıpkı bir Etrüsk vazosunu alıp şeklini ve renklerini görmezden gelerek pigmentleri ve kili için üzerinde kimyasal analiz yapmaya benzer.

5

Bir düşüncenin fiili hayatı, ancak konuşma noktasına ulaşıncaya kadar sürer; o noktada taşlaşır ve oradan itibaren ölü fakat tahrip edilemez hale gelir, tıpkı tarihöncesinin taşlaşmış bitki ve hayvanları gibi. Düşünüşümüz kelimelere ulaştığı anda samimiyetini, hatta esas olarak ciddiyetini yitirir. Başkaları için var olmaya başladığı anda bizim içimizde yaşamayı bırakır, tıpkı kendi varoluşuna adım attıktan sonra annesiyle bağlarını koparan bir çocuk gibi.

6

Edebiyat dergileri, çağımızın ilkesiz yazar bozuntuları tarafından üretilen kötü ve verimsiz kitapların sürekli yükselmekte olan taşkını kar-

şısında bir baraj olmalıdır. Yetersiz yazarların bir araya getirdiği bütün yamalı bohçaları, boş kafalıların sırf boş ceplerini doldurmak için doldurduğu sayfaları, yani tüm kitapların onda dokuzunu, muhakemelerinin bozulmazlığı, sağgörünlüğü ve ciddiyeti ile hiç acımadan şiddetle kınamalı ve böylelikle, bütün saçma sapan ve düzenbazca eserler karşısında vazifelerinin emrettiği üzere dimdik durmalıdırlar. Ancak bunun yerine, onlar bu tür şeylerin bir de tanıtımını yapıyorlar. Rezil hoşgörüler, halkın zamanını ve parasını çalmak için yazar ve yayıncıyla ittifaka giriyor. Bu dergilerin yazarları kural olarak, aldıkları düşük maaşlar veya yetersiz ödemeler nedeniyle para ihtiyaçlarından dolayı yazı yazan profesörler veya *aydın-lardan* oluşuyor: Yani hepsinin ortak bir amacı olduğu için, çıkarları da ortaklaşıyor, böylelikle yan yana duruyorlar, birbirlerini destekliyorlar ve birbirleri hakkında iyi konuşuyorlar: Edebiyat dergilerinin içeriğini oluşturan kötü kitaplar hakkındaki bütün o övgü dolu eleştiri yazılarının kökeni buradadır işte. Sloganları şöyle olsa yeridir: “Yaşa ve yaşat!”

Her türden edebiyat rezaletine kalkan olan *anonimlik* yok olmalıdır. Anonimliğin edebiyat dergilerine girmesinin bahanesi, dürüst eleştirmenleri yazarların ve hamilerinin gazabından ko-

rumaktı. Ancak bu türden her bir örneğe karşılık olarak, anonimliğin eleştirmenlere normalde olsa savunamayacakları yazılar için mutlak bir sorumsuzluk bahşettiği, hatta yayıncıdan alacağı bahşış karşılığında halka kitap önerecek kadar rüşvetçi ve aşağılık olanların yüz karasını örtbas etmeye yaradığı yüz örnek bulunmaktadır. Anonimlik çoğunlukla sadece eleştirmenin silikliğini, yetersizliğini ve önemsizliğini perdelemeye yarar. Bu insanların kendilerini anonimliğin gölgesinde sağlama aldıklarını bildikten sonra, sergileyebilecekleri arsızlığın ve çekinmeden girişebilecekleri edebi üçkâğıtçılığın derecesi inanılmazdır.

Rousseau *La Nouvelle Héloïse*'in önsözünde şöyle der: “Her dürüst insan yazdığı şeyin altına kendi ismini koyar.” Ve evrensel anlamda kesin olan önermeler tam karşıtına ulaşılacak şekilde ters çevrilebilir. Bu, eleştirileri yazılarının da genel olarak dahil olduğu polemik yazıları için çok daha geçerlidir!

7

Üslup, zihnin fizyonomisidir.* Vücudunkinden daha az yanıltıcıdır. Bir başkasının üslubunu taklit etmek yüze maske takmaktır ve ortaya çıkan

*Fizyonomi: Yüz hatları; yüz hatlarından çıkan ifade; yüz okuma sanatı.

görüntü ne kadar güzel olursa olsun, cansızlığı çok geçmeden onun sönük ve çekilmez görünmesine yol açar, bu nedenle de en çirkin ama canlı yüz bile diğerinden yeğdir.

Üslup taklitçiliği, yüzünü gözünü oynatarak çeşitli ifadelere bürümekle karşılaştırılabilir.

8

Bir yazarın değerine dair geçici bir değerlendirme yapmak için bu yazarın *ne* (malzeme) veya *ne üzerine* (biçim) düşündüğünü bilmeye gerek yoktur, çünkü bu, yazarın yazdığı her şeyi okumuş olmak demek olacaktır; ilk başta düşünce tarzının *nasıl* olduğunu bilmek yeterlidir. İşte yazarın *nasıl* düşündüğüne, düşünüşünün aslı doğasına ve hâkim *niteliğine* dair kesin bir izlenimi de bize üslubu verir. Zira bu, bir insanın tüm düşüncelerinin *biçimsel* doğasını gözler önüne serer ki yazar *ne* veya *ne üzerine* düşünürse düşünsün bunun sürekli olarak aynı kalması lazımdır. Üslup, bir insanın yaptığı biblolar birbirinden ne kadar farklı olursa olsun bütün biblolarını şekillendirdiği hamur gibidir. Kendisine bir sonraki kasabaya varmanın ne kadar süreceğinin sorulması üzerine Eulenspiegel, soruyu soran kişiye –yürüyüş temposuna bakarak belli bir sürede ne kadar yol alacağını tahmin etmek maksadıyla– nasıl ki ilk ba-

kışta saçma gelen “Yürü!” cevabını verdiyse, ben de bir yazarın yazdığı birkaç sayfayı okuduktan sonra o yazardan ne kadar faydalanabileceğimi aşığı yukarı anlarım.

İlk kural, ki aslında kendi başına bile iyi bir üslup için neredeyse yeterli bir koşuldur, *söyleyecek bir şeye sahip olmaktır.*

Sıradan insanların yazılarının donukluğu ve usandırıcılığı, yazarlarının sadece yarı bilinçli konuşuyor olmalarının, başka bir deyişle –kelimeleri tamamlanmış ve eksiksiz şeyler olarak öğrenip kendilerine mal etmiş oldukları için– kullandıkları kelimelerin anlamını gerçekten anlamıyor olmalarının, bu nedenle de bir araya getirip ortaya koydukları şeylerin, tekil kelimelerden ziyade tam cümleler (*banal cümleler*) olmasının bir sonucu olabilir. Böyle yazarların yazılarının temel niteliğini oluşturan o gayet aşikâr fikir bulanıklığının kökeni de budur, zira bu yazılar fikirlere netlik veren şeyden, yani bireyselliğe dayalı berrak düşünüşten yoksundur: Bunun yerine, güncel deyişlerle, bayat ifadelerle ve moda deyimlerle bezeli, anlaşılması güç, belirsiz bir kelime karmaşasıyla karşılaşırız. Söz konusu yazarların bu bulanık ve belirsiz ürünleriyse sonuç olarak yıpranmış kalıplarla yapılan baskılara benzer.

Yukarıda değinilen, yazıdaki *usandırıcılık* ko-

nusuna gelinecek olursa, iki tip usandırıcılık olduğu yolundaki genel gözlem de buna eklenmelidir: nesnel olan ve öznel olan. *Nesnel* olan her zaman, az önce sözü edilen yetersizlikten, yani yazarın iletebileceği herhangi bir berrak fikri veya bilgisinin olmamasından kaynaklanır. Zira berrak fikirleri olan yazar bu fikirleri dosdoğru iletir ve sonuç olarak yazının her noktasında gayet berrak, apaçık kavramlar ortaya koyar, böylelikle yazıyı ne gereksiz sözlerle doldurur, ne belirsiz şeyler söyler, ne de kafa karıştırıcı olur, dolayısıyla da usandırıcılıkla bir ilgisi kalmaz. Yazarın temel fikri yanlış olsa bile, yine de gayet berrak bir düşünüş ve inceleme sürecinden geçmiş olur, yani en azından biçimsel olarak doğrudur, bu nedenle de böyle bir yazarın yazdıkları her zaman belli bir değer taşır. Öte yandan, nesnel olarak usandırıcı bir eser yine aynı sebepten ötürü her zaman ve her açıdan değersizdir. Buna karşın, *öznel* usandırıcılık izafidir: Okuyucunun konuya yönelik ilgi ve merak eksikliğinden kaynaklanır; ancak bu, okurdan kaynaklanan bir kısıtlamadır. Sonuç olarak en takdire şayan eser bile şu ya da bu okuyucu için öznel olarak usandırıcı olabilir; diğer taraftan da en kötü eser bile sırf konusu ya da yazarı ilgi çekici geldiği için şu ya da bu okuyucu için eğlenceli olabilir.

Yapmacık ve *özenti* bir yazar, sıradan çoğunlukla karıştırılmamak için süslenip püslenen insana benzer. Oysa ne kadar kötü giyinirse giyinsin bir centilmen asla çoğunlukla karıştırılma tehlikesiyle karşı karşıya değildir. Nasıl ki abartılı giyinmek ve *tirés à quatre épingles** avamdan olanı ele verirse, yapmacık bir üslup da sıradan bir zihni ele verir.

Bununla birlikte, nasıl konuşuyorsanız tam olarak o şekilde yazmaya çalışmak da yanlış bir çabadır. Her yazı üslubu, değerli taş işçiliğinin o titiz ve keskin üslubuyla belli bir benzeşme kırıntısını korumalıdır, ki aslında bu ikinci üslup tüm diğerlerinin atasıdır. Bu çaba da sonuç olarak en az tam zıddı kadar, yani nasıl yazıyorsanız o şekilde konuşmaya çalışmak kadar nahoş bir şeydir, zira yazdığınız şekilde konuşmak da hem ukalaca hem de anlaşılması zor bir şeydir.

İfadenin belirsizlik ve müphemliği her zaman ve her yerde kötü bir işarettir: Çünkü bu türden yüz örneğin doksan dokuzunda ifadenin müphemliği düşüncenin müphemliğinden kaynaklanır, düşüncenin müphemliği de düşüncenin kendi içinde olan asli bir uyumsuzluk ve tutarsızlıktan gelir, yani hatalı oluşundan. Doğru bir düşünce zihinde belirdiğinde derhal açıklık peşinde koşacak ve çok geçmeden buna ulaşacaktır.

*Süslenip püslenmek.

Berrak bir şekilde düşünölmüş olansa kendine uygun ifadeyi kolaylıkla bulur. Bir insanın düşünme kapasitesinin sonucu olan düşünceler her zaman kendilerini çok net, anlaşılır ve kesin kelimelerle ifade ederler. Zor, belirsiz, karmaşık ve müphem söylemler meydana getirenler, aslında ne söylemek istediklerini bilmezler. Söylemek istedikleri şey konusunda, düşünce olmak için mücadele veren hayal meyal bir bilinçten ötesine sahip değillerdir: Ancak aynı zamanda bu insanlar çoğunlukla aslında söyleyecek hiçbir şeyleri olmadığını hem kendilerinden hem de diğerlerinden saklamak isterler.

Gerçeğin en açık hali çıplak halidir ve ifade ediliş şekli ne kadar sade olursa etkisi de o kadar derin olur. İnsanın varoluşunun beyhudeliği üzerine atılmış hangi nutuk, Eyüp'ünkinden daha güçlü bir etki bırakabilir: *İnsanı kadın doğurur, günleri sayılı ve sıkıntı doludur. Çiçek gibi açıp solar, gölge gibi gelip geçer.*** İşte tam da bu nedenle, Goethe'nin naif şiirleri Schiller'in retorik şiirlerinden karşılaştırılamayacak derecede yücedir. Birçok halk türküsünün sahip olduğu güçlü etkinin dayanağı da yine budur. Lüzumsuz olan her şey zarar vericidir.

Okur-yazar olan tüm erkek ve kadınların onda

*Eyüp Kitabı 14: 1-2

dokuzundan fazlası gazeteler dışında başka bir şey kesinlikle okumazlar ve sonuç olarak da bu onların imlasını, gramerlerini ve üsluplarını şekillendirir. Hatta saflıkla, gazetelerde süregelen dil katliamına ifadede özlülük, zarafet ve dâhiyane bir yenilik gözüyle bakarlar. Aslında eğitim gerektirmeyen mesleklerle sahip genç insanlar genel olarak gazeteleri sırf basılı bir şey oldukları için otorite addederler. Bu sebeple, devlet bütün ciddiyetiyle gazetelerin dile dair hatalardan tamamen arınmış olduğundan emin olmak için gerekli tüm önemi almalıdır. Bir denetçi atanmalı ve bu denetçi maaş almak yerine, tespit ettiği her bozuk veya üslup açısından mahzurlu kelime için, her gramer veya sözdizimi hatası ya da yanlış kullanılmış edat için bir *louis d'or*;^{*} üslup ve gramerle büsbütün terbiyesizce alay edilen her durum için üç *louis d'or* almalı, hataların tekrarı durumunda alınan meblağ iki katına çıkarılmalı ve bu miktarlar da failer tarafından ödenmelidir. Yoksa Alman dili herkesin oyuncağı mı olmuştur, bir çöp yığınının bile faydalandığı yasal korumayı hak etmeyen önemsiz bir şey midir? Zavallı cahiller! Her yazar bozuntusuna, her gazete yazarına kendi kaprisi ve aptallığı nasıl buyuruyorsa Alman diline öyle

*Fransa'da kullanılan eski altın para.

davranabilmek gibi keyfi bir güç verilirse bu dil ne hale gelir?

9

Edebiyatın içinde bulunduğu çöküntü ve kadim dillerin ihmaliyle birlikte gittikçe daha sık rastlanan, ancak asıl ait olduğu yer Almanya olan bir üslup hatası, üslubun *öznelliğidir*. Bu hata, yazarın kendi kastettiğini anladığı sürece yazdığından tatmin olmasıdır: Yani okur okuduğundan ne anlayabilirse onu anlaması için tek başına bırakılır. Bu zorlukla hiç ilgilenmeyen yazar sanki bir monologdaymışçasına yoluna devam eder: Oysa olması gereken bir diyalogdur ve bu öyle bir diyalog olmalıdır ki, konuşmacı dinleyicilerinin sorularını duyamayacağı için kendini daha da açık bir şekilde ifade etmelidir. İşte sırf bu sebepten ötürü üslup öznel *olmamalı*, nesnel olmalıdır. Nesnel bir üslupta, sözcükler öyle bir dizilir ki okuyucu yazarın düşündüklerinin tamı tamına aynısını düşünmeye tamamen mecbur kalır. Fakat bunun olması, ancak yazarın sürekli olarak düşüncelerin yerçekimi kanununa tabi olduğunu hatırlamasına bağlıdır. Kelimelerin bir insanın kafasından kâğıda seyahati, kâğıttan kafaya doğru olan seyahatten çok daha kolaydır. Bu nedenle kelimeler ikinci seyahat için bizim sunabileceğimiz her türden yar-

dıma ihtiyaç duyarlar. Bu başarılıdığında kelimeler tamamen nesnel bir şekilde işlev görürler, tıpkı tamamlanmış bir yağlı boya tablo gibi; öznel bir üslup ise ancak duvardaki bir dizi leke kadar etkili olabilir: Sadece hayal gücü bu lekelerce tetiklenecek kadar şanslı olan biri, söz konusu lekelerden şekiller ve resimler çıkarabilirler. Diğerleri içinse bunlar sadece lekeden ibarettir. Bahsi geçen ayrım tüm iletişim biçimleri için geçerlidir, ancak çoğu zaman tekil pasajlarda bile gösterilebilir. Mesela çok yakın bir zamanda yeni bir kitapta şöyle bir cümle okudum: “Var olan kitapların sayısını artırmak için yazmadım.” Bu cümle aslında yazarın niyet ettiğinin aksini ifade etmektedir ve daha da ötesi saçmadır.

10

İtina ve özen göstermeden yazan, her şeyden önce kendi düşüncelerine herhangi bir değer atfetmediğini itiraf etmiş olur. Zira kendi düşüncelerimizi ifade etmenin en berrak, en güçlü ve en çekici yollarını bulmak için zorunlu denebilecek o azim ve kararlılığa ilham veren coşku, sadece düşüncelerimizin ağırlığına ve doğruluğuna dair sağlam ve samimi bir inançtan gelir, tıpkı gümüş veya altın kutuları sadece en kutsal nesneler veya paha biçilmez sanat eserleri için kullandığımız gibi...

11

Bir mimarın bina inşa etmesi gibi, yani önceden plan çizerek ve her şeyi en ufak ayrıntısına kadar düşünerek yazanların sayısı çok azdır. Çoğunluk ise domino oynar gibi yazar: Cümleleri birbirine domino taşları gibi bağlıdır, tek tek, kısmen bilerek, kısmen şans eseri.

12

Kompozisyon sanatına rehberlik etmesi gereken ilke, insanın aynı anda sadece bir düşünceyi berrak bir şekilde düşünebileceğidir. Bu nedenle bir insandan iki düşünceyi aynı anda düşünmesi istenmemelidir. Aynı anda ikiden fazla düşünceye girmiyorum bile. Fakat cümlelere parantezler yerleştirildiğinde insandan istenen tam da budur işte. Yeni düşünceleri taşıması için cümleler bölünmüş olur ki bu uygulama gereksiz ve lakayt bir kafa karışıklığına yol açar. *Alman* yazarlar bu açıdan yazarların en kabahatlılarıdır. Dillerinin buna diğer yaşayan dillere göre çok daha hazır ve elverişli olması mevcut durumun bir açıklaması olabilir, ama yine de onu övgüye layık kılmaz. Hiçbir dilin düzyazısı Fransızcanınki kadar keyifli ve rahatlıkla okunmaz. Bunun nedeni de Fransızcanın kural olarak bu hatayı barındırmıyor olmasıdır. Fransız yazar düşüncelerini birbirini ta-

kip edecek şekilde ve mümkün olan en mantıklı, en doğal sıralamayla dizer. Böylelikle düşünceler okuyucunun önüne art arda çıkar ve okuyucu da her birine bölünmemiş dikkatini verebilir. Alman yazarlar ise düşüncelerini bir burgaç, iki burgaç ve üç burgaç halinde dokurlar. Çünkü Alman yazarlar her birini tek tek ortaya koymak yerine altı düşünceyi birden aynı anda söylemek konusunda ısrarcıdır.

Almanların millet olarak asli özelliği hantallıktır: Bu, yürüme biçimlerinde, yapıp ettiklerinde, dillerinde, konuşmalarında, anlatım tarzlarında, anlama ve düşünme biçimlerinde ama özellikle *yazı üsluplarında* görülebilir. Alman yazarlar uzun, hantal, burgaç burgaç birbirinin içine geçmiş cümleler kurmanın keyfine varırken, hafıza şöyle bir beş dakika boyunca sabırla, yardım almadan bu yüke dayanmak zorunda kalır, ta ki cümlenin sonuna gelinene kadar. Bu noktada mantık devreye girer ve muamma çözülür. Alman yazarlar işte bundan zevk alırlar. Özentilik ve gösteriş de işin içine girince yazar coştukça coşar: Ama Tanrı okuyucunun yardımcısı olsun.

Aşıkârdır ki, bir düşünceyi çarmıh imal eder gibi dosdoğru bir diğerinin üzerine çakmak tüm akıl ve mantığa aykırıdır: Ama bir yazar söylemeye başladığı şeyi tam ortasında kesip başka bir şey

söylemeye kalkışınca tam da bu olur işte. Böylelikle cümlelerin ikinci yarısı gelene kadar anlamsız kalan ilk yarısını okuyucunun sorumluluğuna bırakmış olur. Bu, misafire boş bir tabak verip de onu tabakta bir şey belirecek ümidiyle baş başa bırakmaya benzer.

Bu tip bir yapı, parantezler metnin içine organik bir şekilde yerleştirilmeyip cümlede dosdoğru bir gedik açarcasına enikonu araya sıkıştırıldıklarında zevksizliğin zirvesine ulaşmış olur. Eğer diğerlerinin sözünü kesmek bir münasebetsizlikse, insanın kendi sözünü kesmesi de daha küçük bir münasebetsizlik değildir; gözlerinin önünde sadece para hayalleri olan bütün o değersiz, özensiz ve aceleci yazar bozuntularının belli bir yapıya uyarak birkaç yıldır her sayfada altı kez yaptığı ve yapmaktan keyif aldığı şey de işte budur. Bu yapı—ilke ve örnek mümkün olduğunda yan yana bulunmalıdır— bir cümleyi onun içine başka bir cümle sokuşturmak için kesmeye dayanmaktadır. Ne var ki bunu sadece tembellikten yapmazlar, aynı zamanda aptallıktan da yaparlar. Zira bunun söylemi canlandıran hoş bir hafiflik olduğunu sanırlar. Oysa bu çok nadir durumlarda mazur görülebilecek bir şeydir.

Hiçbir edebi yetenek –örneğin inandırıcılık veya hayal gücü zenginliği, metaforları kullanma yeteneği, cesaret, sivri dillilik, kısa ve öz yazabilme yeteneği, zarafet, anlatma kabiliyeti, nüktedanlık, zıtlıklar yaratma yetisi, özlü söz kullanımı veya yalınlık– onlara sahip yazarları okuyarak edinilemez. Ancak, bunlardan herhangi birine doğal bir eğilim olarak sahipsek, işte bu potansiyeldir. O zaman başkalarını okuyarak onu kendi içimizde toparlayabilir, onun bilincine varabilir, onunla ne yapabileceğimizi görebilir, onu kullanmaya olan yatkınlığımızı, daha doğrusu cesaretimizi pekiştirebilir, etkinliğini muhakeme edebilir ve böylelikle onu nasıl doğru şekilde kullanacağımızı öğrenebiliriz. İşte ancak o zaman bu potansiyele gerçekte de sahip oluruz. Şu halde, okumanın insana yazmayı öğretmesinin tek yolu budur: Okumak bize kendi doğal yeteneklerimizi ne yönde kullanabileceğimizi öğretir; yani sadece bu yeteneklere sahip olduğumuz takdirde bir şeyler öğretebilir. Eğer bu yeteneklere sahip değilsek, okumakla ölgün bir üslup taklitçiliğinden başka bir şey öğrenemeyiz ve yüzeysel taklitçilerden ibaret kalırız.

Yeryüzünün katmanları nasıl ki geçmiş çağla-

rın yaratıklarını birbirinin peşi sıra bünyesinde barındırıyorsa, kütüphanelerin rafları da birbirinin peşi sıra geçmişin hatalarını ve onların anlattıklarını bünyesinde barındırır. Bunlar da aynı ilk bahsettiklerimiz gibi kendi çağlarında capcanlı yaşamış ve büyük bir gürültü patırtı koparmış olabilirler, ancak şimdi onları yalnızca edebiyat paleontologlarının incelediği bir köşede, taş kesmiş ve kaskatı, öylece durmaktadırlar.

15

Herodot'a göre Serhas, devasa ordusunun görüntüsü karşısında bu kadar adamın bir tekinin bile yüz yıl sonra hayatta olmayacağını düşünerek ağlamıştır. Şu halde, kalın bir fuar kataloğunun karşısında, bütün bu kitaplardan bir tanesinin bile on yıl sonra hayatta olmayacağını düşününce kim ağlamaktan başka bir şey yapabilir ki.

16

Okumama sanatı çok önemli bir sanattır. Bu sanat herhangi bir zamanda genel kamuoyunun dikkatini çekmiş bir esere ilgi göstermemeye dayanır. Politik veya dini bir kitapçık veya bir roman ya da bir şiir büyük bir yaygara kopardığında, şunu unutmayın: Ahmaklar için yazarlar, karşılarında her zaman geniş bir kitle bulurlar. İyi

kitaplar okumanın ön şartı kötü olanları okumamaktır: Çünkü hayat kısadır.

17

Kitap alırken onu okuyacak zamanı da beraberinde alabiliyor olsaydık kitap satın almak iyi bir şey olurdu. Ancak genelde, kitap satın almak o kitabın içeriğini de kendimize mal etmekle karıştırılmaktadır.

18

Dünya tarihinde yarım yüzyıl hatırı sayılır uzunlukta bir dönemdir, çünkü sürekli bir şeyler olduğu için dönemin malzemesi sürekli değişir. Edebiyat tarihinde ise yarım yüzyıl genellikle bir hiçtir, çünkü hiçbir şey olmaz: Her şey elli yıl önce olduğu gibidir.

Bu, bilimsel, edebi ve sanatsal *Zeitgeist*'in yaklaşık otuz yılda bir müflis ilan edildiği mevcut durumla da tutarlıdır: Zira bu dönem boyunca, *Zeitgeist*'in bünyesinde barındırdığı hatalar öyle bir boyuta ulaşır ki absürtlüklerinin ağırlığı dönemin ruhunu çökertir, bu sırada karşıt görüşler de bu hatalarla güçlenmiş olur. Böylelikle de ani bir değişim ortaya çıkar: Ama çoğu zaman bu süreci, ters istikamette yapılan bir hata izler. Mevcut durumun dönemsel olarak sürekli tekrar ettiğini

teşhir etmek, edebiyat tarihinin asli pragmatik malzemesi olurdu doğrusu.

Bir gün birinin çıkıp, çeşitli milletlerin şu an son derece gurur duydukları büyük yazar ve sanatçılarına sağlıklarında nasıl davrandığını anlatan bir *trajik edebiyat tarihi* yazmaya girişmesini dilerim. Böyle bir tarih kitabında yazar, tüm çağların ve tüm diyarların iyi ve hakiki insanların, her zaman baskın konumda olan kötüler ve yanlış fikirlere saplanmış olanlar karşısında katlanmak zorunda kaldığı sonsuz mücadeleyi görünür bir şekilde gözlerimizin önüne serecek; insanlığın neredeyse bütün hakiki aydınlatıcılarının, her sanatın neredeyse bütün büyük ustalarının çektiği işkenceleri tasvir edecek; bize ün, onur ve zenginlik hep değersiz olanlara giderken, değerli insanların hepsinin birkaç istisna haricinde nasıl ıstırap dolu bir fakirlik ve sefalet içinde, hiç tanınmadan, hiç duygudaşlık görmeden, hiçbir takipçileri olmadan yaşadıklarını, böyle insanların dışarıda babası için avlanırken ilk oğulluk hakkını ikizi Yakup'a çaldıran Esav'ın soyundan geldiklerini gösterecek; ancak her şeye rağmen baş koydukları yola olan aşklarının onları nasıl ayakta tuttuğunu da tasvir edecektir, ayakta ama ta ki insan ırkının böyle si bir öğretmenin zorlu mücadeleleri sonunda bitip de başına solmaz defneyapraklarından bir

çelenk konana ve aşağıdaki tasvirin zamanı onun için de gelene kadar:

*Ağır zırh, çocukluğun hafif elbisesine döner,
Acı kısadır, neşeyse sonsuz.*

Kafesin biri, bir kuş aramaya çıktı...

Ş. Kafka

Tanrısız, anlamdan yoksun bir dünya karşısında verilen körlemesine mücadelede sanatın, ahlakın ve öz-farkındalığın önemi konusunda Schopenhauer'ın getirdiği bakış açısı, bireye dair anlayışımızı radikal biçimde değiştirdi ve bugün de insanlık durumuna dair yakıcı bir görüş olmayı sürdürüyor.

Tarih boyunca bazı kitaplar dünyayı değiştirdi. Bununla kalmayıp; bizleri ve birbirimizi görme biçimimizi etkiledi. O kitaplar ki tartışmalara, muhalif fikirlere, savaş ve devrimlere esin kaynağı oldular. Aydınlattılar, harekete geçirdiler, kışkırttılar, teselli ettiler. Yaşamımızı zenginleştirdiler ve bizleri ayrı ayrı kendi yaşamlarımızı sorgulamaya yönelttiler. Şimdi *Kafka Kitap* sizlere uygarlığı sarsan, insanlık tarihine yön veren ve kendimizi keşfetmemize yardım eden fikirleriyle; büyük düşünürlerin, çığır açanların, radikallerin ve ileriye görenlerin eserlerini sunuyor.

KAFKA®

ISBN 978-605-4820-63-4

9 786054 820634

₺16,50

